[๑๕๙] วัสสูปนายิกขันธก วรรณา

วินิจฉัยในเรื่องวัสสูปนายิกขันธกะ พึงทราบดังนี้ :-

บทว่า **อปฺปญฺญตฺโต** ได้แก่ ยังมิได้ทรงอนุญาต หรือว่ายังมิได้ทรงจัด.

สองบทว่า **เตธ ภิกฺขู** ได้แก่ ภิกษุทั้งหลายเหล่านั้น, อิธ ศัพท์ เป็นเพียงนิบาต.

สัตว์ทั้งหลายผู้อาจไปในอากาศชื่อว่านก.

บทว่า **สงฺกาสยิสฺสนฺติ** ความว่า นกทั้งหลาย ก็จักขวนขวายน้อย อยู่ประจำที่.

สองบทว่า **สงฺฆาตํ อาปาเทนฺตา** ได้แก่ ให้ถึงความพินาศ.

หลายบทว่า **วสฺสาเน วสฺสํ อุปคนฺตุํ** ความว่า เพื่อเข้าจำพรรษา ตลอด ๓ เดือนในฤดูฝน.

หลายบทว่า **กติ นุ โข วสฺสูปนายิกา** ความว่า วันเข้าพรรษามีเท่าไรหนอ ?

วินิจฉัยในคำว่า **อุปรชฺชุคตาย อาสาฬฺหิยา** พึงทราบดังนี้ :-

วันหนึ่ง แห่งดิถีเพ็ญเดือนอาสาฬหะนั้น ซึ่งล่วงไปแล้ว เพราะเหตุนั้น ดิถีเพ็ญเดือนอาสาฬหะนั้น จึงชื่อว่า มีวันหนึ่งล่วงไปแล้ว. เมื่อดิถีเพ็ญเดือนอาสาฬหะนั้นล่วงไปแล้ว คือก้าวล่วงแล้ววันหนึ่ง.

อธิบายว่า ในวันแรมค่ำ ๑.

แม้ในนัยที่ ๒ ก็มีความว่า เดือนหนึ่งแห่งดิถีเพ็ญเดือนอาสาฬหะนั้น ซึ่งล่วงไปแล้ว เพราะเหตุนั้น ดิถีเพ็ญเดือนอาสาฬหะนั้น จึงชื่อว่ามีเดือนหนึ่งล่วงไปแล้ว. เมื่อดิถีเพ็ญเดือนอาสาฬนะนั้นล่วงไปแล้ว คือก้าวล่วงแล้วเดือนหนึ่ง. อธิบายว่า เมื่อเดือนหนึ่งเต็มบริบูรณ์. เพราะเหตุนั้น ในวันแรมค่ำ ๑ ซึ่งถัดจากวันกลางเดือน ๘ หรือในวันแรมค่ำ ๑ ซึ่งถัดจากวันกลางเดือน ๙ จากเพ็ญเดือน ๘ นั่นแล อันภิกษุผู้จะจำพรรษา พึงจัดแจงวิหารแล้วตั้งน้ำใช้ไว้ พึงทำสามีจิกรรมมีกราบไหว้พระเจดีย์เป็นต้นทั้งปวงให้เสร็จแล้ว พึงเปล่งวาจาว่า **อมิสฺมึ วิหาเร อิมํ เตมาสํ วสฺสํ อุเปมิ** ดังนี้ ครั้งหนึ่งหรือสองครั้งแล้วจำพรรษาเถิด.

วินิจฉัยในคำว่า **โย ปกฺกเมยฺย** นี้ พึงทราบดังนี้ :-

พึงทราบว่า ต้องอาบัติ เพราะไม่มีอาลัย หรือเพราะให้อรุณขึ้นในที่อื่น.

วินิจฉัยในคำว่า **โย อติกฺกเมยฺย** นี้ พึงทราบดังนี้ :-

พึงทราบว่า เป็นอาบัติหลายตัว ด้วยนับวัด.

[๑๖๐] ก็ถ้าว่า ในวันนั้น เธอเข้าไปยังอุปจารวัดร้อยตำบลแล้วเลยไปเสีย, พึงทราบว่า เป็นอาบัติ ๑๐๐ ตัว. แต่ถ้าว่า เลยอุปจาระวัดไปแล้ว แต่ยังไม่ทันเข้าอุปจารวัดอื่น กลับมาเสีย พึงทราบว่า ต้องอาบัติตัวเดียวเท่านั้น. ภิกษุผู้ไม่จำพรรษาต้น เพราะอันตรายบางอย่างต้องจำพรรษาหลัง.

สองบทว่า **วสฺสํ อุกฺกฑฺฒิตุกาโม** ความว่า มีพระประสงค์จะเลื่อนเดือนต้นฤดูฝนออกไป, อธิบายว่า มีพระประสงค์จะไม่นับเดือน ๙ จะให้นับเป็นเดือน ๘ อีก.

สองบทว่า **อาคเม ชุณฺเห** มีอธิบายว่า ในเดือนอธิกมาส.

วินิจฉัยในข้อว่า **อนุชานามิ ภิกฺขเว ราชูนํ อนุวตฺติตุํ** นี้ พึงทราบดังนี้ :-

พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตเพื่ออนุวัตรตาม ด้วยทรงทำในพระหฤทัยว่า "ชื่อว่าความเสื่อมเสียนิดหน่อย ย่อมไม่มีแก่ภิกษุทั้งหลายเพราะเลื่อนกาลฝนออกไป." เพราะฉะนั้น ภิกษุควรอนุวัตรตาม ในกรรมที่เป็นธรรมอย่างอื่นได้, แต่ไม่ควรอนุวัตรตามแก่ใคร ๆ ในกรรมอันไม่เป็นธรรม ฉะนี้แล.

[ธุระเป็นเหตุไปด้วยสัตตาหกรณียะ]

วินิจฉัยในสัตตาหกรณียะทั้งหลาย พึงทราบดังต่อไปนี้ :-

ตั้งแต่คำว่า **ภิกฺขุนีสงฺฆํ อุทฺทิสฺส** เป็นต้นไป ย่อมมีความเสื่อมตลอดไป ๓ อย่าง คือ เว็จกุฎี ๑ เรือนไป ๑ ศาลาเรือนไฟ ๑.

โรงเก็บสิ่งของเป็นต้น ข้าพเจ้าได้กล่าวไว้แล้วทีเดียว ในสิกขาบททั้งหลาย มีอุทโทสิตสิกขาบทเป็นต้น.

ก็โรงครัว พระผู้มีพระภาคตรัสในวัสสูปนายิกขันธกะนี้ว่า **รสวตี**.

คำว่า **วาเรยฺยํ** ข้าพเจ้าได้กล่าวแล้ว ในสัญจริตสิกขาบท.

หลายบทว่า **ปุรายํ สุตฺตนฺโต น ปลุชฺชติ** ความว่า ตราบ

เท่าที่พระสุตตันตะนี้จะไม่สาบสูญเสีย.

ข้อว่า **ปญฺจนฺนํ สตฺตาหกรณีเยน** ความว่า แม้เมื่อสหธรรมิก มิได้ส่งทูตมานิมต์ ภิกษุก็ควรไป ด้วยเหตุที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้พิสดารข้างหน้า โดยนัยเป็นต้นอย่างนี้ว่า "เราจักแสวงหาคิลานภัตหรือคิลานุปัฏฐากภัตหรือเภสัช แก่สธรรมิกทั้ง ๕ มีภิกษุเป็นต้นเหล่าบ้าง จักถามบ้าง จักพยาบาลบ้าง." แม้ในที่แห่งมารดาบิดาอันพระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตไว้แล้วข้างหน้า ก็นัยนี้เหมือนกัน.

แต่ในอันธกอรรถกถาแก้ว่า "ชนทั้งหลายเหล่าใด เป็นอุปัฏฐากของมารดาและบิดา ซึ่งเป็นญาติก็ดี มิใช่ญาติก็ดี, แม้เมื่อชนเหล่านั้นมิได้ส่งทูตมานิมนต์ ภิกษุจะไปก็ควร." [๑๖๑] คำนั้นท่านมิได้กล่าวไว้เลย ทั้งในอรรถกถาและบาลี. เพราะฉะนั้น ไม่ควรจะถือเอา.

บทว่า **ภิกฺขุภติโก** ได้แก่ บุรุษผู้อยู่กับภิกษุทั้งหลายในวัดเดียวกัน.

บทว่า **อุทฺริยติ** ได้แก่ ชำรุด.

สองบทว่า **ภรฺฑํ เฉทาปิตํ** ได้แก่เครื่องทัพพสัมภาระที่เขาให้ตัดไว้แล้ว.

บทว่า **อวหราเปยฺยุํ** คือพึงให้ขนมา.

วินิจฉัยในคำว่า **สงฺฆกรณีเยน**นี้ พึงทราบดังนี้ :-

กิจการอย่างใดอย่างหนึ่ง อันภิกษุพึงทำในเสนาสนะทั้งหลายมีโรงอุโบสถเป็นต้นก็ดี ในสถานที่ทรงอนุญาต มีฉัตรและไพทีแห่งพระเจดีย์เป็นต้นก็ดี, โดยที่สุด แม้เป็นเสนาสนะเฉพาะตัวของภิกษุทุกอย่างเป็นกิจอันสงฆ์พึงทำทั้งนั้น. เพราะฉะนั้น เพื่อให้กิจนั้นสำเร็จ

ภิกษุควรไปเพื่อขนทัพพสัมภาระเป็นต้นมา หรือเพื่อให้ไวยาวัจกรให้ค่าจ้างและรางวัลเป็นต้น แก่ชนทั้งหลาย มีช่างไม้เป็นต้น.

วินิจฉัยในรัตติเฉทซึ่งพ้นจากบาลี ในสัตตาหกรณียาธิการนี้ พึงทราบดังต่อไปนี้ :-

อันภิกษุอันเขามิได้นิมนต์ เพื่อประโยชน์แก่การฟังธรรม ไม่สมควรไป. แต่ถ้าว่าภิกษุได้กระทำการนัดหมายกันไว้ก่อนแล้ว ในอาวาสใหญ่แห่งหนึ่งว่า "เราทั้งหลายพึงประชุมกันในวันชื่อโน้น" ดั่งนี้, ก็ชื่อว่าเป็นผู้อันเขานิมนต์แล้วได้, จะไปก็ควร. จะไปด้วยคิดว่า "เราจักซักย้อมจีวร" ไม่ควร. แต่ถ้าอาจารย์และอุปัชฌาย์ใช้ไปควรอยู่. วัดอยู่ในที่ไม่ไกลนัก, เธอไปในวัดนั้นด้วยตั้งใจไว้ว่า "เราจักกลับมาในวันนี้ทีเดียว" แต่ไม่สามารถจะมาได้ทันได้ ควรอยู่. ย่อมไม่ได้เพื่อจะไป แม้เพื่อประโยชน์แก่อุเทสและปริปุจฉาเป็นต้น. แต่ย่อมได้เพื่อจะไปด้วยคิดว่า "เราะจักเยี่ยมอาจารย์" ถ้าว่าอาจารย์กล่าวกะเธอว่า "คุณจงอย่าไปในวันนี้เลย" ดังนี้, จะไม่กลับก็ควร. ย่อมไม่ได้เพื่อจะไปเยี่ยมสกุลอุปัฏฐาก หรือสกุลของญาติ

[อันตรายเป็นเหตุหลีกไป]

บทว่า **ปริปาเตนฺติปิ** ความว่า พาลมฤคทั้งหลายมาแล้วโดยรอบ ย่อมให้หนีไปบ้าง ยังความกลัวให้เกิดขึ้นบ้าง ปลงเสียจากชีวิตบ้าง.

บทว่า **อาวิสนฺติ** คือปีศาจทั้งหลาย ย่อมเข้าสิงสรีระ.

[๑๖๒] วินิจฉัยในข้อว่า **เยน คาโม เตน คนฺตุํ** เป็นต้น

พึงทราบดังนี้ :-

ถ้าว่าชาวบ้านเขาไปตั้งอยู่ไม่ไกล, ภิกษุพึงเที่ยวไปบิณฑบาตในบ้านนั้นแล้ว กลับมายังวัด จำพรรษาเถิด. ถ้าชาวบ้านไปไกล. ก็พึงรับอรุณในวัดโดยวาระ ๗ วัน ถ้าไม่สามารถเพื่อจะรับอรุณในวัดโดยวาระ ๗ วันได้, ก็พึงอยู่ในที่แห่งภิกษุผู้เป็นสภาคกันในบ้านนั้นเถิด.

ถ้าว่ามนุษย์ทั้งหลาย ถวายสลากภัตเป็นต้นตามที่เคนมา, พึงบอกกะเขาว่า "เรามิได้อยู่ในวัดนั้น." แต่เมื่อเขาพากันกล่าวว่า "ข้าพเจ้าทั้งหลาย มิได้ถวายแก่วัดหรือแก่ปราสาท, พระผู้เป็นจ้าอยู่ ณ ที่ใดที่หนึ่งของพระผู้เป็นเจ้าก็นิมนต์ฉันเถิด" ดังนี้, ภิกษุพึงฉันได้ตามสบาย, ภัตนั้นย่อมถึงพวกเธอแท้. ก็เมื่อทายกเขากล่าวว่า "พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลาย จงแจกกันฉันในที่อยู่ของพระผู้เป็นเจ้าเถิด" ดังนี้ , ภิกษุอยู่ ณ ที่ใด พึงนำไป ณ ที่นั้น แล้งพึงแจกกันตามลำดับพรรษาฉันเถิด.

ถ้าพวกทายกถวายผ้าจำพรรษา ในเวลาที่ภิกษุปวารณาเสร็จแล้ว, ผิว่าภิกษุทั้งหลายรับอรุณโดยวาระ ๗ วัน, พึงรับเถิด. แต่ภิกษุผู้พรรษาขาด พึงบอกว่า "เราทั้งหลายมิได้จำพรรษาในวัดนั้น เราขาดพรรษา" ถ้าเขากล่าวว่า "เสนาสนะของพวกข้าพเจ้า ท่านให้ถึงแก่พระผู้เป็นเจ้าเหล่าใด พระผู้เป็นเจ้าเหล่านั้นจงรับเถิด" ดังนี้ ภิกษุควรรับ.

ส่วนของควรแจกกันได้ มีจีวรเป็นต้น ที่ภิกษุขนย้ายมาที่ในสถานใหม่นี้ด้วยคิดว่า "เก็บไว้ในวัดจะฉิบหายเสีย" ควรไปอปโลกน์

แจกกันในวัดเดิมนั้น.

นัยแม้ในของสงฆ์อันเกิดขึ้นในจัดนั้นเป็นต้นว่านาและสวนที่ทายกมอบให้ไว้แก่กัปปิยการกทั้งหลายว่า "ท่านทั้งหลายจงถวายปัจจัย ๔ แก่พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายจากมูลค่าแห่งนาและสวนนี้." ก็นัยนี้เหมือนกัน.

ก็ของสงฆ์ที่ควรแจกกันได้ จะอยู่ในภายในวัดหรือภายนอกสีมาก็ตามที, ของที่ควรแจกกันได้นั้น ไม่ควรอปโลกน์แจกแก่ภิกษุผู้ตั้งอยู่ภายนอกสีมา. แต่ของสงฆ์ซึ่งเป็นของควรแจกกันได้ อันตั้งอยู่ใจเขตทั้ง ๒ สมควรแท้ที่ควรอปโลกน์แจกแก่ภิกษุผู้ตั้งอยู่ในภายในสีมา.

วินิจฉัยในข้อว่า **สงฺโฆ ภินฺโน** นี้ พึงทราบดังนี้ :-

เมื่อสงฆ์แตกกันแล้ว กิจที่ควรทำย่อมไม่มี, [๑๖๓] แต่คำว่า "แตกกัน" พระผู้มีพระภาคตรัสหมายเอาสงฆ์ที่ภิกษุระแวงว่า "จะแตกกัน."

วินิจฉัยในข้อว่า **สมฺพหุลาหิ ภิกฺขุนีหิ สงฺโม ภินฺโน** นี้ พึงทราบดังนี้ :-

บัณฑิตไม่พึงเห็นว่า "สงฆ์อันภิกษุทั้งหลายทำลายแล้ว." จริงอยู่ พระผู้มีพระภาคไว้ตรัสคำนี้ว่า "ดูก่อนอุบาลี ภิกษุณีทำลายสงฆ์หาได้ไม่." ความระแวงมีอยู่ว่า "อันภิกษุทั้งหลายพึงอาศัยภิกษุณีเหล่านั้น กระทำพวกเธอให้เป็นกำลังอุดหนุนแล้ว พึงทำลายสงฆ์หมู่ใด." พระผู้มีพระภาคทรงหมายเอาสงฆ์หมู่นั้น ตรัสคำนี้ว่า "สงฆ์อันภิกษุณีเป็นอันมากทำลายแล้ว."

สถานที่อยู่ของนายโคบาลทั้งหลาย ชื่อว่าพวกโคต่าง.

วินิจฉัยในข้อว่า **เยน วโช** นี้ พึงทราบดังนี้ :-

เมื่อภิกษุไปกับพวกโคต่างไม่เป็นอาบัติเพราะพรรษาขาด.

บทว่า **อุปกฏฺฐาย** คือใกล้เข้ามาแล้ว.

วินิจฉัยในข้อว่า **สตฺเถ วสฺสํ อุปคนฺตุํ** นี้ พึงทราบดังนี้ :-

ในวันเข้าพรรษา ภิกษุนั้นพึงบอกพวกอุบาสกว่า "อาตมาได้กระท่อมจึงจะควร."

ถ้าอุบาสกทำถวาย พึงเข้าไปในกระท่อมนั้น แล้วกล่าวว่า **อิธ วสฺสํ อุเปมิ** เราเข้าพรรษาในที่นี้ ดังนี้ ๓ ครั้ง.

ถ้าเขาไม่ทำถวายไซร้ พึงเข้าจำพรรษาในภายใต้เกวียน ที่ตั้งอยู่โดยท่วงทีอย่างศาลา. เมื่อไม่ได้แม้ซึ่งที่เช่นนั้น พึงทำความอาลัยเถิด. แต่จะเข้าจำพรรษาในหมู่เกวียนไม่ควร. เพียงจิตตุปบาทที่คิดว่า "เราจักจำพรรษาในที่นี้" ก็จัดว่าอาลัย.

ถ้าว่าหมู่เกวียนยังเดินทางอยู่ ถึงวันปวารณาเข้า, พึงปวารณาในหมู่เกวียนนั้นนั่นแล.

ถ้าหมู่เกวียนถึงที่ที่ภิกษุปรารถนาแล้วในภายในพรรษาแล้วเลยไป, ภิกษุพึงอยู่ในที่ที่ตนปรารถนา แล้วปวารณากับภิกษุทั้งหลายในที่นั้นเถิด.

ถ้าแม้หมู่เกวียนหยุดอยู่ในบ้านแห่งหนึ่งก็ดี แยกกันไปก็ดี ในระหว่างทางภายในพรรษานั่นเอง, ก็พึงอยู่กับภิกษุทั้งหลายในบ้านนั้นแลแล้วปวารณาเถิด. ยังไม่ได้ปวารณาจะไปจากที่นั้นไม่ควร.

แม้เมื่อจะจำพรรษาในเรือ ก็ควรเข้าจำในประทุนเหมือนกัน เมื่อหาประทุนไม่ได้ พึงทำความอาลัยเถิด.

ถ้าเรือนอยู่เฉพาะในทะเลตลอดภายใน ๓ เดือน [๑๖๔] ก็พึงปวารณาในเรือนั้นเถิด.

ลำดับนั้นถ้าเรือถึงฝั่งเข้า ฝ่ายภิกษุนี้เป็นผู้ต้องการจะไปต่อไป จะไปไม่ควร. พึงอยู่ในบ้านที่เรือจอดนั้นแล แล้วปวารณากับภิกษุทั้งหลายเถิด.

ถ้าแม้ว่าเรือจะไปในที่อื่นตามริมฝั่งเท่านั้น แต่ภิกษุอยากจะอยู่ในบ้านที่เรือถึงเข้าก่อนนั้นแล เรือจงไปเถิด, ภิกษุพึงอยู่ในบ้านนั้นแล แล้วปวารณากับภิกษุทั้งหลายเถิด.

ใน ๓ สถาน คือ ในพวกโคต่าง ในหมู่เกวียน ในเรือ ไม่มีอาบัติเพราะขาดพรรษา, ทั้งได้เพื่อปวารณาด้วยปวารณาฉะนี้แล.

ส่วนในเรื่อทั้งหลาย มีเรื่องว่า "ภิกษุทั้งหลายเป็นผู้เดือดร้อนด้วยสัตว์ร้าย" เป็นต้น มีสังฆเภทเป็นที่สุด ซึ่งมีมาแล้วในหนหลัง ไม่เป็นอาบัติอย่างเดียว, แต่ภิกษุไม่ได้เพื่อปวารณา.

บทว่า **ปิสาจิลฺลิกา** คือปีศาจนั้นเอง ชื่อว่าปีศาจิลลิกา.

วินิจฉัยในข้อว่า **น ภิกฺขเว รุกฺขสุสิเร** นี้ พึงทราบดังนี้ :-

จะจำพรรษาในโพรงไม้ล้วนเท่านั้นไม่ควร. แต่จะทำกุฎีมุงบังด้วยแผ่นกระดานติดประตูสำหรับเข้าออกในภายในโพรงไม้ใหญ่แล้ว จำพรรษาควรอยู่. แม้จะตัดต้นไม้ (สับฟากปูเรียบไว้) ทำกระท่อมมีกระดานมุงบังบนตอไม้แล้วจำพรรษาก็ควรเหมือนกัน.

วินิจฉัยแม้ในข้อว่า **รุกฺขวิฏปิยา** นี้ พึงทราบดังนี้ว่า :-

จะจำพรรษาสักว่าบนค่าคบไม้ล้วนไม่ควร. แต่ว่าพึงผูกเป็นร้าน

บนค่าคบไม้ที่ใหญ่ แล้วทำให้เป็นห้องมุงบังด้วยกระดานบนร้านนั้น แล้วจำพรรษาเถิด.

บทว่า **อเสนาสนิเกน** ความว่า เสนาสนะที่มุงแล้วด้วยเครื่องมุง ๕ ชนิด[๑] ชนิดใดชนิดหนึ่ง ติดประตูสำหรับเปิดปิดได้ของภิกษุใดไม่มี ภิกษุนั้นไม่ควรจำพรรษา.

วินิจฉัยในข้อว่า **น ภิกฺขเว ฉวกุฏิกาย** นี้ พึงทราบดังนี้ :-

กระท่อมต่างชนิด มีเตียงมีแม่แคร่เป็นต้น ชื่อกระท่อมผี. จะจำพรรษาในกระท่อมผีนั้นไม่ควร. ก็แต่จะทำกระท่อมชนิดอื่นในป่าช้าแล้วจำพรรษา ควรอยู่.

พึงทราบวินิจฉัยแม้ในข้อว่า **น ภิกฺขเว ฉตฺเต** นี้ ดังนี้ :-

[๑๖๕] จะปักร่มไว้ใน ๔ เสา ทำฝารอบ ติดตะปูไว้แล้ว จำพรรษาก็ควร. กุฎีนั้นชื่อว่ากุฎีร่ม.

วินิจฉัยแม้ในบทว่า **จาฏิยา** นี้ พึงทราบดังนี้ :-

จะทำกุฎีด้วยกระเบื้องอย่างใหญ่ ตามนัยที่กล่าวแล้วในเรื่องร่มจำพรรษาก็ควร.

เนื้อความแม้ในข้อว่า **เอวรูปา กติกา** นี้ มีดังนี้ :-

กติกาแม้อื่นที่ไม่เป็นธรรมเช่นนี้อันใด, กติกานั้นไม่ควรทำ. ลักษณะแห่งกติกานั้น อันพระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้วในมหาวิภังค์.

ข้อว่า **วสฺสาวาโส ปฏิสฺสุโต โหติ ปุริมิกาย** มีความว่า

๑. ฎีกาสารตฺถทีปนีว่า ปญฺจนฺนํ ฉทานนฺติ ติณปณฺณอิฏฺฐกสิลาสุธาสงฺขาตานํ ปญฺจนฺนํ ฉทนานํ.

พระอุปนันทศากยบุตร ได้ทำปฏิญญาว่า "เราจักจำพรรษาในวันเข้าพรรษาต้น ณ อาวาสของท่านทั้งหลาย."

ข้อว่า **ปุริมิกา จ น ปญฺญายติ** ความว่า การจำพรรษาในอาวาสซึ่งได้ปฏิญญาไว้หาปรากฏไม่.

วินิจฉัยในข้อว่า **ปฏิสฺสเว จ อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺส** นี้ พึงทราบดังนี้ :-

ย่อมเป็นอาบัติเพราะรับคำนี้ว่า "ท่านทั้งหลายจงจำพรรษาในที่นี้ตลอด ๓ เดือนนี้ " ดังนี้ อย่างเดียวเท่านั้นหามิได้, ย่อมเป็นอาบัติทุกกฏ เพราะรับคำนั้น ๆ แม้โดยนัยเป็นต้นอย่างนี้ว่า "ท่านทั้งหลายจงรับภิกษาตลอด ๓ เดือนนี้, ข้าพเจ้าแม้ทั้ง ๒ จักอยู่ในที่นี้ จักให้แสดงรวมกัน." ก็ปฏิสสวทุกกฏนั้นแล ย่อมมีเพราะเหตุคือแกล้งกล่าวให้คลาดในภายหลัง ของภิกษุผู้มีจิตบริสุทธิ์ในชั้นต้น. แต่สำหรับภิกษุผู้มีจิตไม่บริสุทธิ์ในชั้นเดิม ควรปรับทุกกฏกับปาจิตตีย์ คือ ทุกกฏเพราะรับคำ ปาจิตตีย์เพราะแกล้งกล่าวให้คลาด.

วินิจฉัยในข้อทั้งหลายมีข้อว่า โส ตทเหว อกรณีโย เป็นต้น พึงทราบดังนี้ :-

ถ้าว่าภิกษุไม่เข้าจำพรรษา หลีกไปเสียก็ดี, เข้าจำพรรษาแล้วยัง ๗ วันให้ล่วงไปภายนอก (อาวาส) ก็ดี, วันเข้าพรรษาต้นอขงเธอไม่ปรากฏด้วย เธอต้องอาบัติเพราะรับคำด้วย. แต่ว่าไม่เป็นอาบัติแก่ภิกษุผู้เข้าพรรษาแล้ว ไม่ทันให้อรุณขึ้น แม้หลีกไปด้วยสัตตาหกรณียะในวันนั้นทีเดียว กลับมาภายใน ๗ วัน, ก็ถ้อยคำที่ควรกล่าวอะไร จะพึงมีแก่ภิกษุผู้จำพรรษาแล้ว ๒-๓ วัน (สัตตาหะไปเสีย)

แล้วกลับมาภายใน ๗ วัน.

[๑๖๖] วินิจฉัยแม้ในข้อว่า **ทฺวิหติหํ วสิตฺวา** นี้ พึงทราบดังนี้ :-

พึงทราบว่า ขาดพรรษาเพราะล่วงอุปจารไป ด้วยทอดอาลัยไปเสีย ไม่คิดกลับเท่านั้น. ถ้ายังมีความอาลัยว่า "เราจักอยู่ ณ ที่นี้ " แต่ไม่เข้าพรรษา เพราะระลึกไม่ได้, เสนาสนะที่เธอถือเอาแล้ว ก็เป็นอันถือเอาด้วยดี, เธอไม่ขาดพรรษา, ย่อมได้เพื่อปวารณาแท้.

วินิจฉัยในข้อว่า **สตฺตาหํ อนาคตาย ปวารณาย** นี้ พึงทราบดังนี้ :-

ย่อมควรเพื่อจะไป จำเดิมแต่วันขึ้น ๘ ค่ำ, จะกลับมาก็ตาม ไม่กลับมาก็ตาม ไม่เป็นอาบัติ. คำที่เหลือเป็นคำตื้นทั้งนั้น ฉะนี้แล.

วัสสูปนายิกขันธก วรรณนา จบ.

[๑๖๗] ปวารณาขันธก วรณณนา

วินิจฉัยในปวารณาขันธกะ. วินิจฉัยในข้อว่า **เนว อาลเปยฺยาม น สลฺลเปยฺยาม** นี้ พึงทราบดังนี้ :-

คำแรกชื่อว่าคำทัก, คำหลัง ๆ ชื่อว่า คำปราศรัย.

บทว่า **หตฺถวิลงฺฆเกน** ได้แก่ด้วยการช่วยกันใช้มือยก.

บทว่า **ปสุสํวาสํ** คือการอยู่ร่วมกันดังการอยู่ร่วมของเหล่าปศุสัตว์. จริงอยู่ แม้เหล่าปศุสัตว์ย่อมไม่บอกความสุขและทุกข์ที่เกิดขึ้นแก่ตนแก่กันและกัน ไม่ทำการปฏิสันถารฉันใด; แม้ภิกษุเหล่านั้นก็ได้ทำฉันนั้น. เพราะเหตุนั้น ความอยู่ร่วมกันของภิกษุเหล่านั้น พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า "เป็นการอยู่ร่วมกันดังการอยู่ร่วมของเหล่าปศุสัตว์" นัยในบททั้งปวงเหมือนกัน.

ข้อว่า **น ภิกฺขเว มูคพฺพตํ ติตฺถิยสมาทานํ** เป็นต้น มีความว่า ภิกษุไม่พึงกระทำการสมาทานวัตรเช่นนี้ว่า "เราทั้งหลายไม่พึงพูดกันตลอดไตรมาสนี้." เพราะว่า นั่นเป็นกติกาที่ไม่ชอบธรรม.

ข้อที่ภิกษุมาผ่อนผันพูดกะกันและกัน ชื่อว่า **อญฺญมญฺญานุโลมตา** จริงอยู่ ภิกษุย่อมเป็นผู้อาจว่ากล่าวอะไร ๆ กะภิกษุผู้สั่งไว้ว่า "ขอท่านผู้มีอยู่อายุจงว่ากล่าวข้าพเจ้าเถิด." แต่หาอาจว่ากล่าวภิกษุนอกจากนี้ไม่. ความยังกันและกันให้ออกจากอาบัติทั้งหลาย ชื่ออาปัตติวุฏฐานตา,

ความที่ภิกษุมาตั้งพระวินัยไว้เป็นหลักประพฤติ ชื่อว่าวินยปุเรกขารตา.

จริงอยู่ ภิกษุผู้กล่าวอยู่ว่า "ขอท่านผู้มีอายุจงว่ากล่าวข้าพเจ้าเถิด" ดังนี้ สมเด็จพระผู้มีพระภาคตรัสว่า "เธอจักออกจากอาบัติและเธอย่อมตั้งพระวินัยไว้เป็นหลักอยู่."

[ปวารณาวิธี]

ญัตติอันได้นามว่า สัพพสังคาหิกานี้ว่า **สุณาตุ เม ภนฺเต สงฺโฆ, อชฺช ปวารณา, ยทิ สงฺฆสฺส ปตฺตกลฺลํ, สงฺโฆ ปวาเรยฺย** แปละว่า "ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า, วันนี้เป็นวันปวารณา, ถ้าว่า ความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว, สงฆ์พึงปวารณา" ดังนี้. ก็เมื่อสวดประกาศอย่างนี้แล้ว, สงฆ์จะปวารณา ๓ ครั้ง ๒ ครั้ง และครั้งเดียวก็ควร, แต่จะปวารณาให้ภิกษุมีพรรษาเท่ากัน ปวารณาพร้อมกันเท่านั้นไม่ควร. ๑๖๘ อนึ่ง เมื่อสวดประกาศว่า **เตวาจิกํ ปวาเรยฺย** แปลว่า "สงฆ์พึงปวารณา ๓ ครั้ง ดังนี้ ต้องการปวารณา ๓ ครั้งเท่านั้นจึงควร, จะปวารณาอย่างอื่น หาควรไม่. เมื่อสวดประกาศว่า **เทฺววาจิกํ ปวาเรยฺ** แปลว่า "สงฆ์พึงปวารณา ๒ ครั้ง" ดังนี้ จะปวารณา ๒ ครั้งหรือ ๓ ครั้งก็ควร แต่จะปวารณาเพียงครั้งเดียว และปวารณามีพรรษาเท่ากันหาควรไม่. ก็เมื่อสวดประกาศว่า **เอกาวาจิกํ ปวาเรยฺย** แปลว่า "สงฆ์พึงปวารณาครั้งเดียว" ดังนี้ จะปวารณาครั้งเดียว ๒ ครั้ง หรือ ๓ ครั้งก็ควร. แต่จะปวารณามีพรรษาเท่ากันเท่านั้นหาควรไม่. เมื่อสวดประกาศว่า **สมานวสฺสิกํ ปวาเรยฺย** แปลว่า

"พึงปวารณามีพรรษาเท่ากัน" ดังนี้ ย่อมควรทุกวิธี.

บทว่า **อจฺฉนฺติ** คือ เป็นผู้นั่งอยู่นั่นเอง หาลุกขึ้นไม่.

บทว่า **ตทนนฺตรา** คือตลอดกาลระหว่างปวารณานั้น, อธิบายว่า ตลอดกาลเท่าที่ตนจะปวารณานั้น.

วินิจฉัยในข้อว่า **จาตุทฺทสิกา จ ปณฺณรสิกา จ** นี้ พึงทราบดังนี้ :-

ในดิถีที่ ๑๔ พึงทำบุรพกิจอย่างนี้ว่า **อชฺช ปวารณา จาตุทฺทสน** แปลว่า "ปวารณาวันนี้ ๑๔ ค่ำ," ในดิถีที่ ๑๕ พึงทำบุรุพกิจอย่างนี้ว่า **อชฺช ปวารณา ปณฺณรสี** แปลว่า "ปวารณาวันนี้ ๑๕ ค่ำ."

[ปวารณากรรม]

วินิจฉัยในปวารณากรรม พึงทราบดังนี้ :-

ถ้าว่า เมื่อภิกษุ ๕ รูปอยู่ในวัดเดียวกัน, ๔ รูปนำปวารณาของรูปหนึ่งมาแล้วตั้งคณญัตติ ปวารณา; เมื่อ ๔ รูป หรือ ๓ รูปอยู่ในวัดเดียวกัน, ๓ รูป หรือ ๒ รูปนำปวารณาของรูปหนึ่งมา ตั้งสังฆญัตติแล้ว ปวารณา ; นี้จัดว่าปวารณากรรมเป็นวรรคโดยอธรรมทั้งหมด. ก็ถ้าว่า ภิกษุ ๕ รูปประชุมพร้อมกันแม้ทั้งหมด ตั้งคณญัตติแล้ว ปวารณา; เมื่ออยู่ด้วยกัน ๔ รูป หรือ ๓ รูป หรือ ๒ รูปประชุมพร้อมกัน ตั้งสังฆญัตติแล้ว ปวารณา ; นี้จัดว่าปวารณากรรมพร้อมเพรียงโดยอธรรมทั้งหมด. ถ้าว่า เมื่ออยู่ด้วยกัน ๕ รูป ๔ รูปนำปวารณาของรูปหนึ่งมา ตั้งสังฆญัตติแล้ว ปวารณา; เมื่ออยู่ด้วยกัน ๔ รูป หรือ ๓ รูป

๓ รูป หรือ ๒ รูปนำปวารณาของรูปหนึ่งมา ตั้งคณญัตติแล้ว ปวารณา, นี้จัดว่าปวารณากรรมเป็นวรรคโดยธรรมทั้งหมด. แต่ถ้าว่า ภิกษุ ๕ รูป ประชุมพร้อมกันแม้ทั้งหมด ตั้งสังฆญัตติแล้ว ปวารณา. [๑๖๘] ๔ รูป หรือ ๓ รูป ประชุมพร้อมกันตั้งคณญัญัติแล้ว ปวารณา ๒ รูปปวารณากะกันและกัน, อยู่รูปเดียว ทำอธิษฐานปวารณา; นี้จัดว่าปวารณากรรมพร้อมเพรียงโดยธรรมทั้งหมด.

[มอบปวารณา]

วินิจฉัยในข้อว่า **ทินฺนา โหติ ปวารณา** นี้ พึงทราบดังนี้ :-

เมื่อภิกษุผู้อาพาธมอบปวารณาอย่างนี้แล้ว ภิกษุผู้นำปวารณามาพึงเข้าไปหาสงฆ์ปวารณาอย่างนี้ว่า **ติสฺโส ภนฺเต ภิกฺขุ สงฺฆํ ปวาเรติ ทิฏฺเฐน วา สุเตน วา ปริสงฺกาย วา, วทตุ ตํ ภนฺเต สงฺโฆ อนุกมฺปํ อุปาทาย, ปสฺสนฺโต ปฏิกฺกริสฺสติ. ทุติยมฺปิ ภนฺเต ฯ เป ฯ ตติยมฺปิ ภนฺเต ติสฺโส ภิกฺขุ สงฺฆํ ปวาเรติ ฯ เป ฯ ปสฺสนฺโต ปฏิกฺกริสฺสติ.** แปลว่า "ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ภิกษุชื่อติสสะปวารณาต่อสงฆ์ ด้วยได้เห็นก็ดี ด้วยได้ฟังก็ดี ด้วยสงสัยก็ดี ; ขอสงฆ์จงอาศัยความกรุณาว่ากล่าวเธอ; เธอเห็นอยู่จักทำคืนเสีย. ข้าแต่ท่านผู้เจริญ แม้ครั้งที่ ๒ ฯลฯ ข้าแต่ท่านผู้เจริญ แม้ครั้งที่ ๓ ภิกษุชื่อติสสะปวารณาต่อสงฆ์ ฯ ล ฯ เธอเห็นอยู่จักทำคืนเสีย." แต่ถ้าภิกษุผู้มอบปวารณา เป็นผู้แก่กว่า, ภิกษุผู้นำพึงกล่าวว่า **อายสฺมา ภนฺเต ติสฺโส** แปลว่า "ข้าแต่ท่านผู้เจริญท่านติสสะ" ดังนี้. ด้วยอาการอย่าง

นี้แล เป็นอันภิกษุผู้นำปวารณา ได้ปวารณาแล้ว เพื่อประโยชน์แก่ภิกษุผู้มอบปวารณานั้น.

[มอบฉันทะ]

วินิจฉัยในข้อว่า **ปวารณํ เทนฺเตน ฉนฺทํปิ ทาตุํ** นี้ พึงทราบดังนี้ :-

การมอบฉันทะพึงทราบตามนัยที่กล่าวไว้แล้ว ในอุโบสถขันกะเถิด. และแม้ในปวารณาขันกะนี้การมอบฉันทะ ย่อมมีเพื่อประโยชน์แก่สังฆกรรมที่เหลือ, เพราะฉะนั้น ถ้าว่า เมื่อมอบปวารณา ย่อมมอบฉันทะด้วย, เมื่อปวารณาได้นำมาแล้วบอกแล้วตามนัยที่กล่าวแล้วนั่นแล,ทั้งภิกษุนั้น ทั้งสงฆ์ ย่อมเป็นอันได้ปวารณาแล้วทีเดียว. ถ้าภิกษุผู้ลงไม่ได้ มอบแต่ปวารณาเท่านั้น หาได้มอบฉันทะไม่, เมื่อปวารณาของเธอได้บอกแล้ว และสงฆ์ได้ปวารณาเสร็จแล้ว ย่อมเป็นอันภิกษุทั้งปวงปวารณาดีแล้ว; แต่กรรมอย่างอื่นย่อมกำเริบ. แต่ถ้าภิกษุผู้ลงไม่ได้ มอบแต่ฉันทะเท่านั้น ไม่มอบปวารณา, ปวารณาและกรรมที่เหลือของสงฆ์หากำเริบไม่; ส่วนภิกษุนั้นไม่จัดว่าได้ปวารณา, ก็ในวันปวารณา [๑๗๐] แม้ภิกษุผู้อธิษฐานปวารณาในภายนอกสีมาแล้วจึงมา ก็ควรให้ฉันทะ, ปวารณากรรมของสงฆ์จึงจะไม่กำเริบเพราะเธอ.

[อธิษฐานปวารณา]

วินิจฉันในข้อว่า **อชฺช เม ปวารณา** นี้ พึงทราบดังนี้ :-

ถ้าวันปวารณาเป็น ๑๔ ค่ำ, ภิกษุผู้อยู่รูปเดียวพึงอธิษฐานอย่างนี้ว่า **อชฺช เม ปวารณา จาตุทฺทสี** แปลว่า "ปวารณาของเราวันนี้ ๑๔ ค่ำ," ถ้าเป็นวัน ๑๕ ค่ำ, พึงอธิษฐานอย่างนี้ว่า **อชฺช เม ปวารณา ปณฺณรสี** แปลว่า "ปวารณาของเราวันนี้ ๑๕ ค่ำ."

คำว่า **ตทหุปวารณาย อาปตฺตึ** เป็นต้น มีนัยดังกล่าวแล้วนั่นแล.

ข้อว่า **ปุน ปวาเรตพฺพํ** มีความว่า พึงทำบุรพกิจแล้วตั้งญัตติปวารณาตั้งแต่พระสังฆเถระลงมาอีก. คำที่เหลือพึงทราบตามนัยที่กล่าวไว้แล้ว ในอุโบสถขันธกวรรณนาเถิด.

[อติเรกานุวัตติกถา]

วินิจฉัยในข้อว่า **อาคนฺตุเกหิ อาวาสิกานํ อนุวตฺติตพฺพํ** พึงทราบดังนี้ :-

พวกภิกษุผู้เจ้าถิ่น พึงทำบุรพกิจว่า **อชฺช ปวารณา จาตุทฺทสี.** นั้นแล. แม้ในปวารณาวัน ๑๕ ค่ำก็มีนัยเช่นเดียวกัน.

ในบทที่สุดแห่งพระบาลีนั้นว่า **อาวสิเกหิ นิสฺสีมํ คนฺตฺวา ปวาเรตพฺพํ** มีวินิจฉัยนอกบาลี ดังนี้ :-

ถ้าว่าภิกษุ ๕ รูป จำพรรษาในวัสสูปนายิกาต้น, อีก ๕ รูป จำพรรษาในวัสสูปนายิกาหลัง; เมื่อภิกษุพวกแรกตั้งญัตติปวารณาแล้ว ภิกษุพวกหลังพึงทำปาริสุทธิอุโบสถในสำนักของเธอ, อย่าพึงตั้งญัตติสองอย่างในโรงอุโบสถเดียวกัน. แม้ถ้าว่า มีภิกษุ ๔ รูป ๓ รูป ๒ รูป

หรือรูปเดียวก็ตาม จำพรรษาในวัสสูปนายิกาหลัง; มีนัยเช่นเดียวกัน. หากว่าภิกษุผู้จำพรรษาต้น ๔ รูป, แม้วันเข้าพรรษาหลังจะมี ๔ รูป ๓ รูป หรือรูปเดียวก็ตาม ; มีนัยเหมือนกัน. ถึงแม้ว่าในวันเข้าพรรษาต้นมี ๓ รูป แม้ในวันเข้าพรรษาหลัง มี ๓ รูป ๒ รูป หรือรูปเดียวก็ตาม มีนัยเหมือนกัน.

ก็นี้เป็นลักษณะในปวารณาธิการนี้ :-

ถ้าว่า ภิกษุผู้จำพรรษาในวันเข้าพรรษาหลัง น้อยกว่าภิกษุผู้จำพรรษาในวันเข้าพรรษาต้น หรือเท่ากัน ๆ กันและให้ครบคณะสังฆปวารณาได้, พึงตั้งญัตติด้วยอำนาจสังฆปวารณา [๑๗๑] อนึ่ง ถ้าในวัสสูปนายิกาต้น มีภิกษุ ๓ รูป. ในวัสสูปนายิกาหลัง มีเพียงรูปเดียว, รวมกันเข้าเป็น ๔ รูป. ภิกษุ ๔ รูปจะตั้งญัตติเป็นการสงฆ์แล้วปวราณาหาควรไม่. แต่ภิกษุผู้จำพรรษาหลังนั้น เป็นคณะปูรกะของคณะญัตติได้อยู่. เพราะฉะนั้น ภิกษุจำพรรษาต้น ๓ รูป พึงตั้งญัตติแล้วปวารณาเป็นการคณะ ; ภิกษุนอกนั้นพึงทำปาริสุทธิอุโบสถในสำนักของภิกษุเหล่านั้น. ในวัสสูปนายิกาต้นมี ๒ รูป, ในวัสสูปนายิกาหลังมี ๒ หรือรูปเดียว; ก็มีนัยเหมือนกัน. ในวัสสูปนายิกาต้นมีรูปเดียว, ในวัสสูปนายิการหลังก็รูปเดียว, รูปหนึ่งพึงปวารณาในสำนักของอีกรูปหนึ่ง, ฝ่ายอีกรูปหนึ่ง พึงทำปาริสุทธิอุโบสถ. ถ้าว่า ภิกษุผู้เข้าพรรษาหลังมีมากกว่าภิกษุผู้เข้าพรรษาต้นแม้เพียงรูปเดียว, ฝ่ายภิกษุพวกข้างน้อยกว่า พึงสวดปาฏิโมกข์ก่อน แล้วปวารณาในสำนักของภิกษุฝ่ายข้างมากกว่าต่อภายหลัง. ส่วนในวันปวารณาที่ครบ ๔ เดือนในเดือน ๑๒ ถ้าว่าภิกษุ

ผู้เข้าพรรษาหลังมากกว่าภิกษุผู้จำพรรษาต้นซึ่งได้ปวารณาแล้วในวันมหาปวารณา หรือมีจำนวนเท่า ๆ กัน, พวกภิกษุผู้จำพรรษาหลัง พึงตั้งปวารณาญัตติแล้วปวารณา. เมื่อพวกเธอได้ปวารณากันเสร็จแล้ว, ฝ่ายพวกภิกษุผู้จำพรรษาต้น พึงทำปาริสุทธิอุโบสถในสำนักของพวกเธอในภายหลัง. ถ้าภิกษุผู้ปวารณาแล้ว ในวันมหาปวารณามีมาก, ภิกษุผู้จำพรรษาหลังมีน้อยหรือมีรูปเดียว, เมื่อพวกภิกษุผู้จำพรรษาต้นสวดปาฏิโมกข์เสร็จแล้ว ภิกษุผู้จำพรรษาหลังนั้น พึงปวารณาในสำนักของพวกเธอ.

[สามัคคีปวารณา]

วินิจฉัยในข้อว่า **น จ ภิกฺขเว อปฺปวารณาย ปวาเรตพฺพํ อญฺญตฺร สงฺสามคฺคิยา** นี้ พึงทราบดังนี้ :-

ความพร้อมเพรียงพึงทราบว่า เป็นเช่นกับความพร้อมเพรียงของภิกษุชาวเมืองโกสัมพีเถิด. ก็แลพึงทำบุรพกิจ ในกาลแห่งสามัคคี-ปวารณานี้ อย่างนี้ว่า **อชฺช ปวารณา สามคฺคี** แปลว่า "ปวารณาวันนี้ เป็นคราวปรองดองกัน." ฝ่ายภิกษุเหล่าใด งดปวารณาเสียเพราะเหตุเล็กน้อย ซึ่งไม่สำคัญอะไร แล้วเป็นผู้พร้อมเพรียงกันเข้าได้, ภิกษุเหล่านั้น พึงทำปวารณา ในวันปวารณาเท่านั้น. [๑๗๒] ฝ่ายภิกษุทั้งหลายผู้จะทำสามัคคีปวารณา พึงงดวันปฐมปวารณาเสีย พึงทำในระหว่างนี้ คือตั้งแต่แรมค่ำหนึ่ง ไปจนถึงกลางเดือน ๑๒ ซึ่งเป็น

วันครบ ๔ เดือน, จะทำภายหลังหรือก่อนกำหนดนั้นไม่ควร.

[ญัตติวิธาน]

วินิจฉัยในข้อว่า **เทฺววาจิกํ ปวาเรตุํ** นี้ พึงทราบดังนี้ :-

เฉพาะภิกษุผู้ตั้งญัตติ พึงกล่าวว่า **ยทิ สงฺฆสฺส ปตฺตกลฺลํ, สงฺโฆ เทฺววาจิกํ ปวาเรยฺย** แปลว่า "ถ้าความพร้อมพรั่งของสงฆ์ถึงที่แล้ว, สงฆ์พึงปวารณา ๒ หน."

ในการปวารณาหนเดียว พึงกล่าวว่า **เอกวาจิกํ ปวาเรยฺย แปลว่า "พึงปวารณาหนเดียว."**

เฉพาะในการปวารณามีพรรษาเท่ากัน พึงกล่าวว่า สมานวสฺสิกํ ปวาเรยฺย แปลว่า "พึงปวารณามีพรรษาท่านกัน." ก็แลในการปวารณามีพรรษาเท่ากันนี้ ภิกษุผู้มีพรรษาเท่ากันแม้มากรูป ย่อมได้เพื่อปวารณาพร้อมกัน.

[การงดปวารณา]

วินิจฉัยในข้อว่า ภาสิตาย ลปิตาย อปริโยสิตาย นี้ พึงทราบดังนี้ :-

การงดปวารณา ๒ อย่าง คือ งดครอบไปอย่างหนึ่ง งดเป็นส่วนบุคคลอย่างหนึ่ง.

การงดปวารณามี ๒ อย่างนั้น ในการงดครอบทั่วไป มีวินิจฉัยว่า กรรมวาจาที่สวดว่าเรื่อยไปตั้งแต่ สุ อักษร จนถึง เร อักษร ว่า

สุณาตุ เม ภนฺเต สงฺโฆ, ฯ เป ฯ สงฺโฆ เตวาจิกํ ปวาเร ดังนี้, ปวารณายังไม่จัดว่าจบก่อน.

ในระหว่างนี้ เมื่อภิกษุงดไว้แม้ในบทหนึ่ง ปวารณาเป็นอันงด. ต่อเมื่อถึง **ย** อักษรแล้ว ปวารณาเป็นอันจบ, เพราะเหตุนั้น เมื่อภิกษุงดไว้ตั้งแต่ **ย** อักษรนั้นไป ปวารณาไม่จัดว่าได้งด.

ส่วนในการงด เป็นส่วนบุคคล มีวินิจฉัยว่า คำปวารณาอันภิกษุกล่าวว่าเรื่อยไปตั้งแต่ **สํ** อักษร จนถึง **ฏิ** อักษร อันเป็นตัวท้ายแห่งอักษรทั้งปวงนี้ว่า **สงฺฆํ ภนฺเต ปวาเรมิ ฯ เป ฯ ทุติยมฺปิ ฯ เป ฯ ตติยมฺปิ ภนฺเต สงฺฆํ ปวาเรมิ ทิฏฺเฐน วา สุเตน วา ปริสงฺกาย วา ฯ เป ฯ ปสฺสนฺโต ปฏิ** ดังนี้, ปวารณายังไม่จัดว่าจบก่อน. ในระหว่างนี้ เมื่อภิกษุงดได้แม้ในบทอันหนึ่ง ปวารณาย่อมเป็นอันงด. ต่อเมื่อกล่าวบทว่า **กริสฺสามิ** แล้ว ปวารณาเป็นอันจบแล้วแท้, [๑๗๓] ก็เพราะเหตุใด เมื่อกล่าวบทว่า **กริสฺสามิ** แล้ว ปวารณาจึงชื่อว่าเป็นอันจบแล้วแท้, เพราะเหตุนั้น เมื่อถึงบทอันหนึ่งว่า **กริสฺสามิ** แล้ว ปวารณาอันภิกษุไว้ ไม่จัดว่าเป็นอันงดเลย ด้วยประการฉะนี้.

ใน **เทฺววาจิกา เอกวาจิกา** และ **สมานวสฺสิกา** มีนัยเหมือนกัน. จริงอยู่ อักษรมี **ฏิ** เป็นที่สุด จำเดิมแต่ **สํ** มาทีเดียว ย่อมเป็นเขตแห่งการงดในปวารณาแม้เหล่านี้ ฉะนี้แล.

บทว่า **อนุยุญฺชิยมาโน** มีความว่า ภิกษุนั้น อันภิกษุทั้งหลายทำการไต่สวนถามอยู่ ตายนัยที่ตรัสไว้ข้างหน้าว่า "ท่านงดปวารณา

นั้น เพราะเหตุไร ?"

บทว่า **โอมทฺทิตฺวา** มีความว่า สงฆ์กล่าวคำเหล่านี้ว่า "อย่าเลยภิกษุเธออย่าทำความบาดหมางเลย" ดังนี้เป็นอาทิ ห้ามปรามเสียแล้วจึงปวารณา. จริงอยู่ การห้ามปรามด้วยถ้อยคำ พระผู้มีพระภาคทรงประสงค์แล้วว่า **โอมทฺทนา** ในบทว่า **โอมทฺทิตฺวา** นี้.

สองบทว่า **อนุทฺธํสิตํ ปฏิชานาติ** มีความว่า ภิกษุผู้โจทก์นั้นปฏิญญาอย่างนี้ว่า "ภิกษุนี้ข้าพเจ้าตามกำจัด (คือโจท) แล้ว ด้วยอาบัติปาราชิกไม่มีมูล."

บทว่า **ยถาธมฺมํ** มีความว่า สงฆ์พึงให้ปรับปาจิตตีย์ เพราะตามกำจัดด้วยสังฆาทิเสส, พึงให้ปรับทุกกฏ เพราะตามกำจัดด้วยวีติกมะนอกจากนี้.

บทว่า **นาเสตฺวา** มีความว่า สงฆ์พึงนาสนาภิกษุผู้จำเลยเสียด้วยลิงคนาเสนา. ภิกษุผู้จำเลยนั้น อันสงฆ์พึงสั่งเพียงเท่านี้ว่า "อาบัตินั้น พึงเป็นโทษอันเธอทำคืนตามธรรม" แล้วพึงกล่าวว่า "ท่านทั้งหลายจงปวารณาเถิด." แต่อย่าพึงกล่าวคำนี้ว่า "อาบัติชื่อโน้น;" เพราะว่าคำนั้นย่อมเป็นทางแห่งความทะเลาะ.

วินิจฉัยในข้อว่า **อิทํ วตฺถุํ ปญฺญายติ น ปุคฺคโล** นี้ พึงทราบดังนี้ :-

ได้ยินว่า พวกโจรจับปลาทั้งหลายจากสระโบกขรณี ในวัดป่าปิ้งกินแล้วไป. ภิกษุนั้น เห็นประการแปลกนั้น กำหนดหมายเอาว่า "กรรมนี้ พึงเป็นของภิกษุ" จึงกล่าวอย่างนี้.

ในข้อว่า **วตฺถุํ ธเปตฺวา สงฺโฆ ปวาเรยฺย** นี้ มีเนื้อความดังนี้ว่า "เราทั้งหลายจักรู้จักตัวบุคคลนั้น ในเวลาใด, จักโจทบุคคลนั้น ในเวลานั้น แต่บัดนี้สงฆ์จงปวารณาเถิด."

ข้อว่า **อิทาเนว นํ วเทหิ** มีความว่า หากท่านรังเกียจบุคคลบางคนด้วยวัตถุนี้. ท่านจะระบุตัวบุคคลนั้น ในบัดนี้แล. [๑๗๔] หากเธอระบุ, สงฆ์พึงไต่สวนบุคคลนั้นแล้ว จึงปวารณา; หากเธอไม่ระบุ, สงฆ์พึงกล่าวว่า "เราจักพิจารณาแล้วจักรู้" ดังนี้ ปวารณาเถิด.

วินิจฉัยในข้อว่า **อยํ ปุคฺคโล ปญฺญายติ น วตฺถุํ** นี้ พึงทราบดังนี้ :-

ภิกษุรูปหนึ่ง บูชาพระเจดีย์ด้วยระเบียบของหอมและเครื่องชะโลมทาก็ดี, ฉันยาดองอริฏฐะก็ดี; กลิ่นตัวของเธอเป็นของคล้ายกับสิ่งเหล่านั้น, ภิกษุนั้นหมายเอากลิ่นนั้น เมื่อประกาศวัตถุว่า "กลิ่นของภิกษุนี้" จึงกล่าวอย่างนั้น.

ข้อว่า **ปุคฺคลํ ธเปตฺวา สงฺโฆ ปวาเรยฺย** มีความว่า สงฆ์จงเว้นบุคคลนั่นเสีย ปวารณาเถิด.

ข้อว่า **อิทาเนว นํ วเทหิ** มีความว่า ท่านจงเว้นบุคคลใด, จงกล่าวโทษของบุคคลนั้น ในบัดนี้แล. หากภิกษุนั้นกล่าวว่า "โทษของบุคคลนั้นเป็นอย่างนี้." สงฆ์พึงชำระบุคคลนั้นให้เรียบร้อยแล้ว จึงปวารณา; แต่ถ้าเธอกล่าวว่า "ข้าพเจ้าไม่ทราบ," สงฆ์พึงกล่าวว่า "เราจักพิจารณาแล้วจักรู้" ดังนี้ ปวารณาเถิด.

ข้อว่า **อิทํ วตฺถุญฺจ ปุคฺคโล จ ปญฺญายติ** มีความว่า ภิกษุนั้นได้เห็นที่ซึ่งพวกโจรจับปลาปิ้งกัน และสถานที่อาบด้วยของหอมเป็นต้น ตามนัยก่อนนั่นเอง เมื่อสำคัญว่า "นี่คงเป็นธรรมของบรรพชิต" จึงกล่าวอย่างนั้น.

ข้อว่า **อิทาเนว นํ วเทหิ** มีความว่า ท่านจะบอกตัวบุคคลที่ท่านรังเกียจด้วยวัตถุนั้น ในบัดนี้แล. ก็แลจำเดิมแต่กาลที่ได้เห็นแล้ว เพราะเห็นวัตถุและบุคคลครบทั้งสองนี้ สงฆ์ต้องวินิจฉัยก่อน จึงปวารณาได้.

สองบทว่า **กลฺลํ วจนาย** มีความว่า สมควรโจท ด้วยคำโจทที่สมควร.[๑]

ถามว่า "เพราะเหตุไร ?"

ตอบว่า "เพราะวัตถุยังมิได้วินิจฉัยก่อนแต่ปวารณา และเพราะบุคคลซึ่งได้แล้ว ถูกโจทภายหลังแต่ปวารณา.

ข้อว่า **อุกฺโกฏนกํ ปาจิตฺติยํ** มีความว่า จริงอยู่ ภิกษุทั้งหลายเห็นวัตถุและบุคคลครบทั้งสองนี้แล้ว วินิจฉัยเสร็จก่อนแต่ปวารณาแล้ว จึงปวารณา, เพราะฉะนั้น จึงเป็นอาบัติแก่ภิกษุผู้รื้อปวารณานั้นอีก.

วินิจฉัยในข้อว่า **เทฺว ตโย อุโปสเถ จาตุทฺทสิเก กาตุํ** นี้ พึงทราบดังนี้ :-

๑. ปาฐะในอรรถกถาเป็น กลฺล โจทนาย โจเทตุํ วฏฺฏติ แต่น่าจะเป็น กลฺลํ โจทนาย โจเทตุํ วฏฺฏติ แปลว่า สมควรเพื่อการโจท คือ ควรที่จะโจท.

สองอุโบสถ คือ ที่ ๔ กับที่ ๕ เป็นจาตุททสี. อนึ่ง อุโบสถที่ ๓ แม้ตามปกติ ย่อมเป็นจาตุททสีเหมือนกันฉะนี้แล. ๑๗๕ เพราะเหตุนั้น สองอุโบสถ คือ ที่ ๓ กับที่ ๔ หรือสามอุโบสถ คือ ที่ ๓ ที่ ๔ ที่ ๕ ควรทำให้เป็นจาตุททสี. หากว่าเมื่อทำอุโบสถที่ ๔ ซึ่งเป็นปัณณรสีอุโบสถ ภิกษุผู้ก่อความบาดหมางนั้น ฟังด้วยไซร้, พึงทำอุโบสถที่ ๕ ให้เป็นจาตุททสี. สองอุโบสถย่อมเป็นจาตุททสี แม้ด้วยประการอย่างนี้. เมื่อทำอย่างนั้น ภิกษุเจ้าถิ่นเหล่านี้ จักปวารณาสำหรับปัณณรสีปวารณาในวัน ๑๓ ค่ำ หรือ ๑๔ ค่ำ ของภิกษุผู้ก่อความบาดหมางกัน. ก็แลเมื่อจะปวารณาอย่างนั้น พึงวางเหล่าสามเณรไว้ภายนอกสีมา ได้ฟังว่า "ภิกษุผู้ก่อความบาดหมางกันเหล่านั้นพากันมา" พึงรีบประชุมกันปวารณาเสียเร็ว ๆ. เพื่อแสดงความข้อนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย ถ้าว่าภิกษุทั้งหลายผู้ก่อความบาดหมางกัน ทำความทะเลาะกัน ก่อการวิวาทกันทำความอื้อฉาว ก่ออธิกรณ์ในสงฆ์ พากันมาสู่อาวาส, ภิกษุผู้เจ้าถิ่นเหล่านั้นพึงประชุมปวารณากันเสียเร็ว ๆ, ครั้นปวารณาเสร็จแล้ว พึงพูดกะพวกเธอว่า "ผู้มีอายุ พวกเราปวารณาแล้วแล พวกท่านสำคัญอย่างใด, จงกระทำอย่างนั้นเถิด."

บทว่า **อสํวิหิตา** มีความว่า ผู้มิได้จัดแจง คือมิได้ทำการตระเตรียม เพื่อต้องการ จะให้ทราบการมา, อธิบายว่า เป็นผู้อันพวกเจ้าถิ่นหาทันรู้ไม่.

สองบทว่า **เตสํ วิกฺขิตฺวา** มีความว่า พวกภิกษุผู้เจ้าถิ่นพึงทำ

ให้ตายใจเสีย โดยนัยเป็นต้นว่า "พวกท่านเป็นผู้เหน็ดเหนื่อยมา จงพักเสียสักครู่เถิด." แล้วลอบออกไปปวารณาเสียนอกสีมา.

บทว่า **โน เจ ลเภถ** มีความว่า หากว่า ไม่พึงได้เพื่อออกไปนอกสีมาไซร้. เป็นผู้ถูกพวกสามเณรและภิกษุหนุ่ม ของเหล่าภิกษุผู้ก่อความบาดหมางกัน คอยตามติดไปมิได้ขาดเลย.

สองบทว่า **อาคเม ชุณเห** มีความว่า ภิกษุทั้งหลายหมายเอาชุณหปักษ์ที่จะมาถึงใด ตั้งญัตติว่า "เราทั้งหลายพึงปวารณาในชุณหปักษ์ที่จะมาถึง" ดังนี้, ในชุณหปักษ์ที่จะมาถึงนั้น.

ข้อว่า **โกมุทิยา จาตุมฺมาสินิยา อกามา ปวาเรตพฺพํ** มีความว่า ภิกษุผู้เจ้าถิ่นเหล่านั้น ต้องปวารณาแน่แท้, จะล่วงเลยวันเพ็ญที่ครบ ๔ เดือน ปวารณาย่อมไม่ได้เลย.

หลายบทว่า **เตหิ เจ ภิกฺขเว ภิกฺขูหิ ปวาริยมาเน** มีความว่า เมื่อสงฆ์อันภิกษุเหล่านั้นปวารณาอยู่ ในวันเพ็ญที่ครบ ๔ เดือนอย่างนั้น.

[ปวารณาสงเคราะห์]

สองบทว่า **อญฺญตโร ผาสุวิหาโร** ได้แก่ สมถะอย่างก่อน หรือวิปัสสนาอย่างอ่อน.

ข้อว่า **ปริพาหิรา ภวิสฺสาม** มีความว่า เราทั้งหลาย เมื่อไม่สามารถให้ภาวนานุโยคพร้อมมูลได้ เพราะความแตกแยกกันไปแห่งที่พักกลางคืนและที่พักกลางวันเป็นต้น ซึ่งไม่ประจำที่ จักเป็นผู้

เหินห่าง (จากธรรมเครื่องอยู่สำราญนี้).

พระผู้มีพระภาคทรงห้ามการมอบฉันทะ ด้วยคำนี้ว่า "ภิกษุทั้งหลาย ต้องประชุมในที่เดียวกันทั้งหมดทีเดียว." [๑๗๖] พระผู้มีพระภาคตรัสคำว่า **เตหิ เจ ภิกฺขเว** เป็นอาทิ ก็เพื่อแสดงว่า "จริงอยู่ การมอบฉันทะย่อมไม่ควรในฐานะเหล่านี้ คือ ในคราวที่ทำความพร้อมเพรียงแห่งสงฆ์ผู้แตกกันหนึ่ง ในคราวระงับอธิกรณ์ด้วยติณวัตถารกวินัยหนึ่ง ในปวารณาสังคหะนี้หนึ่ง.

ก็ขึ้นชื่อว่าปวารณาสังคหะนี้ ไม่ควรให้แก่ภิกษุผู้ละทิ้งกัมมัฏฐานพวกหนึ่ง ภิกษุผู้มีสมถะและวิปัสสนาแก่กล้าแล้วพวกหนึ่ง ภิกษุผู้เป็นอริยบุคคลมีโสดาบันเป็นต้นพวกหนึ่ง. ก็ภิกษุผู้ได้สมถะอย่างอ่อนและวิปัสสนาอย่างอ่อน จะมีทั้งหมดหรือมีครึ่งจำนวนหรือมีบุคคลเดียวก็ตามที, ปวารณาสังคหะนั้น ควรให้แท้ด้วยอำนาจแห่งภิกษุแม้รูปเดียว, เมื่อสงฆ์ให้ปวารณาสังคหะแล้ว มีบริหารตลอดภายในกาลฝนที่เดียว, ภิกษุอาคันตุกะ ย่อมไม่ได้เพื่อถือเสนาสนะของภิกษุเหล่านั้น, ทั้งภิกษุเหล่านั้น ไม่พึงเป็นผู้ขาดพรรษาด้วย; ก็แลครั้นปวารณาแล้ว ย่อมได้เพื่อหลีกไปสู่ที่จาริกในระหว่างด้วย." คำที่เหลือในที่ทั้งปวงตื้นทั้งนั้น ฉะนี้แล.

[๑๗๗] จัมมมักขันธก วรรณนา

[เรื่องพระโสณโกลิวิสเถระ]

บทว่า **อิสฺสราธิปจฺจํ** ได้แก่ ประกอบด้วยอิสรภาพและความเป็นใหญ่ยิ่ง.

บทว่า **รชฺชํ** ได้แก่ ความเป็นพระราชา หรือกิจที่พระราชาจะพึงทรงทำ.

วินิจฉัยในข้อว่า **โสโณ นาม โกลิวิโส** นี้ พึงทราบดังนี้ :-

คำว่า "โสณะ" เป็นชื่อของเศรษฐีบัตรนั้น, คำว่า "โกลิวิสะ" เป็นโคตร.

สองบทว่า **ปาทตเลสุ โลมานิ** มีความว่า ที่ฝ่าเท้าทั้งสอง (ของเศรษฐีบุตรนั้น) แดง มีขนอันละเอียดมีสีคล้ายดอกอัญชันงดงาม ดังนายช่างได้ตกแต่งแล้ว.

ได้ยินว่า ในกาลก่อน โสณเศรษฐีบุตรนั้น ได้เป็นหัวหน้าของบุรุษแปดหมื่นคน พร้อมด้วยบุรุษเหล่านั้น ช่วยกันสร้างบรรณศาลาในสถานที่อยู่ของพระปัจเจกพุทธเจ้า แล้ววางผ้าปาวารขนสัตว์อย่างงามของตนทำให้เป็นผ้าเช็ดเท้า ในสถานเป็นที่เหยียบด้วยเท้าของพระปัจเจกพุทธเจ้า. และทุก ๆ คนได้อุปัฏฐากพระปัจเจกพุทธเจ้าตลอดไตรมาส. นี้เป็นความประกอบบุรพกรรมของโสณเศรษฐีบัตรนั้น

กับบุรุษแปดหมื่นคนเท่านั้น.

บทว่า **คามิกสหสฺสานิ** ได้แก่ กุลบุตรแปดหมื่น ซึ่งอยู่ในบ้านเหล่านั้น.

สองบทว่า **เกนจิเทว กรณีเยน** มีความว่า คล้ายกับราชกิจอะไร ๆ ที่ควรทำ. แต่ราชกิจเล็กน้อยที่ควรทำของท้าวเธอก็หามีไม่ นอกจากเพื่อต้องการทอดพระเนตรตัวเขา.

ได้ยินว่า พระราชาเมื่อจะให้กุลบุตรทั้งแปดหมื่นนั้นประชุมกัน ได้ให้ประชุมกันแล้วด้วยทรงเห็นอุบายว่า "ด้วยอุบายอย่างนี้ โสณะจะไม่ระแวง จักมา."

สองบทว่า **ทิฏฺฐธมฺมิเก อตฺเถ** มีความว่า พระเจ้าพิมพิสารทรงอนุศาสน์ประโยชน์ซึ่งเกื้อกูลในโลกนี้ โดยนัยมีอาทิอย่างนี้ว่า "การงานทั้งหลายมีกสิกรรมและพาณิชยกรรมเป็นต้น ควรทำตามธรรม, มารดาบิดาควรเลี้ยงตามธรรม."

สามบทว่า **โส โน ภควา** มีความว่า พระผู้มีพระภาคของเราทั้งหลายนั้น จักทรงพร่ำสอนท่านทั้งหลายในประโยชน์ซึ่งเป็นไปในสัมปรายภพ.

[๑๗๘] สองบทว่า **ภควนฺตํ ปฏิเวเทมิ** มีความว่า เราจะทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ.

สองบทว่า **ปาฏิกาย นิมฺมุชฺชิตฺวา** มีความว่า ดำลงในศิลาคล้ายอัฑฒจันทร์ในภายใต้แห่งบันได.

หลายบทว่า **ยสฺสทานิ ภนฺเต ภควา กาลํ มญฺญติ** มีความว่า

ขอพระผู้มีพระภาคทรงทราบอยู่ซึ่งกาลแห่งประโยชน์ เพื่อทำความเกื้อกูลไรเล่าแก่ชนชาวบ้านเหล่านั้น.

บทว่า **วิหารปฺปจฺฉายายํ** ได้แก่ ในร่มเงาที่ท้ายวิหาร.

บทว่า **สมนฺนาหรนฺติ** ได้แก่ ทำในใจบ่อย ๆ ด้วยอำนาจความเลื่อมใส.

สองบทว่า **ภิยฺโยโส มตฺตาย** มีความว่า ท่านจงแสดงอิทธิปาฏิหาริย์วิเศษกว่าอีก โดยประมาณยิ่งเถิด.

บทว่า **อนฺตรธาติ** ได้แก่ เป็นรูปที่มองไม่เห็น.

สองบทว่า **โลหิเตน ผุฏฺโฐ** ได้แก่ เป็นที่จงกรมซึ่งเปื้อนเลือด.

บทว่า **ควาฆาตนํ** มีความว่า เป็นเช่นกับสถานที่ฆ่าโคทั้งหลาย.

บทว่า **กุสโล** ได้แก่ ผู้ฉลาดในการดีดพิณ.

สองบทว่า **วีณาย ตนฺติสฺสเร** ได้แก่ เสียงแห่งสายพิณ.

บทว่า **อจฺจายิกา** ได้แก่ เป็นสายที่ขึงตึงนัก คือกวดเขม็งนัก.

บทว่า **สรวตี** ได้แก่ สมบูรณ์ด้วยเสียง.

บทว่า **กมฺมญฺญา** ได้แก่ ควรแก่การงาน.

บทว่า **อติสิถิลา** ได้แก่ เป็นสายที่หย่อนนัก.

สามบทว่า **สเม คุณร ปติฏฺฐิตา** ได้แก่ ขึงกะให้เสียงเป็นกลาง ๆ.

สองบทว่า **วิริยสมถํ อธิฏฺฐาหิ** มีความว่า ท่านจงอธิษฐานสมถะอันสัมปยุตด้วยความเพียร, อธิบายว่า จงประกอบด้วยความสงบเนื่องด้วยความเพียร.

สามบทว่า **อินฺทฺริยานญฺจ สมตํ ปฏิวิชฺฌ** มีความว่า จงทราบข้อที่อินทรีย์ทั้งหลายมีสัทธาเป็นต้น ต้องเป็นของเสมอ ๆ กัน คือเท่า ๆ กัน, คือจงเข้าใจข้อที่อินทรีย์ทั้งหลายที่ตนประกอบอยู่ บรรดาอินทรีย์เหล่านั้น สัทธากับปัญญา และปัญญากับสัทธา, ความเพียรกับสมาธิ และสมาธิกับความเพียง ต้องพอดี ๆ กัน.

ข้อว่า **ตตฺถ จ นิมิตฺตํ คณฺหาหิ** มีความว่า เมื่อความสม่ำเสมอกันนั้นมีอยู่, นิมิตใดเป็นราวกะเงาในกระจกพึงเกิดขึ้น; ท่านจงถือเอานิมิตนั้น คือ สมถนิมิต วิปัสสนานิมิต มรรคนิมิต ผลนิมิต ความว่า จงให้นิมิตนั้นเถิด.

สองบทว่า **อญฺญํ พฺยากเรยฺยํ** มีความว่า เราพึงให้พระผู้มีพระภาคทรงทราบว่า "เราเป็นอรหันต์."

บทว่า **ฉฏฺฐานานิ** ได้แก่เหตุหกประการ.

[๑๗๘] สองบทว่า **อธิมุตฺโต โหติ** มีความว่า เป็นผู้ตรัสรู้ คือทำให้ประจักษ์แล้วดำรงอยู่.

บททั้งปวงว่า **เนกฺขมฺมาธิมุตฺโต** เป็นต้น พระโสณโกลิวิสะกล่าวด้วยอำนาจพระอรหัต. จริงอยู่ พระอรหัต เรียกว่าเนกขัมมะ เพราะออกจากกิเลสทั้งปวง. เรียกว่าวิเวก เพราะสงัดจากกิเลสเหล่านั้นเอง, เรียกว่าความไม่เบียดเบียน เพราะไม่มีความเบียดเบียน, เรียกว่าความสิ้นตัณหา เพราะเกิดขึ้นในที่สุดแห่งความสิ้นตัณหา, เรียกว่าความสิ้นอุปาทาน เพราะเกิดในที่สุดแห่งความสิ้นอุปาทาน, เรียกว่าความไม่หลงงมงาย เพราะไม่มีความหลงงมงาย.

สองบทว่า **เกวลํ สทฺธามตฺตกํ** มีความว่า ท่านผู้มีอายุนี้อาศัยคุณมาตรว่าศรัทธาล้วน ๆ ปราศจากปฏิเวธ คือไม่เจือปนระคนด้วยปัญญาเครื่องตรัสรู้.

บทว่า **ปฏิจยํ** ได้แก่ เจริญด้วยทำซ้ำซาก.

บทว่า **วีตราคตฺตา** ได้แก่ เป็นผู้ตรัสรู้พระอรหัตกล่าวคือเนกขัมมะแล้วดำรงอยู่ เพราะราคะเป็นกิเลสไปปราศจากแล้วด้วยตรัสรู้มรรคนั่นเอง อธิบายว่า อยู่ด้วยธรรมสำหรับอยู่คือผลสมาบัติ คือเป็นผู้มีใจน้อมไปในผลสมาบัตินั้น. แม้ในบทที่เหลือ ก็มีนัยเหมือนกัน.

บทว่า **อาภสกฺการสิโลกํ** ได้แก่ ความได้ปัจจัยสี่หนึ่ง ความที่ปัจจัยสี่เหล่านั้นแลเขาทำดีต่อหนึ่ง ความกล่าวเยินยอหนึ่ง.

บทว่า **นิกามยมาโน** ได้แก่ ต้องการ คือปรารถนา.

บทว่า **ปวิเวกาธิมุตฺโต** มีความว่า พยากรณ์อรหัตอย่างนี้ว่า "ข้าพเจ้าน้อมไปในวิเวก."

บทว่า **สีลพฺพตปรามาสํ** ได้แก่ สักว่าความถือที่ถืออิงศีลและพรต.

บทว่า **สารโต ปจฺจาคจฺฉนฺโต** ได้แก่ ทราบอยู่โดยความเป็นแก่นสาร.

บทว่า **อพฺยาปชฺฌาธิมุตฺโต** มีความว่า พยากรณ์อรหัตซึ่งหาความเบียดเบียนมิได้. เนื้อความในวารทั้งปวง พึงทราบโดยนัยนี้.

บทว่า **ภุสา** ได้แก่ มีกำลัง.

หลายบทว่า **เนวสฺสํ จิตฺตํ ปริยาทิยนฺติ** มีความว่า อารมณ์เหล่านั้น ไม่สามารถจะยึดจิตของพระขีณาสพนั้นตั้งอยู่ได้.

บทว่า **อมิสฺสีกตํ** มีความว่า จิตของท่านอันอารมณ์ทำให้เจือด้วยกิเลสไม่ได้. (อธิบายว่า) อารมณ์ทั้งหลายย่อมทำจิตให้เป็นธรรมชาติเจือกับกิเลสทั้งหลาย, เพราะไม่มีกิเลสเหล่านั้น จิตของท่านจึงชื่อว่าอันอารมณ์ทำให้เจือด้วยกิเลสไม่ได้.

[๑๘๐] บทว่า **ฐิตํ** ได้แก่ ตั้งมั่น.

บทว่า **อเนญฺชปฺปตฺตํ** ได้แก่ ถึงความไม่หวั่นไหว.

บทว่า **วยญฺจสฺสานุปสฺสติ** ได้แก่ เห็นทั้งความเกิด ทั้งความดับแห่งจิตนั้น.

สองบทว่า **เนกฺขมฺมํ อธิมุตฺตสฺส** ได้แก่ ตรัสรู้พระอรหัตตั้งอยู่. พระอรหัตนั่นเอง พระโสณโกลิวิสเถระ กล่าวแล้วแม้ด้วยบทที่เหลือทั้งหลาย.

บทว่า **อุปาทานกฺขยสฺส** เป็นฉัฏฐีวิภัตติใช้ในอรรถแห่งทุติยาวิภัตติ.

สองบทว่า **อสมฺโมหญฺจ เจตโส** ได้แก่ และความไม่หลงงมงายแห่งจิต. ภิกษุนั้นน้อมไปแล้วด้วย.

สองบทว่า **ทิสฺวา อายตนุปฺปาทํ** ได้แก่ เห็นความเกิดและความดับแห่งอายตนะทั้งหลาย.

หลายบทว่า **สมฺมา จิตฺตํ วิมุจฺจติ** มีความว่า จิตย่อมหลุดพ้นด้วยอำนาจผลสมาบัติ เพราะข้อปฏิบัติเครื่องเห็นแจ้งนี้ โดยชอบคือตามเหตุตามนัย, ได้แก่ น้อมไปในนิพพานเป็นอารมณ์.

บทว่า **สนฺตจิตฺตสฺส** ได้แก่ มีจิตเยือกเย็น.

บทว่า **ตาทิโน** คือจัดว่าผู้คงที่ เพราะไม่หวั่นไหว ด้วยความยินดียินร้าย ในอิฏฐารมณ์และอนิฏฐารมณ์.

สองบทว่า **อญฺญํ พฺยากโรนฺติ** ได้แก่ พยากรณ์อรหัต.

สองบทว่า **อตฺโถ จ วุตฺโต** มีความว่า ตนอันผู้อื่นจะทราบว่า "เป็นอรหันต์ " ด้วยเนื้อความใด, เนื้อความนั้น อันกุลบุตรทั้งหลายกล่าวแล้ว. ส่วนเนื้อความแห่งสูตร พึงถือเอาจากวรรณนาแห่งสุตตันตะเถิด.

สองบทว่า **อตฺตา อนุปนีโต** มีความว่า ทั้งไม่น้อมตนเข้าไปด้วยอำนาจพยัญชนะอย่างนี้ว่า "ข้าพเจ้าเป็นอรหันต์."

หลายบทว่า **อถ จ ปนิเธกจฺเจ โมฆปุริสา** มีความว่า ฝ่ายบุรุษเปล่าเหล่าอื่น ทำทีเหมือนสนุกพยากรณ์อรหัตผลซึ่งไม่มีเลย ทำให้มีด้วยเหตุสักว่าถ้อยคำ.

[ว่าด้วยรองเท้า]

บทว่า **เอกปลาสิกํ** ได้แก่ ชั้นเดียว.

วินิจฉัยในคำว่า **อสีติสกฏวาเห** นี้ พึงทราบดังนี้ :-

สองบรรทุกเกวียน พึงทราบว่าวาหะหนึ่ง.

วินิจฉัยในคำว่า **สตฺตหตฺถิกญฺจ อนีกํ** นี้ พึงทราบดังนี้ :-

ปริมาณนี้คือ ช้างพังหกเชือก กับช้างพลายเชือกหนึ่ง เป็นอนีกะหนึ่ง, เจ็ดอนีกะเช่นนี้ ชื่อว่า สัตตหัตถิกอนีกะ.

บทว่า **ทิคุณา** ได้แก่ สองชั้น.

บทว่า **ติคุณา** ได้แก่ สามชั้น รองเท้าชั้นตั้งแต่สี่ชั้นขึ้นไป พระผู้มีพระภาคตรัสว่า รองเท้าหลายชั้น.

[๑๘๑] บทว่า **สพฺพนีลกา** ได้แก่ เขียวล้วนทีเดียว. แม้ในสีต่าง ๆ มีเหลืองล้วนเป็นต้น ก็มีนัยเหมือนกัน. ก็บรรดารองเท้าสีเหล่านั้น รองเท้าเขียวคราม มีสีคล้ายสีดอกผักตบ, รองเท้าเหลืองมีสีคล้ายดอกกรรณิการ์, รองเท้าแดง มีสีคล้ายดอกชบา, รองเท้าแดงสำลาน (คือแดงอ่อน) มีสีคล้ายฝาง, รองเท้าดำ มีสีคล้ายสีลูกประคำดีควาย, รองเท้าแดงเข้ม มีสีคล้ายหลังตะขาบ, รองเท้าแดงกลาย, มีสีเจือกัน คล้ายสีใบไม้เหลือง; แต่ในกุรุนที แก้ว่า "มีสีคล้ายดอกบัวหลวง." บรรดารองเท้าเหล่านี้ ภิกษุได้ชนิดใดชนิดหนึ่งแล้ว เอาผ้าเช็ดน้ำยาทำลายสีเสียแล้วสวม ควรอยู่. แม้ทำลายสีเสียเพียงเล็กน้อย ก็ควรเหมือนกัน.

บทว่า **นีลวทฺธิกา** ได้แก่ รองเท้าที่มีหูเท่านั้นเขียว. แม้ในสีทั้งปวง มีสีเหลืองเป็นต้น มีนัยเหมือนกัน. แม้รองเท้าที่มีหูเขียวเป็นต้นเหล่านั้น ก็พึงทำลายสีเสียแล้วจึงค่อยสวม.

บทว่า **ขลฺลกพทฺธา** ได้แก่ รองเท้าที่ทำติดแผ่นหนังที่พื้นขึ้นมาเพื่อปิดส้น. รองเท้าของชาวโยนกเรียกว่า รองเท้าหุ้มเป็นกระบอก, ได้แก่ รองเท่าที่ปิดเท้าทั้งหมดจนถึงแข้ง.

บทว่า **ปาลิคุณฺฐิมา** ได้แก่ รองเท้าที่หุ้มหลังเท้า ปิดแต่เพียงบนหลังเท่านั้น, ไม่ปิดแข้ง.

บทว่า **ตูลปุณฺณิกา** ได้แก่ รองเท้าที่ทำยัดด้วยปุยนุ่น.

บทว่า **ติตฺติรปตฺติกา** ได้แก่ รองเท้าที่มีหูงดงาม เช่ากับปีกนกกระทา.

บทว่า **เมณฺฑวิสาณวทฺธิกา** ได้แก่ รองเท้าที่ทำประกอบหูมีสัณฐานคล้ายเขาแกะที่ปลายเชิงงอน แม้ในรองเท้าที่มีหูดังเขาแพะเป็นต้น ก็นัยแล.

บทว่า **วิจฺฉิกาฬิกา** ได้แก่ รองเท้าที่ทำประกอบหูมีสัณฐานดังหางแมลงป่อง ที่ปลายเชิงงอนนั้นเอง.

บทว่า **โมรปิญฺชปริสิพฺพิตา** ได้แก่ รองเท่าที่เย็บที่พื้นก็ดี ที่หูก็ดี ด้วยขนปีกนกยูงต่างด้วย.

บทว่า **จิตฺรา** ได้แก่ รองเท้าที่งดงามต่าง ๆ. แม้ในรองเท้าเหล่านี้ ภิกษุได้ชนิดใดชนิดหนึ่งแล้ว, ถ้าเป็นของที่อาจเอาสิ่งที่ไม่ควรเหล่านั้น เป็นต้นว่า หนังหุ้มส้นออกเสียได้, พึงเอาออกเสียแล้วใช้เถิด. แต่เมื่อสิ่งที่ไม่ควรมีหนังหุ้มสันเป็นต้นนั้น ยังมีอยู่ เป็นทุกกฏแก่ภิกษุผู้ใช้ [๑๘๒] รองเท้าที่ทำประกอบหนังราชสีห์ที่ริมโดยรอบเหมือนติดอนุวาตในจีวร ชื่อว่า รองเท้าขลิบด้วยหนังราชสีห์.

บทว่า **อุลูกจมฺมปริกฺขตา** ได้แก่ รองเท้าที่ขลิบด้วยหนังนกเค้าแมว. ถึงในรอบเท้าเหล่านี้ ชนิดในชนิดหนึ่ง พึงเอาหนังนั้นออกแล้วสวมเถิด.

บทว่า **โอมุกฺกํ** ได้แก่ สวมแล้วถอดออก.

บทว่า **นวา** ได้แก่ ยังมิได้ใช้.

บทว่า **อภิชีวนิกสฺส** มีความว่า คฤหัสถ์ทั้งหลาย ย่อมเป็นอยู่

เฉพาะ คือสำเร็จการเลี้ยงชีวิต ด้วยศิลปะใด, มีความเคารพในอาจารย์เพราะเหตุแห่งศิลปะนั้น.

ในคำว่า **อิธ โข ตํ ภิกฺขเว** นี้. บทว่า **ตํ** เป็นเพียงนิบาต, ความว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย.... พึงงามในธรรมวินัยนี้แล.

สองบทว่า **ยํ ตุมฺเห ได้แก่ เย ตุมฺเห** อีกอย่างหนึ่ง มีคำอธิบายว่า **ยทิ ตุมฺเห** จริงอยู่ นิบาต คือ **ยํ** ใช้ในอรรถแห่ง **ยทิ ศัพท์.**

วินิจฉัยในคำว่า อาจริเยสุ เป็นอาทิ เฉพาะอาจารย์สี่พวกนี้ คือ บรรพชาจารย์ อุปสัมปทาจารย์ นิสสยาจารย์ อุทเทสาจารย์ จัดเป็นอาจารย์แท้ในบทว่า อาจริเยสุ นี้. ภิกษุมีพรรษาหก พอเป็นอาจารย์ของภิกษุผู้ไม่มีพรรษาได้. ด้วยว่า ภิกษุผู้ไม่มีพรรษานั้นจักอาศัยเธออยู่ในกาลที่ตนมีพรรษาสี่; ด้วยประการอย่างนี้ แม้ภิกษุเหล่านี้ จัดว่าผู้พอเป็นอาจารย์ได้แท้ คือ "ภิกษุผู้พรรษาเจ็ด พอเป็นอาจารย์ของภิกษุพรรษาเดียวได้, ผู้มีพรรษาแปด พอเป็นอาจารย์ผู้มีพรรษาสองได้, ผู้มีพรรษาเก้า พอเป็นอาจารย์ของผู้มีพรรษาสามได้, ผู้มีพรรษาสิบ พอเป็นอาจารย์ของผู้มีพรรษาสี่ได้;" ฝ่ายภิกษุผู้เป็นเพื่อนเห็น เพื่อนคบของอุปัชฌาย์ก็ดี, ภิกษุเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ซึ่งเป็นผู้ใหญ่กว่าสิบพรรษาก็ดี, ภิกษุเหล่านั้นทั้งหมด ชื่อว่าผู้ปูนอุปัชฌาย์; เมื่อภิกษุทั้งหลายมีประมาณเท่านี้ ไม่สวมรองเท้าก้าวเกิดอยู่ ย่อมเป็นอาบัติแก่ภิกษุผู้สวมรองเท้าก้าวเดิน. ที่ชื่อว่าอาพาธเป็นหน่อที่เท้าได้แก่เนื้อคล้ายเดือย เป็นของยื่นออกจากพื้นเท้า.

[ว่าด้วยเขียงเท้า]

บทว่า **ติณปาทุกา** ได้แก่ เขียงเท้าที่ทำด้วยหญ้าชนิดใดชนิดหนึ่ง.

บทว่า **หินฺตาลปาทุกา** ได้แก่ เขียงเท้าที่ด้วยใบเป้ง เขียงเท้าที่แล้ว แม้ด้วยในเต่าร้าง ไม่ควรเหมือนกัน.

[๑๘๓] บทว่า **กมลปาทุกา** ได้แก่ เขียงเท้าที่ทำด้วยหญ้าที่ชื่อว่า กมลวรรณ; พระอาจารย์บางพวกกล่าวว่า "เขียงเท้าที่ทำด้วยแฝก" ดังนี้ก็มี.

บทว่า **กมฺพลปาทุกา** ได้แก่ เขียงเท้าที่ทำด้วยขนเจียม.

บทว่า **อสงฺกมนียาโย** ได้แก่ เขียงเท้าที่ตั้งไว้เป็นอันดีบนพื้นไม่คลอน เคลื่อนที่ไม่ได้.

[ว่าด้วยยาน]

สองบทว่า **องฺคชาตํ ฉุปนฺติ** ได้แก่ ถูกองคชาตด้วยองคชาตนั่นเอง.

สองบทว่า **โอคาเหตฺวา มาเรนฺติ** ได้แก่ ยึดไว้แน่นให้ตายภายใน.

บทว่า **อิตฺถียุตฺเตน** ได้แก่ เทียมด้วยโคตัวเมีย.

บทว่า **ปุริสนฺตเรน** ได้แก่ มีบุรุษเป็นสารถี.

บทว่า **ปุรสยุตเตน** ได้แก่ เทียมด้วยโคผู้.

บทว่า **อตฺถนฺเตเรน** ได้แก่ มีสตรีเป็นสารถี.

บทว่า **คงฺคามหิยาย** ได้แก่ การกีฬาในแม่น้ำคงคาและแม่น้ำมหี.

วินิจฉัยในข้อว่า **ปุริสยุตฺตํ หตฺถวฏฺฏกํ** นี้ พึงทราบดังนี้ :-

ยานที่เทียมด้วยโคผู้ จะมีสตรีเป็นสารถี หรือมีบุรุษเป็นสารถีก็ตาม, ควร. ส่วนยากที่ลากไปด้วยมือ สตรีลาก หรือบุรุษลากก็ตาม, ควรเหมือนกัน.

บทว่า **ยานุคฺฆาเตน** มีความว่า กายทั้งปวง ของภิกษุนั้นย่อมสั่งคลอน เพราะความฟัดแห่งยาน, ความไม่สำราญ ย่อมเสียดแทงเพราะปัจจัยนั้น.

บทว่า **สิวิกํ** ได้แก่ คานหามมีตั่งนั่ง.

บทว่า **ปาฏงฺกึ** ได้แก่ เปลผ้าที่เขาผูกติดกับไม้คาน.

[ว่าด้วยอุจจารสยนะและมหาสนยะ]

วินิจฉัยในข้อว่า **อุจฺจาสยนมหาสยนานิ** นี้ พึงทราบดังนี้ ;-

ที่นอนสูงนั้น ได้แก่ เตียงที่เกินประมาณ; ที่นอนใหญ่นั้นได้แก่ เครื่องลาดเป็นอกัปปิยะ.

ในอาสันทิเป็นต้น **อาสันทิ** นั้น ได้แก่ ที่นั่งอันเกินประมาณ บัลลังก์ นั้น ได้แก่ ที่นั่งที่เขาทำรูปสัตว์ร้ายติดไว้ที่เท้า.

โคณกะ นั้น ได้แก่ ผ้าโกเชาว์ ผืนใหญ่มีขนยาว. ได้ยินว่าขนผ้าแห่งโกเชาว์นั้น ยาวเกินสี่นิ้ว.

จิตตกะ นั้น ได้แก่ เครื่องลาดที่ทำด้วยขนแกะซึ่งวิจิตรด้วยรูปสัตว์ร้าย.

ปฏิกา นั้น ได้แก่ เครื่องลาดขาว ทำด้วยขนแกะ.

ปฏลิกา นั้น ได้แก่ เครื่องลาดทำด้วยขนแกะ มีลายดอกไม้แน่นเนื่องกัน, เรียกว่า "ผ้าชาวโยนก ผ้าคนทมิฬ."

ตูลิกา นั้น ได้แก่ ฟูกที่ยัดนุ่นตามปกตินั่งเอง.

[๑๘๔] **วิกติกา** นั้น ได้แก่ เครื่องลาดทำด้วยขนแกะวิจิตรด้วยรูปราชสีห์และเสือโคร่งเป็นต้น.

อุทฺธโลมี นั้น ได้แก่ เครื่องลาดทำด้วยขนแกะ มีขนขึ้นข้างเดียว, ปาฐะว่า **อุทฺธํโลมี** ก็มี.

เอกันตโลมี นั้น ได้แก่ เครื่องลาดทำด้วยขนแกะ มีขนขึ้นทั้งสองข้าง.

กฏิสสะ นั้น ได้แก่ เครื่องปูนอนที่ทอด้วยด้ายทองแกมไหมขลิบด้วยทอง.

โกเสยยะ นั้น ได้แก่ เครื่องปูที่นอนที่ทอด้วยเส้นไหมขลิบด้วยทอง; แต่เป็นไหมล้วนใช้ได้.

กุตตกะ นั้น ได้แก่ เครื่องปูนอนที่ทำด้วยขนแกะ ใหญ่พอนางฟ้องสิบหกคนยืนรำได้.

หัตถัตถระ และ **อัสสัตถระ** ได้แก่ เครื่องลาดบนหลังช้างและหลังม้านั่นเอง. และในรถัตถระ ก็มีนัยเหมือนกัน.

อชินปเวณิ นั้น ได้แก่ เครื่องลาดที่ทำเป็นชั้น ซึ่งเย็บซ้อนกันด้วยหนังสือ โดยขนาดเท่าตัวเตียง.

กทลีมิคปวรปัจจัตถรณะ นั้น ได้แก่ เครื่องปูนอนอย่างดีที่สุด. ได้ยินว่า ชนทั้งหลายทาบหนังชะมดบนผ้าขาวแล้วเย็บติดกัน ทำเป็นเครื่องลาดนั้น.

สอุตตรัจฉทัง นั้น ได้แก่ ที่นอนที่มีเพดาน ข้างบนพร้อม อธิบายว่า ที่นอนที่พร้อมด้วยเพดานแดงซึ่งติดไว้ข้างบน. ถึงมีเพดานขาว เมื่อมีเครื่องลาดที่เป็นอกัปปิยะอยู่ข้างใต้ ย่อมไม่ควร, แต่เมื่อไม่มี ควรอยู่.

อุภโตโลหิตกปธานะ นั้น ได้แก่ ที่นอนมีหมอนแดงสองข้างแห่งเตียง คือ หมอนศีรษะหนึ่ง หมอนหนุนเท้าหนึ่ง, ที่นอนชนิดนี้ไม่ควร. แต่ว่า หมอนใดลูกเดียวเท่านั้น ที่หน้าสองข้างจะแดงก็ตาม มีสีดังดอกบัวหลวงก็ตาม วิจิตรก็ตาม, ถ้าประกอบด้วยประมาณ, หมอนนั้น ย่อมควร. ส่วนหมอนใหญ่ทรงห้าม.

ทีปิจฉาปะ ได้แก่ ลูกเสือเหลือง.

บทว่า **โอคุมฺผิยนฺติ** มีความว่า ชนทั้งหลายใช้เชือกหนังร้อยผูกที่พรึงรองฝาเป็นต้น.

บทว่า **อภินิสีทิตุํ** มีความว่า (เราอนุญาต) เพื่อภิกษุนั่งทับ คือ พิงได้.

วินิจฉัยในข้อว่า **คิลาเนน ภิกฺขุนา สอุปาหเนน** นี้ พึงทราบดังนี้ :-

ภิกษุใดจัดว่าผู้อาพาธไม่สวมรองเท้า ไม่สามาระจะเข้าบ้านได้.

[เรื่องพระโสณกุฏิกัณณะ]

[๑๗๕] บทว่า **กุรรฆเร** ได้แก่ ในเมืองมีชื่ออย่างนั้น, โคจรคามของพระมหากัจจายนะนั้น พระธรรมสังคาหกาจารย์ กล่าวด้วยบทว่า **กุรรฆเร** นั้น.

สองบทว่า **ปปาเต ปพฺพเต** ได้แก่ ที่ภูเขาปปาต. สถานเป็นที่อยู่ของท่าน พระธรรมสังคาหกาจารย์กล่าวด้วยสองบทว่า **ปปาเต ปพฺพเต** นั้น.

คำว่า **โสณะ** เป็นชื่อของอุบาสกนั้น. ก็แลอุบาสกนั้นทรงเครื่องประดับหูมีราคาโกฏิหนึ่ง, เพราะฉะนั้น จึงเรียกว่า **กุฏิกัณณะ** ความว่า **โกฏิกัณณะ**.

บทว่า **เอกเสยฺยํ** ได้แก่ การนอนของบุคคลผู้เดียว, ความว่า พรหมจรรย์ ประกอบด้วยการเป็นที่ประกอบความเพียงเนือง ๆ.

บทว่า **ปาสาทิกํ** ได้แก่ ให้เกิดความเลื่อมใส.

บทว่า **ปสาทนียํ** นี้ เป็นคำกล่าวซ้ำเนื้อความของบทว่า **ปาสาทิกํ** นั้นแล.

บทว่า **อุตฺตมทมถสมถํ** ได้แก่ "ความฝึกและความสงบคือปัญญาและสมาธิอันอุดม, ความว่า "ความสงบกายและสงบจิต" ดังนี้ก็ได้.

บทว่า **ทนฺตํ** มีความว่า ชื่อว่าผู้ทรมานแล้ว เพราะกิเลสเครื่องดิ้นรนซึ่งเป็นข้าศึกทั้งปวงเป็นของเด็ดขาดไปแล้ว, อธิบายว่า ผู้สิ้นกิเลสแล้ว.

บทว่า **คุตฺตํ** ได้แก่ ผู้คุ้มครองแล้วด้วยความป้องปก คือความระวัง.

บทว่า **ยตินฺทริยํ** ได้แก่ ทรงชนะอินทรีย์แล้ว.

บทว่า **นาคํ** ได้แก่ ผู้เว้นจากบาป, ความว่า ผู้ปราศจากกิเลส.

หลายบทว่า **ติณฺณํ เม วสฺสานํ อจฺจเยน** มีความว่า ต่อล่วงไปสามเดือนจำเดิมแต่วันบรรพชาของข้าพเจ้า.

สองบทว่า **อุปสมฺปทํ อลตฺถํ** ความว่า ข้าพเจ้าจึงได้อุปสมบท.

บทว่า **กณฺหุตฺตรา** ได้แก่ มีดินดำยิ่งนัก, ความว่า มีดินดำเป็นก้อนนูนขึ้น.

บทว่า **โคกณฺฏกหตา** คือ เป็นภาคพื้นที่ถูกทำให้เสียด้วยระแหงกลีบโคซึ่งตั้งขึ้นจากพื้นที่ถูกกลีบโคเหยียบ. ได้ยินว่า รองเท้าชั้นเดียวไม่อาจกันระแหงกลีบโคเหล่านั้นได้, พื้นแผ่นดินเป็นของแข็งขรุขระด้วยประการดังนี้.

ติณชาติมีอยู่สี่อย่างเหล่านี้ คือ เอรคุ (หญ้าตีนกา) หนึ่ง โมรคุ (หญ้าหางนกยูง) หนึ่ง มัชชารุ (หญ้าหนวดแมว) หนึ่ง ชันตุ (หญ้าหางช้าง) หนึ่ง, ชนทั้งหลานย่อมทำเสื่อลำแพนและเสื่ออ่อนด้วยหญ้าเหล่านี้.

บรรดาติณชาติสี่ชนิดนั้น หญ้าเอรคุนั้น ได้แก่หญ้าทราย, หญ้าทรายนั้นเป็นของหยาบ; หญ้าโมรุมียอดสีแดงละเอียดอ่อน มีสัมผัสสบาย; เสื่อที่ทำด้วยหญ้าโมรคุนั้น เมื่อนอนแล้วพอลุกขึ้นเป็นของฟูขึ้นอีกได้. [๑๘๖] ชนทั้งหลายย่อมทำแม้ซึ่งผ้าสาฎกด้วยหญ้ามัชชารุ;

หญ้าชันตุมีสีคล้ายแก้วมณี.

สองบทว่า **เสนาสนํ ปญฺญาเปสิ** มีความว่า พระอานนท์ผู้มีอายุ ได้ปูฟูกหรือเสื่อลำแพน. ก็แลครั้นปูแล้วจึงบอกแก่พระโสณะว่า "ผู้มีอายุ พระศาสดามีพระประสงค์จะอยู่ในที่มุงที่บังอันเดียวกับท่าน, เสนาสนะสำหรับท่าน เราจัดไว้แล้ว ในพระคันธกุฎีนั่นเอง."

หลายบทว่า **ปฏิภาตุ ตํ ภิกฺขุ ธมฺโม ภสิตุํ** มีความว่า ธรรมจงรับหน้าที่ต่อญาณ กล่าวคือปฏิญาณ เพื่อสวด.

บทว่า **อฏฺฐกวคฺคิกานิ**[๑] มีความว่า พระโสณะผู้มีอายุได้สวดพระสูตรสิบหกสูตรมีการสูตรเป็นต้น ที่ว่าเป็นอัฏฐกวัคคิกะ[๒] เหล่านั้น.

บทว่า **วิสฺสฏฺฐาย** คือ มี อักขระอันสละสลวย.

บทว่า **อเนวคลาย** มีความว่า ความเป็นวาจาประกอบด้วยโทษย่อมไม่มี.

สองบาทคาถาว่า **อริโย น รมตี ปาเป, ปาเป น รมตี สุจิ**[๓] มีความว่า พระผู้มีพระภาคตรัสว่า "คนสะอาดย่อมไม่ยินดีในบาป" เพื่อแสดงเนื้อความวิเศษว่า "จริงอยู่ บุคคลใด ประกอบด้วยคุณธรรมเครื่องเป็นผู้สะอาดทางกายวาจาและใจ, บุคคลนั้น ย่อมไม่ยินดีในบาป; เพราะฉะนั้น เฉพาะพระอริยเจ้า ชื่อว่าไม่ยินดีในบาป.

๑. อฏฺฐกวคฺคิกานีติ; อฏฺฐกวคฺคภูตานิ กามสุตฺตาทีนิ โสฬสสุตฺตานีติ สารตฺถทีปนี.
๒. เป็นวรรคที่สี่แห่งสุตตนิบาต ขุททกนิกาย ๓๘๓. ๓. มหาวคฺค. ทุติย. ๓๔.

หลายบทว่า **อยํ ขฺวสฺส กาโล** ความว่า เวลานี้แลพึงเป็นกาล.

บทว่า **ปริทสฺสิ** ได้แก่ สั่งมาแล้ว.

ในคำนี้ว่า **อยํ ขฺวสฺส กาโล... ปริทสฺสิ** มีคำอธิบายดังนี้ว่า อุปัชฌาย์ของเรา ให้เรารับทราบคำสั่งอันใดมาว่า "เธอพึงทูลเรื่องนี้ด้วย เรื่องนี้ด้วย, เวลานี้ พึงเป็นกาลแห่งคำสั่งนั้น, เอาเถิด เราจะทูลคำสั่งนั้นเดี๋ยวนี้."

บทว่า **วินยธรปญฺจเมน** คือมีอาจารย์ผู้สวดประกาศเป็นที่ ๕.

วินิจฉัยในข้อว่า **อนุชานามิ ภิกขเว สพฺพปจฺจนฺติเมสุ ชนปเทสุ คณงฺคณุปาหนํ** นี้ พึงทราบดังนี้ :-

รองเท้าที่ทำด้วยหนังชนิดใดชนิดหนึ่ง เว้นหนังมนุษย์เสีย ย่อมควร แม้ในถุงรองเท้า ฝักมีดและฝักกุญแจ ก็นัยนี้แล.

[ว่าด้วยหนัง]

ก็แลวินิจฉัยในคำว่า **จมฺมานิ อตฺถรณานิ** นี้ พึงทราบดังนี้:-

ภิกษุจะปูหนังแกะและหนังแพะอย่างใดอย่างหนึ่งแล้วนอนหรือนั่งก็ควร.

วินิจฉัยในหนังมฤค พึงทราบดังนี้ :-

หนังแห่งมฤคชาติ คือเนื้อทราย เนื้อสมัน เนื้อฟาน กวาง เนื้อถึก และมั่งเหล่านี้เท่านั้นควร. [๑๘๗] ส่วนหนังแห่งสัตว์เหล่าอื่นไม่ควร.

ลิง ค่าง นางเห็น ชะมด, และสัตว์ร้ายเหล่าใดเหล่าหนึ่งบรรดามี, หนังของสัตว์เหล่านั้นไม่ควร.

ในสัตว์เหล่านั้น ที่ชื่อว่าสัตว์ร้าย ได้แก่ ราชสีห์ เสือโคร่ง เสือเหลือง หมี เสือดาว. แต่จะไม่ควรเฉพาะสัตว์เหล่านี้พวกเดียวเท่านั้น หามิได้; อันหนังของสัตว์เหล่าใด พระผู้มีพระภาคตรัสว่าไม่ควร เว้นสัตว์เหล่านั้นเสีย สัตว์ทั้งหลายที่เหลือ ชั้นที่สุด แม้โคกระบือ กระต่าย แมวเป็นต้น รวมทั้งหมด พึงทราบว่า สัตว์ร้ายเหมือนกันในอรรถนี้. จริงอยู่ หนังของสัตว์ทุก ๆ ชนิดไม่ควร.

ข้อว่า **น ตํ ตาว คณนูปตคํ, ยาว น หตฺถํ คจฺฉติ** มีความว่า จีวรซึ่งชนทั้งหลายนำมาแล้วแต่ยังมิได้ถวายก็ดี, จีวรที่เขาฝากไปให้แต่ยังมิได้บอกว่า "จีวรเกิดขึ้นแก่ท่านแล้ว" ดังนี้ก็ดี เพียงใด; จีวรนั้นยังไม่ต้องนับ (วัน), คือไม่ควรเพื่ออธิษฐาน, อธิบายว่า ยังไม่เข้าถึงความถือเอาที่ควรอธิษฐานเพียงนั้น. แต่จีวรที่เขานำมาถวายแล้วก็ดี, จีวรที่เขาฝากไปให้และบอกแล้วก็ดี, จีวรที่ภิกษุได้ฟังว่า "เกิดแล้ว" ก็ดี ในกาลใด; จำเดิมแต่กาลนั้นไป ภิกษุย่อมได้บริหาร ๑๐ วันเท่านั้น ฉะนี้แล.

จัมมักขันธก วรรณา จบ.

[๑๘๘] เภสัชชักขันธก วรรณนา

[ว่าด้วยเภสัช]

วินิจฉัยในเภสัชชักขันธกะ พึงทราบดังนี้ :-

สองบทว่า **สารทิเกน อาพาเธน** ได้แก่ อาพาธมีดีเป็นสมุฏฐานเกิดขึ้นในสรทกาล[๑] จริงอยู่ ในกาลนั้น ภิกษุทั้งหลายย่อมเปียกด้วยน้ำฝนบ้าง, ย่อมเหยียบย่ำโคลนบ้าง, แดดย่อมกล้าในระหว่าง ๆ บ้าง; เพราะเหตุนั้น ดีของภิกษุเหล่านั้นย่อมเป็นของซึมเข้าไปในลำไส้.

สองบทว่า **อาหารตฺถญฺจ ผเรยฺย** มีความว่า วัตถุพึงยังประโยชน์ด้วยอาหารให้สำเร็จ.

บทว่า **นจฺฉาเทนฺติ** มีความว่า ย่อมไม่ย่อมไป, คือไม่สามารถจะระงับโรคลมได้.

บทว่า **สิเนสิกานิ** ได้แก่ โภชนะที่สนิท.

บทว่า **ภตฺตจฺฉาทเกน** คือ ความไม่ย่อยแห่งอาหาร.

ในคำว่า **กาเล ปฏิคฺคหิตํ** เป็นต้น มีความว่า รับประเคนเจียว กรอง ในเรื่องเวลาที่ยง ยังไม่ล่วงเลยไป.

สองบทว่า **เตลปริโภเคน ปริภุญฺชิตุํ** มีความว่า เพื่อบริโภค

๑. กล่าวตามฤดู ๖ ในตำราแพทย์ ไท, สารทฤดู ได้แก่ เดือนสิบเอ็ดกับเดือนสิบสอง และว่าเป็นไข้เพื่อลม.

อย่างบริโภคน้ำมัน ซึ่งเป็นสัตตาหกาลิก.

บทว่า **วจตฺถํ** ได้แก่ ว่านที่เหลือ.

สองบทว่า **นิสทํ นิสทโปตํ** ได้แก่ ตัวหินบดและลูกหินบด.

ปัคควะ นั้น เป็นชาติไม้เถา (ได้แก่บอระเพ็ด).

บทว่า นตฺตมาลํ ได้แก่ กระถินพิมาน.

วินิจฉัยในบทว่า อจฺฉวสํ เป็นอาทิ พึงทราบโดยนัยที่กล่าวในอรรถกถาแห่งนิสสัคคิยภัณฑ์[๑] นั่นแล.

แม้วินิจฉัยในมูลเภสัชเป็นต้น ก็ได้กล่าวแล้วในขุททกวรรณนา[๒] เหมือนกัน, เพราะเหตุนั้น คำใด ๆ ที่ไม่ได้กล่าวแล้วในก่อน, ข้าพเจ้าจักพรรณนาเฉพาะคำนั้นๆ ในที่นี้. หิงคุ หิงคุชาตุ และหิงคุ-สิปาฏิกา ก็คือชาติแห่งหิงคุนั่นเอง. ตกะ ตกปัตติ และตกปัณณิยะ ก็คือชาติครั่งนั่นเอง.

เกลือสมุทรนั้น ได้แก่ เกลือที่เกิดตามฝั่งทะเลเหมือนทราย.

กาฬโลณะ นั้น ได้แก่ เกลือตามปกติ.

เกลือสินเธาว์นั้น ได้แก่ เกลือมีสีขาว เกิดตามภูเขา.

[๑๘๙] อุพภิทะ นั้น ได้แก่ เกลือที่เป็นหน่อขึ้นจากแผ่นดิน.

พิละ นั้น ได้แก่ เกลือที่เขาหุงกับเครื่องปรุงทุกอย่าง, เกลือนั้นแดง.

บทว่า ฉกนํ ได้แก่ โคมัย.

สองบทว่า กาโย วา ทุคฺคนฺโธ มีความว่า กลิ่นตัวของภิกษุ

๑. สมนฺต. ทุติย. ๒๕๕. ๒. สมนฺต. ทุติย. ๔๑๓.

บางรูป เหมือนกลิ่นตัวแห่งสัตว์มีม้าเป็นต้น, จุณณ์แห่งไม้ซึกและดอกคำเป็นต้น หรือจุณณ์แห่งเครื่องหอมทุก ๆ อย่าง ควรแก่ภิกษุแม้นั้น.

บทว่า **รชนนิปกฺกํ** ได้แก่ กากเครื่องย้อม. ภิกษุจะตำแม้ซึ่งจุณณ์ตามปกติแล้วแช่น้ำอาบ ก็ควร. แม้จุณณ์ตามปาตินั้น ย่อมถึงความนับว่า กากเครื่องย้อมเหมือนกัน.

อมนุษย์เคี้ยวกินเนื้อดินและดื่มเลือดสด เพราะเหตุนั้น ภิกษุจึงชื่อว่า ไม่ได้เคี้ยวกินเนื้อดิบและดื่มเลือดสดนั้น. อมนุษย์ ครั้นเคี้ยวกินและดื่มแล้ว ได้ออกไป; เพราะเหตุนั้น พระธรรมสังคาหกาจารย์ จึงกล่าวว่า "อาพาธเกิดแต่อมนุษย์นั้นของเธอย่อมระงับ."

คำว่า **อญฺชนํ** นี้ เป็นคำกล่าวครอบยาตาทั้งหมด.

บทว่า **กาฬญฺชนํ** ได้แก่ ชาติแห่งยาตาชนิดหนึ่ง หรือยาตาที่หุงด้วยเครื่องปรุงทุกอย่าง.

บทว่า **รสญฺชนํ** ได้แก่ ยาตาที่ทำด้วยเครื่องปรุงต่าง ๆ.

บทว่า **โสตญฺชนํ** ได้แก่ ยาตาที่เกิดในกระแสน้ำเป็นต้น.

หรดาล กลีบทอง ชื่อเครุกะ.

กปัลละ นั้น ได้แก่ เขม่าที่เอามาจากเปลวประทีป.

จันทนะ ได้แก่ จันทร์ชนิดในชนิดหนึ่ง มีจันทน์แดงเป็นต้น. เครื่องยาตาทั้งหลายมีกฤษณาเป็นต้น ปรากฏแล้ว. เครื่องยาแม้เหล่าอื่นมีอุบลเขียวเป็นต้น ย่อมควรเหมือนกัน.

บทว่า **อญฺชนูปปิสเนหิ** ได้แก่ เครื่องยาทั้งหลายที่จะพึงบดผสมกับยาตา. แต่เครื่องบดยาตาไร ๆ จะไม่ควรหามิได้.

บทว่า **อฏฺฐิมยํ** มีความว่า ภาชนะยาตาที่แล้วด้วยกระดูกที่เหลือเว้นกระดูกมนุษย์.

บทว่า **ทนฺตมยํ** ได้แก่ ภาชนะยาตาที่แล้วด้วยงา ทุกอย่างมีงาช้างเป็นต้น.

ขึ้นชื่อว่า ภาชนะที่ไม่ควร ย่อมไม่มีในภาชนะที่ทำด้วยเขาเลย. ภาชนะยาตาที่แล้วด้วยไม่อ้อเป็นต้น เป็นของควรโดยส่วนเดียวแท.

บทว่า **สลาโกธานิยํ** มีความว่า ชนทั้งหลายย่อมเก็บไม้ด้ามยาตาในที่เก็บอันใด, เราอนุญาตที่เก็บอันนั้น เป็นกลัวก็ตามเป็นถุงก็ตาม.

อํสวทฺธก นั้น ได้แก่ หูสำหรับสะพายแห่งถุงยาตา.

สองบทว่า **ยมกํ นตฺถุกรณึ** [๑๙๐] ได้แก่ กล้องยานัตถุ์อันเดียวเป็นหลอดคู่ มีรูเท่ากัน.

ข้อว่า **อนุชานามิ ภิกฺขเว เตลปากํ** มีความว่า การหุงน้ำ-มันทุกชนิด เป็นอันพระผู้มีพระภาคอนุญาตให้ใส่เครื่องยาอย่างใดอย่างหนึ่งลงได้แท้.

บทว่า **อติปกฺขิตฺตมชฺชานิ** มีความว่า มีน้ำเมาอันตนใส่เกินเปรียบไป, อธิบายว่า ปรุงใส่น้ำเมามากไป.

ลมในอวัยวะใหญ่น้อย ชื่ออังคาวตะ.

บทว่า **สมฺภารเสทํ** ได้แก่ การเข้ากระโจมด้วยใบไม้ที่จะพึงหัก

ได้ต่าง ๆ อย่าง.

บทว่า **มหาเสทํ** มีความว่า เราอนุญาตให้นึ่งร่างกายด้วยบรรจุถ่านไฟให้เต็มหลุม ประมาณเท่าตัวตนแล้ว กลบด้วยฝุ่นและทรายเป็นต้น ลาดใบไม้ที่แก้ลมได้ต่าง ๆ ชนิด บนหลุมนั้น แล้วนอนพลิกไปพลิกมาบนไม้นั้น ด้วยตัวอันทาน้ำมันแล้ว.

บทว่า **ภงฺโคทกํ** ได้แก่ น้ำที่ต้มเดือดด้วยใบไม้ต่างๆ ที่จะพึงหักได้. พึงรดต้นด้วยใบไม้เหล่านั้นและน้ำ เข้ากระโจม.

บทว่า **อุทโกฏฺฐกํ** ได้แก่ ซุ้มน้ำ. ความว่า เราอนุญาตให้ใช้อ่างหรือรางที่เต็มน้ำอุ่นแล้วลงในอ่างหรือรางนั้น ทำการนึ่งให้เหงื่อออก.

สองบทว่า **ปพฺพวาโต โหติ** ความว่า ลมย่อมออกตามข้อ ๆ.

สองบทว่า **โลหิตํ โมเจตุํ** มีความว่า เราอนุญาตให้ภิกษุปล่อยโลหิตด้วยมีด.

สองบทว่า **มชฺชํ อภิสงฺขริตุํ** มีความว่า เท้าที่ผ่าแล้ว จะหายเป็นปกติได้ด้วยน้ำเมาใด, เราอนุญาตให้ภิกษุใส่ยาต่าง ๆ ลงในกะลามะพร้าวเป็นต้นปรุงน้ำเมานั้น, คือ ให้หุงยาเป็นที่สบายแก่เท้าทั้งสอง.

สองบทว่า **ติลกกฺเกน อตฺโถ** มีความว่า ต้องการด้วยงาทั้งหลายที่บดแล้ว.

บทว่า **กพฬิกํ** มีความว่า เราอนุญาตให้ภิกษุพอกแป้งที่ปากแผล.[๑]

บทว่า **สาสปกุฑฺเฑน** มีความว่า เราอนุญาตให้ภิกษุชะล้างด้วยแป้งเมล็ดผักกาด.

บทว่า **วฑฺฒมํสํ** ได้แก่ เนื้อที่งอกขึ้นดังเดือย.

บทว่า **วิกาสิกํ** ได้แก่ ผ้าเก่าสำหรับกันน้ำมัน.

สองบทว่า **สพฺพํ วณปฏิกมฺมํ** มีความว่า ขึ้นชื่อว่าการรักษาแผลทุกอย่างบรรดามี, เราอนุญาตทั้งหมด.

สองบทว่า **สามํ คเหตฺวา** มีความว่า ยามหาวิกัตินี้ อันภิกษุผู้ถูกงูกัดอย่างเดียวเท่านั้น พึงถือเอาฉันเอง หามิได้, [๑๙๑] แม้เมื่อมีพิษที่สัตว์กัดอย่างอื่น ภิกษุก็พึงถือเอาฉันเองได้, แต่ในเหตุเหล่าอื่น รับประเคนแล้วเท่านั้น จึงควร.

ข้อว่า **น ปฏิคฺคาหาเปตพฺโพ** มีความว่า ถ้าคูถถึงภาคพื้นแล้ว, ต้องรับประเคน, แต่จะถือเอาเองซึ่งคูถที่ยังไม่ถึงภาคพื้นควรอยู่. โรคที่เกิดขึ้นแต่น้ำซึ่งสตรีให้เพื่อทำให้อยู่ในอำนาจ ชื่อว่าอาพาธเกิดแต่ยาอันหญิงแม่เรือนให้.

บทว่า **สิตาโลลี** มีความว่า เราอนุญาตให้ภิกษุเอาดินที่ติดผาลของผู้ไถนาด้วยไถ ละลายน้ำดื่ม.

บทว่า **ทุฏฺฐคหณิโก** มีความว่า ผู้มีไฟธาตุเผาอาหารเสีย, อธิบายว่า อุจจาระออกยาก.

๑. กพฬกาติ. อุปนาหเภสชฺชนฺติ วิมติวิโนทนี. ยาสำหรับพอก.

บทว่า **อามิสขารํ** มีความว่า เราอนุญาตให้ภิกษุเผาข้าวสุกที่ตากแห้งให้ไหม้ แล้วดื่มน้ำด่างที่ไหลออกจากเถ้านั้น.

บทว่า **มุตฺตหรีฏกํ** ได้แก่ สมอไทยที่ดองด้วยมูตรโค.

บทว่า **อภิสนฺนกาโย** ได้แก่ มีกายเป็นโทษมาก.

บทว่า **อจฺฉกญฺชิกํ** ได้แก่ น้ำข้าวใส.

บทว่า **อกฏยูสํ** ได้แก่ น้ำถั่วเขียวต้ม ที่ไม่ข้น.

บทว่า **กฏากฏํ** ได้แก่ น้ำถั่งเขียวต้มนั้นเอง แต่ข้นหน่อย.

บทว่า **ปฏิจฺฉาทนีเยน** ได้แก่ รสแห่งเนื้อ.

[ว่าด้วยอันโตวุตถะเป็นต้น]

ข้อว่า **สเจ ภิกฺขเว ปกฺกาปิ มคฺคา ชายนฺติ** มีความว่า ถั่วเขียวที่ต้มแล้ว ถ้าแม้ที่เป็นขึ้นได้ไซร้, ถั่วเขียวเหล่านั้น ภิกษุพึงฉันได้ตามสบาย, ด้วยว่า ถั่วเขียวเหล่านั้น จักเป็นกับปิยะแท้ เพราะเป็นของต้มแล้ว.

บทว่า **อนฺโตวุตฺถํ** ได้แก่ ค้างอยู่ในอกัปปิยกุฎี.

วินิจฉัยในคำว่า **สามํ ปกฺกํ** นี้ พึงทราบดังนี้ :-

ภิกษุจะหุงต้มอามิสอย่างใดอย่างหนึ่งเอาไม่ควร, เฉพาะอามิสที่สุกแล้ว จะอุ่นควรอยู่.

แม้ชนทั้งหลายใส่ใบผักชีก็ดี ขิงก็ดี เกลือก็ดี ลงในข้าวต้มที่ร้อนสำหรับภิกษุนั้น, ภิกษุจะคนแม้ซึ่งข้าวต้มนั้น ย่อมไม่ควร, แต่จะคนด้วยคิดว่า "จะให้ข้าวต้มเย็น" ควรอยู่ แม้ได้ข้าวสุกที่เป็น

ท้องเล็นแล้วจะปิดไว้ ย่อมไม่ควร. แต่ถ้าชนทั้งหลายปิดแล้วถวาย มา, จะปิดไว้ ควรอยู่, หรือจะปิดไว้ด้วยคิดว่า "ข้าวสุกจงอย่าเย็น" ควรอยู่.

อนึ่ง ในนมสดและฆีเป็นต้น ที่เขาต้มเดือดแล้วครั้งหนึ่ง ภิกษุจะก่อไฟ ควรอยู่ เพราะการทำให้สุกอีก พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาต.

[๑๘๒] สองบทว่า **อุกฺกปิณฺฑกาปิ ขาทนฺติ** มีความว่า แมว หนู เหี้ย และพังพอน ย่อมกินเสีย.

ทมกา นั้น ได้แก่ คนกินเดน.

สองบทว่า **ตโต นีหฏํ** ได้แก่ โภชนะที่ทายกนำออกจากที่ซึ่งภิกษุรับนิมนต์ฉัน.

สองบทว่า **วนฏฺฐํ โปกฺขรฏฺฐํ** มีความว่า เกิดในป่า และในกอปทุม.

บทว่า **อพีชํ** ได้แก่ ผลไม้ที่ยังอ่อน มีเมล็ดจะไม่งอกหน่อได้.

บทว่า **นิพฺพฏฺฏพีชํ** ได้แก่ ผลมะม่วงและขนุนเป็นต้น ที่จะพึงปล้อนเมล็ดออกแล้วฉัน.

[ว่าด้วยสัตถกรรมเป็นต้น]

สองบทว่า **ทุโรปโย วโณ** มีความว่า แผลย่อมงอกยาก, คือว่า หายเป็นปกติได้โดยยาก.

สองบทว่า **ทุปฺปริหารํ สตฺถํ** มีความว่า ในที่แคบ ระวังมีดยาก.

สองบทว่า **สตฺถกมฺมํ วา วตฺถิกมฺมํ วา** มีความว่า ในโอกาสตามที่กำหนดแล้วไม่ควรทำการตัด หรือการผ่า หรือการเจาะ หรือการกรีดด้วยของมีคมอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นมีดก็ตาม เข็มก็ตาม หนามก็ตาม หอกก็ตาม สะเก็ดหินก็ตาม เล็บก็ตาม, เพราะกรรมมีการตัดเป็นต้นนั้นทั้งหมด ย่อมเป็นสัตถกรรมแท้.

อนึ่ง ไม่ควรทำแม้ซึ่งการบีบหัวไส้ด้วยของอย่างใดอย่างหนึ่ง จะเป็นหนังก็ตาม ผ้าก็ตาม เพราะว่า การบีบนั้นทั้งหมด เป็นวัตถิกรรมเหมือนกัน.

ก็ในพระบาลีนี้ คำว่า "สองนิ้วโดยรอบแห่งที่แคบ" นี้ ตรัสหมายเอาเฉพาะสัตถกรรม. ส่วนวัตถิกรรมทรงห้ามแต่ในที่แคบเท่านั้น. แต่จะหยอดน้ำด่างก็ดี จะรัดด้วยเชือกชนิดใดชนิดหนึ่งก็ดี ที่หัวไส้นั้น ควรอยู่. ถ้าหัวไส้นั้นขาดออกด้วยน้ำด่างหรือเชือกนั้น, เป็นอันขารด้วยดี.

ถึงโรคอัณฑะโตก็ไม่ควรทำสัตถกรรม, เพราะเหตุนั้น ไม่ควรทำสัตถกรรมด้วยคิดว่า "เราจะผ่าอัณฑะคลักเอาเม็ดออกทำให้หายโต." แต่ในการย่างด้วยไฟและทายา ไม่มีการห้าม.

ในทวารหนัก กรวยใบไม้และเกลียวชุดที่ทายาแล้วก็ดี หลอดไม้ไผ่ก็ดี ซึ่งสำหรับหยอดน้ำด่าง และการกรอกน้ำมัน ย่อมควร.

[ว่าด้วยเนื้อที่ควรและไม่ควร]

[๑๘๓] บทว่า **ปวตฺตมํสํ** ได้แก่ เนื้อของสัตว์ที่ตายแล้วนั่นเอง.

บทว่า **มาฆาโต** มีความว่า วันนั้น ใคร ๆ ไม่ได้เพื่อจะปลงสัตว์น้อยหนึ่งจากชีวิต.

มีดสำหรับเชือดเนื้อเรียกว่า **โปตถนิกะ.**

บทว่า **กิมฺปิมาย** พึงตัดว่า **กิมฺปิ อิมาย.**

คำว่า **น ภควา อุสฺสหติ** มีความว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาค นางไม่สามารถจะมาได้.

บทว่า **ยตฺร หิ นาม** มีความว่า ชื่อเพราะเหตุไร

บทว่า **ปฏิเวกฺขิ** ได้แก่ **วีมํสิ** แปลว่า เธอพิจารณาแล้วหรือ มีคำอธิบายว่า "เธอสอบถามแล้วหรือ ?"

บทว่า **อปฺปฏิเวกฺขิตฺวา** ได้แก่ **อปฺปฏิปุจฺฉิตฺวา** แปลว่า ไม่สอบถามแล้ว. ก็ถ้า ภิกษุรู้อยู่ว่า "นี้เป็นเนื้อชนิดนั้น." กิจที่จะสอบถาม ย่อมไม่มี, แต่เมื่อไม่รู้ ต้องถามก่อนจึงฉัน.

วินิจฉัยในคำว่า **สุนจมํสํ** นี้ พึงทราบดังนี้ :-

สุนัขป่าย่อมเป็นเหมือนสุนัขบ้าน. เนื้อสุนัขป่านั้นควร.[๑]

ฝ่ายสุนัขใด เกิดด้วยแม่สุนัขบ้านกับพ่อสุนัขป่าผสมกัน หรือด้วยแม้สุนัขป่ากับพ่อสุนัขบ้านผสมกัน, เนื้อของสุนัขนั้น ไม่ควร. เพราะว่า สุนัขนั้นควบไว้ทั้งสองฝ่าย.

บทว่า **อหิมํสํ** มีความว่า เนื้อแห่งทีฆชาติซึ่งไม่มีเท้าชนิดใดชนิดหนึ่ง ไม่ควร. เนื้อราชสีห์เป็นต้นเป็นของชัดแล้วทั้งนั้น.

๑. น่าจะไม่ควร.

ก็บรรดาอกัปปิยมังสะเหล่านั้น เนื้อมนุษย์ อันพระผู้มีพระภาค ทรงห้าม ก็เพราะมนุษย์มีชาติเหมือนตน, เนื้อช้างและม้า ที่ทรงห้าม ก็เพราะเป็นราชพาหนะ, เนื้อสุนัขและเนื้องูที่ทรงห้าม ก็เพราะเป็นของสกปรก, เนื้อ ๕ อย่างมีเนื้อราชสีห์เป็นต้น ที่ทรงห้าม ก็เพื่อต้องการความไม่มีอันตรายแก่ตน ฉะนี้แล.

เนื้อก็ดี กระดูกก็ดี เลือดก็ดี หนังก็ดี ขนก็ดี แห่งสัตว์ ๑๐ ชนิดมีมนุษย์เป็นต้นเหล่านี้ ไม่ควรทั้งหมด ด้วยประการฉะนี้.

เมื่อภิกษุรู้ก็ตาม ไม่รู้ก็ตาม ฉันอย่างในอย่างหนึ่ง คงเป็นอาบัติแท้. รู้เมื่อ, พึงแสดงเมื่อนั้น. ไม่ถามก่อน รับด้วยตั้งใจว่า "เราจักฉัน" ต้องทุกกฏ แม้เพราะรับ. รับด้วยตั้งใจว่า "จักถามก่อนจึงฉัน" ไม่เป็นอาบัติ.

อนึ่ง เป็นอาบัติเฉพาะแก่ภิกษุผู้รู้แล้วฉันเนื้อที่เป็นอุททิสมังสะ, เธอรู้ในภายหลัง [๑๘๔] ไม่ควรปรับอาบัติ.

[ว่าด้วยทรงอนุญาตยาคูเป็นต้น]

บทว่า **เอกโก** มีความว่า เราไม่มีเพื่อนเป็นที่สอง.

ข้อว่า **ปหูตํ ยาคุญฺจ มธุโคฬกญฺจ ปฏิยาทาเปตฺวา** มีความว่า ไม่ยินว่า พราหมณ์นั้นให้ตกแต่งยาคูเป็นต้น ใช้ทรัพย์หมดไปแสนหนึ่ง.

ในที่สุดแห่งอนุโมทนาคาถา พึงทำการเชื่อมบทว่า **ปตฺถยตํ อิจฺฉตํ** ด้วยคำว่า **อลเมว ทาตุํ** นี้ แปลว่า "ควรแท้ที่จะให้แก่

ปฏิคาหกทั้งหลายผู้ปรารถนา ผู้อยากได้."

ก็ถ้า ปาฐะว่า **ปตฺตยาตา อิจฺฉตา** มีอยู่ไซร้, ปาฐะนั้นแล พึงถือเอา.

บทว่า **โภชฺชยาคุ** ได้แก่ ยาคูที่ยังการห้ามให้เกิด.

บทว่า **ยทคฺเคน** มีความว่า ทำยาคูใดให้เป็นต้น.

หลายบทว่า **สคฺคา เต อารทฺธา** มีความว่า บุญเป็นเหตุให้เกิดในสวรรค์ ท่านได้สร้างสมแล้ว.

สองบทว่า **ยถาธมฺโม กาเรตพฺโพ** มีความว่า ภิกษุนั้นพึงให้ทำตามธรรม ด้วยปรับปรโภชนสิกขาบท, เพราะว่า การห้าม (โภชนะ) ย่อมมี เพราะยาคูที่ควรฉัน.

สองบทว่า **นาหนฺตํ กจฺจาน** มีความว่า เทวดาทั้งหลายเติมโอชะอันละเอียดลงในน้ำอ้อยงบที่เหลือนั้น, น้ำอ้อยงบที่เหลือนั้น ย่อมไม่ถึงความย่อยไปได้ สำหรับชนเหล่าอื่น; เพราะเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคจึงตรัสอย่างนั้น.

บทว่า **คิลานสฺส คุฬํ** มีความว่า เราอนุญาตน้ำอ้อยงบภายหลังภัต แก่ภิกษุผู้อาพาธด้วยพยาธิเห็นปานนั้น.

บทว่า **สพฺพสนฺถรึ** มีความว่า อาวสถาคาร (เรือนเป็นที่พักแรม) จะเป็นสถานอันปูลาดทั่วถึงด้วยประการใด, ได้ปูลาดแล้วด้วยประการนั้น.

บทว่า **สุนีธวสฺสการา** ได้แก่ พราหมณ์สองคน คือ สุนีธะ

หนึ่ง วัสสการะหนึ่ง เป็นมหาอำมาตย์ของพระเจ้าแผ่นดินมคธ.[๑]

สองบทว่า **วชฺชีนํ ปฏิพาหาย** มีความว่า เพื่อต้องการตัดทางเจริญแห่งราชสกุลแคว้นวัชชีเสีย.

บทว่า **วตฺถูนิ** ได้แก่ ที่ปลูกเรือน.

หลายบทว่า **จิตฺตานิ นมนฺติ นิเวสนานิ มาเปตุํ** มีความว่า ได้ยินว่า เทวดาเหล่านั้น สิ่งในสรีระของชนทั้งหลาย ผู้รู้ทำนายชัยภูมิ แล้วน้อมจิตไปอย่างนั้น.

ถามว่า เพราะเหตุไร ?

แก้ว่า เพราะเทวดาทั้งหลายนั้น จักกระทำสักการะตามสมควรแก่เราทั้งหลาย.

บทว่า **ตาวตึเสหิ** มีความว่า ได้ยินว่า เสียงที่ว่า "บัณฑิตทั้งหลายชาวดาวดึงส์" หมายเอาท้าวสักกเทวราชและพระวิสสุกรรมเฟื่องฟุ้งไปในโลก, [๑๘๕] เพราะเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า **ตาวตึเสหิ**. อธิบายว่า สุนีธอมาตย์และวัสสการอมาตย์นั้นราวกับได้หารือเทพเจ้าชาวดาวดึงส์แล้วจึงได้สร้าง.

บทว่า **ยาวตา อริยานํ อายตนํ** มีความว่า ชื่อว่าสถานที่เป็นที่ประชุมแห่งมนุษย์ผู้เป็นอริยะทั้งหลาย มีอยู่เท่าใด.

บทว่า **ยาวตา วณิชฺชปโถ** มีความว่า ชื่อว่า สถานที่เป็นที่ซื้อและขาย ด้วยอำนาจแห่งกองสินค้าที่นำมาแล้วนั่นเทียว ของพ่อค้า

๑. ดูความพิสดารในมหาปรินิพพานสูตร ที. มหา. ๘๕.

ทั้งหลาย มีอยู่เท่าใด.

สองบทว่า **อิทํ อคฺคนครํ** มีความว่า เมืองปาฏลีบุตร ซึ่งเป็นแดนแห่งพระอริยะ เป็นสถานแห่งการค้าขาย ของมนุษย์เหล่านั้นนี้ จักเป็นเมืองยอด.

บทว่า **ปุฏเภทนํ** ได้แก่ เป็นสถานที่แก้ห่อสินค้า. มีคำอธิบายว่า "จักเป็นสถานที่แก้มัดสินค้นทั้งหลาย."

วินิจฉัยบทว่า **อคฺคิโต** ว่า เป็นต้น พึงทราบดังนี้ :-

วา ศัพท์ ใช้ในสมุจจยัตถะ, จริงอยู่ บรรดาส่วนเหล่านั้นอันตรายจักมีแก่ส่วนหนึ่ง จากไฟ แก่ส่วนหนึ่ง จากน้ำ แก่ส่วนหนึ่งจากภายใน คือ ความแตกแยกแห่งกันและกัน.การข้ามฟาก.

บทว่า **อุฬุมฺปํ** ได้แก่ ชลพาหนะที่เขาที่ตอกลิ่มสลัก เพื่อประโยชน์แก่การข้ามฟาก.

บทว่า **กุลฺลํ** ได้แก่ ชลพาหนะที่เขาทำผูกมัดด้วยเถาวัลย์เป็นต้น.

คำว่า **อณฺณว** นี้ เป็นชื่อของอุทกสถาน ทั้งลึกทั้งกว้าง ราวโยชน์หนึ่ง โดยกำหนดอย่างต่ำที่สุดแห่งกำหนดทั้งปวง.

แม่น้ำ พระผู้มีพระภาคทรงประสงค์ในบทว่า **สรํ** นี้. มีคำอธิบายว่า "ชนเหล่าใดจะข้ามสระ คือ ตัณหา ทั้งลึกทั้งกว้าง, ชนเหล่านั้น ทำสะพาน กล่าวคือ อริยมรรค สละ คือ ไม่แตะต้องเลยซึ่งสระน้อยทั้งหลาย จึงข้ามสถานอันลุ่มเต็มด้วยน้ำได้; ก็ชนนี้ แม้ปรารถนาจะข้ามน้ำ มีประมาณน้อยนี้ ย่อมผูกแพแล, ส่วนพระ-พุทธเจ้า และพระพุทธสาวกทั้งหลาย เป็นชนผู้มีปัญญา เว้นแพเสีย

ทีเดียว ก็ข้ามได้."

บทว่า **อนนุโพธา** มีความว่า เพราะไม่ตรัสรู้.

บทว่า **สนฺธาวิตํ** มีความว่า แล่นไปแล้ว ด้วยอำนาจที่ออกจากภพไปสู่ภพ.

บทว่า **สํสริตํ** มีความว่า ท่องเที่ยวไปแล้ว ด้วยอำนาจการไปบ่อย ๆ.

สองบทว่า **มมญฺเจว ตุมฺหากญฺจ** คือเราด้วย ท่านทั้งหลายด้วย. อีกอย่างหนึ่ง พึงเห็นความในคำว่า **สนฺธาวิตํ สํสริตํ** นี้อย่างนี้ว่า [๑๙๖] ความแล่นไป ความท่องเที่ยวไป ได้มีแล้วแก่เราด้วย แก่ท่านทั้งหลายด้วย.

บทว่า **สํสิตํ** ได้แก่ ท่องเที่ยว.

สองบทว่า **ภวเนตฺตี สมูหตา** มีความว่า เชือกคือตัณหาเป็นเหตุไป คือแล่นจากภพ (ไปสู่ภพ) อันเราทั้งหลายกำจัด คือตัดได้แก่ทำให้เป็นไปไม่ได้ด้วยดีแล้ว.

[เรื่องเจ้าลิจฉวี]

คำว่า "เขียว" นี้ เป็นคำรวบรัดเอาส่วนทั้งปวงเข้าไว้.

บทว่า **นีลวณฺณา** เป็นต้น ท่านกล่าวเพื่อแสดงวิภาคแห่งคำว่า "เขียว" นั้นแล. ในบรรดาสีเหล่านั้น สีเขียวเป็นสีปกติของเจ้าลิจฉวีเหล่านั้นหามิได้, คำว่า "เขียว" นั้น ท่านกล่าวด้วยอำนาจแห่งข้อที่เครื่องไล้ทาเขียว เป็นของงดงาม.

บทว่า **ปฏิวฏฺเฏสิ** ได้แก่ **ปหาเรสิ** แปลว่า โดน.

สองบทว่า **สาหารํ ทชฺเชยฺยาถ** มีความว่า พึงประทานกรุงเวสาลี กับทั้งชนบท.

สองบทว่า **องฺคุลึ โปเถสุํ** มีความว่า ได้ทรงสั่นพระองคุลี.

บทว่า **อมฺพกาย** ได้แก่ **อิตฺถิกาย** แปลว่า อันหญิง.

บทว่า **โอโลเกถ** คือ จงเห็น.

บทว่า **อปโลเกถ** คือ จงดูบ่อย ๆ.

บทว่า **อุปสํหรถ** ได้แก่ จงเทียบเคียง, อธิบายว่า จงเทียบลิจฉวีบริษัทนี้ ด้วยบริษัทแห่งเทพเจ้าชั้นดาวดึงส์ ด้วยจิตของท่านทั้งหลาย คือว่า จงดูทำให้สมกันแก่เทพเจ้าชั้นดาวดึงส์.

[ว่าด้วยอุททิสสมังสะ]

ข้อว่า **ธมฺมสฺส จ อนุธมฺมํ พฺยากโรนฺติ** มีความว่า ชนเหล่านั้น ย่อมกล่าวเหตุสมควรแก่เหตุที่พระผู้มีพระภาคตรัสแล้วและหรือ ?

สองบทว่า **สหธมฺมิโก วาทานุวาโท** มีความว่า ก็วาทะของพระองค์ เป็นเหตุซึ่งชนเหล่าอื่นกล่าวแล้ว บางอย่าง คือ แม้มีประมาณน้อย ไม่มาถึงเหตุที่วิญญูชนจะพึงติเตียนหรือ ? มีคำอธิบายว่า "วาทะเป็นประธานของพระองค์ ที่เป็นเหตุน่าติเตียนไม่มี แม้โดยเหตุทั้งปวงหรือ ?"

บทว่า **อนพฺภกฺขาตุกามา** มีความว่า ข้าพเจ้า ไม่มีประสงค์จะกล่าวข่ม.

บทว่า **อนุวิจฺจการํ** มีคำอธิบายว่า ท่านจงทำการที่พึงรู้ตาม คือ คิด พิจารณาแล้วจึงทำ.

บทว่า **ญาตมนุสฺสานํ** ได้แก่ (มนุษย์) ผู้มีชื่อเสียงในโลก.

สองบทว่า **สาธุ โหติ** มีความว่า จะเป็นความดี.

สองบทว่า **ปฏากํ ปริหเรยฺยุํ** มีความว่า อัญญดิตถีย์ทั้งหลาย พึงยกธงแผ่นผ้า เที่ยวป่าวร้องในเมือง.

ถามว่า เพราะเหตุไร ?

ตอบว่า เพราะพวกเขาคิดว่า "ความเป็นใหญ่จักมีแก่พวกเรา ด้วยอุบายอย่างนี้."

บทว่า **โอปานภูตํ** มีความว่า (สกุลของท่าน) แต่งไว้แล้ว คือ เตรียมไว้แล้วเป็นดุจบ่อน้ำ ?

[๑๘๗] บทว่า **กุลํ** ได้แก่ นิเวศน์.

สองบทว่า **ทาตพฺพํ มญฺเญยฺยาสิ** มีความว่า พระผู้มีพระภาค ทรงตัดเตือนว่า "ท่านอย่าตัดไทยธรรมของนิครนถ์เหล่านี้เสียเลย, แต่ท่านพึงสำคัญซึ่งไทยธรรม อันตนควรให้แก่นิครนถ์เหล่านั้น ผู้มาถึงเข้าแล้ว."

บทว่า **โอกาโร** ได้แก่ ความกระทำต่ำ คือ ความเป็นของทราม.

บทว่า **สามุกฺกํสิกา** ได้แก่ (ธรรมเทศนา) ที่พระองค์เอง ทรงยกขึ้น, อธิบายว่า ไม่ทั่วไปแก่พระสาวกเหล่าอื่น.

บทว่า **อุทฺทิสฺสกตํ** ได้แก่ มังสะที่เขาทำเฉพาะ (ตน).

บทว่า **ปฏิจฺจกมฺมํ** มีความว่า มังสะที่เขาเจาะจงตนกระทำ อีกอย่างหนึ่ง คำว่า "ปฏิจจกรรม" นี้ เป็นชื่อของนิมิตกรรม. แม้ มังสะ ท่านเรียกว่า "ปฏิจจกรรม" นี้ เป็นชื่อของนิมิตกรรม. แม้ มังสะ ท่านเรียกว่า "ปฏิจจกรรม" ก็เพราะเหตุว่า ในมังสะนี้มี ปฏิจจกรรมนั้น. จริงอยู่ ผู้ใดบริโภคมังสะเห็นปานนั้น, ผู้นั้น ย่อม เป็นผู้รับผลแห่งกรรมนั้น. จึงอยู่ ผู้ใดบริโภคมังสะเห็นปานนั้น, ผู้นั้น ย่อม แม้แก่ผู้นั้น เหมือนมีแก่ผู้ฆ่าเอง.

บทว่า **น ชีรนฺติ** มีความว่า ท่านผู้มีอายุเหล่านั้น เมื่อกล่าว ตู่อยู่ ชื่อย่อมไม่สร่างไป, อธิบายว่า ย่อมไม่มีถึงที่สุดแห่งการกล่าว ตู่. กถาแสดงมังสะมีความบริสุทธิ์โดยส่วนสาม ได้กล่าวไว้แล้วใน อรรถกถาแห่งสังฆเภทสิกขาบท.[๑]

[ว่าด้วยกัปปิยภูมิ]

บทว่า **ปจฺจนฺติมํ** นี้ สักว่าตรัส แต่ว่า ถึงวิหารใกล้ก็ควร จะสมมติได้ เพราะพระบาลีที่ตรัสไว้ว่า **ยํ สงฺโฆ อากงฺขติ** แปล ว่า "สงฆ์หวังจะสมมติที่ใด." แม้จะไม่สวดกรรมวาจา สมมติด้วย อปโลกน์แทน ก็ควรเหมือนกัน.

บทว่า **สกฏปริวตฺตกํ** มีความว่า พักอยู่ ประหนึ่งทำให้ห้อม ล้อมด้วยเกวียนทั้งหลาย.

บทว่า **กาโกรวสทฺทํ** ได้แก่ เสียงร้องก้องแห่งกาทั้งหลาย ซึ่งประชุมกัน แต่เช้ามืดทีเดียว เพื่อต้องการจะกินเหยื่อที่เขาทิ้งแล้ว

๑. สมนฺต. ทุติย ๑๑๕.

ในที่นั้น ๆ. พระเถระชื่อยโสชะ เป็นบุรุษเลิศแห่งบรรพชิตห้าร้อย ในเวลาจบกปิลสูตร.

วินิจฉัยในบทว่า **อุสฺสาวนนฺติกํ** เป็นต้น พึงทราบดังนี้ :-

กัปปิยภูมิ ชื่ออุสสาวนันติกา พึงทำก่อนอย่างนี้ ที่อยู่ใด เขาทำเสียบบนเสาหรือในเชิงฝา, ศิลาที่รองเสาภายใต้ที่อยู่นั้น มีคติอย่างพื้นดินเหมือนกัน.

ก็แล เมื่อจะให้ตั้งเสาแรก หรือเชิงฝาแรก ภิกษุหลายรูปพึงล้อมกันเข้า เปล่าวาจาว่า **กปฺปิยกุฏึ กโรม** แปลว่า "เราทำกัปปิยกุฎี." [๑๘๘] เมื่อชนทั้งหลายช่วยกันยกขึ้นให้ตั้งลง, พึงจับเองหรือยกเองก็ได้ ให้ตั้งเสาหรือเชิงฝา.

ส่วนในกุรุนทีและมหาปัจจรี ท่านแก้ว่า "ภิกษุทั้งหลาย พึงให้ตั้งลงกล่าวว่า "กัปปิยกุฎี กัปปิยกุฎี."

ในอันธกอรรถกถา แก้ว่า พึงกล่าวว่า **สงฺฆสฺส กปฺปิยกุฏึ อธิฏฺฐามิ** แปลว่า "ข้าพเจ้า อธิษฐานกัปปิยกุฎีเพื่อสงฆ์." แต่ถึงแม้จะไม่กล่าวคำนั้น ย่อมไม่มีโทษในเพราะคำที่กล่าวแล้ว ตามนัยที่กล่าวไว้ในอรรถกถาทั้งหลายเท่านั้น. แต่ในอธิการว่าด้วยการทำกัปปิยภูมิ ชื่อ อนุสสาวนันติการนี้ มีลักษณะที่ทั่วไปดังนี้ ขณะที่เสาตั้งลง และขณะที่จบคำ เป็นเวลาพร้อมกัน ใช้ได้. แต่ถ้า เมื่อคำยังไม่ทันจบ เสาตั้งลงก่อน, หรือเมื่อเสานั้นยังไม่ทันตั้งลง คำจบเสียก่อน, กัปปิยกุฎี ไม่เป็นอันได้ทำ. เพราะเหตุนั้นแล ในมหา-ปัจจรี ท่านจึงแก้ว่า "ภิกษุมากองค์ด้วยกัน พึงล้อมกันเข้าแล้ว

กล่าว. ด้วยว่า ความจบคำและความตั้งลงแห่งเสาของภิกษุรูปหนึ่งในภิกษุเหล่านี้ จักมีพร้อมกันได้เป็นแน่." ก็แล ในกุฎีทั้งหลายที่มีฝ่าก่อด้วยอิฐ ศิลาหรือดินข้างใต้ถุนจะก่อก็ตามไม่ก่อก็ตาม ; ภิกษุทั้งหลายปรารถนาจะให้ตั้งฝาขึ้นตั้งแต่อิฐหรือศิลา หรือก้อนดินอันใด, พึงถือเอาอิฐหรือศิลา หรือก้อนดินอันนั้น ก่อนอันอื่นทั้งหมด ทำกัปปิยกุฎีตามนัยที่กล่าวแล้วนั่นแล, แต่อิฐเป็นต้น ที่ก่อขึ้นบนพื้นภายใต้แห่งอิฐก้อนแรกเป็นต้นแห่งฝา ไม่ควร. ส่วนเสาย่อมขึ้นข้างบน, เพราะเหตุนั้น เสาจึงควร.

ในอันธอรรถกถาแก้ว่า "จริงอยู่ เมื่อใช้เสา พึงอธิษฐานเสาสี่ต้นที่สี่มุม, เมื่อใช้ฝาที่ก่ออิฐเป็นต้น พึงอธิษฐานอิฐสองสามแผ่นที่สี่มุม." แต่ถึงกัปปิยกุฎีที่ไม่ทำอย่างนั้น ก็ไม่มีโทษ เพราะว่าคำที่กล่าวไว้ในอรรถกถาทั้งหลายเท่านั้น ย่อมเป็นประมาณ.

กัปปิยกุฎี ชื่อ โคนิสาทิกา มีสองอย่าง คือ อารามโคนิสาทิกาหนึ่ง วิหารโคนิสาทิกาหนึ่ง. ในสองอย่างนั้น ในวัดใด อารามก็ไม่ได้ล้อม, เสนาสนะทั้งหลายก็ไม่ได้ล้อม [๑๙๙] วัดนี้ ชื่ออารามโคนิสาทิกา; ในวัดใด เสนาสนะล้อมทั้งหมด หรือล้อมบางส่วน, อารามไม่ได้ล้อม, วัดนี้ ชื่อวิหารโคนิสาทิกา. ข้อที่อารามไม่ได้ล้อมนั่นแล เป็นประมาณในโคนิสาทิกาทั้งสองอย่าง ด้วยประการฉะนี้. แต่ในกุรุนทีและมหาปัจจรีแก้ว่า "อารามที่ล้อมกึ่งหนึ่งก็ดี ล้อมมากกว่ากึ่งก็ดี จัดเป็นอารามที่ล้อมได้." ในอารามที่ล้อมกึ่งหนึ่งเป็นต้นนี้ ควรจะได้กัปปิยกุฎี.

บทว่า **คหปติ** มีความว่า ชนทั้งหลายทำอาวาสแล้วกล่าวว่า "ข้าพเจ้าถวายกัปปิยกุฎี, ขอท่านจงใช้สอยเถิด." กัปปิยกุฎีนี้ ชื่อคฤหบดี. แม้เขากล่าวว่า "ข้าพเจ้าถวายเพื่อทำกัปปิยกุฎี" ดังนี้ ย่อมควรเหมือนกัน. ส่วนในอันธกอรรถกาแก้ว่า "ของที่รับจาก มือของสหธรรมมิกที่เหลือเว้นภิกษุเสีย และของเทวดาและมนุษย์ ทั้งปวง ของเป็นสันนิธิและของที่ค้างภายใน เป็นของ ๆ สหธรรมิก ที่เหลือ และของเทวดามนุษย์เหล่านั้น ย่อมควรแก่ภิกษุ , เพราะเหตุ นั้น เรือนแห่งสหธรรมิกเหล่านั้น หรือกัปปิยกุฎีที่สหธรรมิกเหล่านั้น ถวาย จึงเรียกว่า "คฤหบดี." มิใช่แต่เท่านั้น ท่านยังกล่าวอีกว่า "เว้นวัดของภิกษุสงฆ์เสีย ที่อยู่พวกนางภิกษุณี หรือของพวก อารามิกบุรุษ หรือของพวกเดียรถีย์ หรือของเหล่าเทวดา หรือของ พวกนาค หรือแม้วิมานแห่งพวกพรหม ย่อมเป็นกัปปิยกุฎีได้." คำนั้น ท่านกล่าวชอบ; เพราะว่า เรือนเป็นของสงฆ์เอาก็ดี เป็นของภิกษุ ก็ดี เป็นกุฎีของคฤหบดี ไม่ได้.

กัปปิยกุฎี ที่ภิกษุสวดประกาศทำด้วยกรรมวาจา ชื่อสัมมติกา ฉะนี้แล.

อามิสใดค้างอยู่ในกัปปิยภูมิสี่เหล่านี้, อามิสนั้นทั้งหมด ไม่นับ ว่า อันโตวุตถะ เพราะว่า กัปปิยกุฎี พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาต เพื่อปลดเปลื้องอันโตวุตถะและอันโตปักกะ ของภิกษุและภิกษุณีทั้ง หลาย, ส่วนอามิสใด เป็นของสงฆ์ก็ดี เป็นของบุคคลก็ดี เป็นของ ภิกษุหรือภิกษุณีก็ดี ซึ่งเก็บค้างไว้ในเรือน ซึ่งพอจะเป็นอาบัติเพราะ

สหไสยได้ ในอกัปปิยภูมิ ค้างอยู่แม้ราตรีเดียว, [๒๐๐] อามิสนั้น เป็นอันโตวุตถะ และอามิสที่ให้สุกในเรือนนั้น ย่อมจัดเป็นอันโต-ปักกะ; อามิสนั้นไม่ควร. แต่ของที่เป็นสัตตาหกาลิกและยาวชีวิก ควรยู่.

วินิจฉัยในอันโตวุตถะและอันโตปักกะนั้น พึงทราบดังนี้ :-

สามเณรนำอามิสมีข้าวสารเป็นต้น ของภิกษุมาเก็บไว้ใน กัปปิยกุฎี รุ่งขึ้น หุงถวาย, อามิสนั้น ไม่เป็นอันโตวุตถะ.

สามเณรเอาของสิ่งใดสิ่งหนึ่งมีเนยใสเป็นต้น ที่เก็บไว้ใน อกัปปิยกุฎี ใส่ลงในอามิส มีข้าวสุกเป็นต้นนั้นถวาย, อามิสนั้น จัดเป็นมุขสันนิธิ. แต่ในมหาปัจจรีแก้ว่า "อามิสนั้นเป็นอันโตวุตถะ." ความกระทำต่างกันในมุขสันนิธิและอันโตวุตถะนั้น ก็เพียงแต่ชื่อ เท่านั้น.

ภิกษุเอาเนยในที่เก็บไว้ในอกัปปิยกุฎี และผักที่เป็นยาวชีวิก ทอดเข้าด้วยกันแล้วฉัน ผักนั้นเป็นของปราศจากอามิส ควรฉันได้เจ็ด วัน. ถ้าภิกษุฉันปนกับอามิส, ผักนั้นเป็นอันโตวุตถะด้วย เป็นสาม-ปักกะด้วย. ความระคนกันแห่งกาลิกทุกอย่าง พึงทราบโดยอุบายนี้.

ถามว่า ก็กัปปิยกุฎีเหล่านี้ เมื่อไรจะละวัตถุเล่า ?

ตอบว่า ควรทราบอุสสาวนันติกาก่อน กัปปิยกุฎีในที่เขาทำ เสียบบนเสา หรือในเชิงฝา, กัปปิยกุฎีนั้น จะละวัตถุ ต่อเมื่อเสา และเชิงฝาทั้งปวงถูกรื้อเสียแล้ว. แต่ถ้าชนทั้งหลายเปลี่ยนเสาหรือ เชิงฝาเสีย , เสาหรือเชิงฝาใด ยังคงอยู่, กัปปิยกุฎีย่อมตั้งอยู่บนเสา

หรือเชิงฝานั้น; แต่ย่อมละวัตถุ ต่อเมื่อเสาหรือเชิงฝาถูกเปลี่ยนแล้วทั้งหมด. กัปปิยกุฎีที่ก่อด้วยอิฐเป็นต้น ย่อมละวัตถุ ในเวลาที่วัตถุต่าง ๆ เป็นต้นว่าอิฐหรือศิลาหรือก้อนดิน ที่วางไว้เพื่อรองฝาบนที่ซึ่งก่อขึ้น เป็นของพินาศไปแล้ว. ส่วนกัปปิยกุฎีที่อธิษฐานด้วยอิฐเป็นต้นเหล่าใด, เมื่ออิฐเป็นต้นเหล่านั้น แม้ถูกรื้อเสียแล้ว แต่อิฐเป็นต้นอื่นจากอิฐเดิมนั้น ยังคงที่อยู่ กัปปิยกุฎี ยังไม่ละวัตถุก่อน. กัปปิยกุฎีชื่อโคนิสาทิกา ย่อมละวัตถุ ต่อเมื่อเขาทำการล้อมด้วยกำแพงเป็นต้นภิกษุควรได้กัปปิยกุฎีในอารามนั้นอีก. [๒๐๑] แต่ถ้า เครื่องล้อมมีกำแพงเป็นต้นของพังไปที่นั้น ๆ แม้อีก, โคทั้งหลาย ย่อมเข้าไปทางที่พังนั้น ๆ; กุฎีนั้น ย่อมกลับเป็นกัปปิยกุฎีอีก. ส่วนกัปปิยกุฎีสองชนิดนอกนี้ จะละวัตถุ ต่อเมื่อเครื่องมุงทั้งปวงผุพังหมดไปเหลือแต่เพียงกลอน. ถ้าบนกลอนทั้งหลาย ยังมีเครื่องมุงเป็นผืนติดกันเป็นแถบ แม้หย่อมเดิม, ยังรักษาอยู่.

ถามว่า "ก็ในวัดใด ไม่มีกัปปิยภูมิทั้งสี่เหล่านี้, ในวัดนั้นจะพึงทำอย่างไร ?"

ตอบว่า "ภิกษุพึงให้แก่อนุปสัมบัน ทำให้เป็นของเธอแล้วฉัน."

ในข้อนั้น มีเรื่องสาธก ดังนี้ :-

ได้ยินว่า พระกรวิกติสสเถระผู้หัวหน้าแห่งพระวินัยธร ได้ไปสู่สำนักของพระมหาสิวัตเถระ. ท่านเห็นหม้อเนยใสด้วยแสงประทีปจึงถามว่า "นั่นอะไร ขอรับ ?"

พระเถระตอบว่า "ผู้มีอายุ หม้อเนยใส เรานำมาจากบ้าน

เพื่อต้องการฉันเนยใส ในวันที่มีอาหารน้อย."

ลำดับนั้น พระติสสเถระจึงบอกกับท่านว่า "ไม่ควร ขอรับ."

ในวันรุ่งขึ้น พระเถระจึงให้เก็บไว้ที่หน้ามุข. รุ่งขึ้นอีกวันหนึ่ง พระติสสเถระมาเห็นหม้อเนยใสนั้น จึงถามอย่างนั้นแล แล้วบอกว่า "การเก็บไว้ในที่ซึ่งควรเป็นอาบัติเพราะสหไสย ไม่สมควร ขอรับ."

รุ่งขึ้น พระเถระให้ยกออกไปเก็บไว้ข้างนอก. พวกโจรลักหม้อเนยใสนั้นไป. ท่านจึงพูดกะพระติสสเถระผู้มาในวันรุ่งขึ้นว่า "ผู้มีอายุ เมื่อท่านบอกว่า "ไม่ควร" หม้อนั้นเก็บไว้ข้างนอก ถูกพวกโจรลักไปแล้ว."

ลำดับนั้น พระติสสเถระ จึงแนะท่านว่า "หม้อเนยใสนั้นพึงเป็นของอันท่านควรให้แก่อนุปสัมบันมิใช่หรือ ขอรับ ? เพราะว่าครั้นให้แก่อนุปสัมบันแล้ว จะทำให้เป็นของเธอฉัน ก็ย่อมควร."

[ว่าด้วยปัญจโครสและเสบียงทาง]

เรื่องเมณฑกเศรษฐี ชัดเจนแล้ว.

ก็แต่ว่า ในเรื่องเมณฑกเศรษฐีนี้ คำว่า **อนุชานามิ ภิกฺขเว ปญฺจ โครเส** มีความว่า "ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุฉันโครสห้า เหล่านี้ ด้วยการบริโภคแผนกหนึ่งบ้าง."

[๒๐๒] วินิจฉัยในคำว่า **ปาเถยฺยํ ปริเยสิตุํ** นี้ พึงทราบดังต่อไปนี้ :-

ถ้าชนบางจำพวกทราบแล้วถวายเองทีเดียว, อย่างนั้นนั่นเป็นการดี; ถ้าเขาไม่ถวาย, พึงแสวงหาจากสำนักญาติและคนปวารณา

หรือด้วยภิกขาจารวัตร; เมื่อไม่ได้ด้วยอาการอย่างนั้น พึงขอจาก สำนักแห่งคนที่ไม่ใช่ญาติไม่ใช่ผู้ปวารณาก็ได้. ในทางที่จะต้องไป เพียงวันเดียว พึงแสวงหาเสบียงเพื่อประโยชน์แก่อาหารวันเดียว. ในทางไกล ตนจะข้ามกันดารไปได้ด้วยเสบียงเท่าใด พึงแสวงหา เท่านั้น.

[ว่าด้วยน้ำอัฏฐบาน]

สองบทว่า **กาเชหิ คาหาเปตฺวา** มีความว่า ใช้คนให้ขน หม้อน้ำผลพุทรา ซึ่งปรุงดีแล้ว พันหม้อ ด้วยหาบห้าร้อย.

คำว่า **เอตสฺมึ นิทาเน เอตสฺมึ ปกรเณ ธมฺมึ กถํ กตฺวา** มีความว่า พระผู้มีพระภาคทรงทำธรรมีกถา โดยนัยเป็นต้นว่า "ภิกษุ ทั้งหลาย ดีละ เมื่อเธอไม่ดื่มน้ำปานะ ชื่อว่าไม่ยังวาทะให้เกิดขึ้น ว่า "พวกสาวกของพระสมณโคดม เป็นผู้มักมากด้วยปัจจัย," และ ชื่อว่า ได้ทำความเคารพในเรา, และชื่อว่า ท่านทั้งหลายได้ยังความ เคารพอันดีให้เกิดแก่เรา; เราเลื่อมใสเป็นอย่างดี ด้วยเหตุนี้ ของท่าน ทั้งหลาย ด้วยประการอย่างนี้ ;" แล้วตรัสคำเป็นต้นว่า "ภิกษุ ทั้งหลาย เราอนุญาต น้ำปานะแปดอย่าง."

บรรดาน้ำปานะแปดอย่างนั้น อัมพปานะนั้น ได้แก่น้ำปานะที่ ทำด้วยน้ำผลมะม่วงดิบหรือสุก. ในมะม่วงดิบและมะม่วงสุกสองอย่าง นั้น เมื่อจะทำด้วยมะม่วงดิบ พึงทุบมะม่วงอ่อนแช่น้ำ ผึ่งแดดให้สุก ด้วยแสงอาทิตย์ แล้วกรอง ปรุงด้วยน้ำผึ้ง น้ำตาลกรวดและการบูร

เป็นต้น ที่รับประเคนในวันนั้น. อัมพปานะที่ภิกษุทำอย่างนี้ ย่อมควรในปุเรภัตเท่านั้น. ส่วนอัมพปานะที่พวกอนุปสัมบันทำ ซึ่งภิกษุได้มารับประเคนในปุเรภัต ย่อมควร แม้ด้วยบริโภคเจืออามิสในปุเรภัต; ที่รับประเคนในปัจฉาภัต ย่อมควร โดยบริโภค ปราศจากอามิส จนถึงเวลารุณขึ้น. ในน้ำปานะทุกชนิดก็นัยนี้.

อนึ่ง ในน้ำปานะเหล่านั้น **ชัมพุปานะ** นั้น ได้แก่ น้ำปานะที่ทำด้วยผลหว้า.

โจจปานะ นั้น ได้แก่ น้ำปานะที่ทำด้วยผลกล้วยมีเมล็ด.

[๒๐๓] **โมจปานะ** นั้น ได้แก่ น้ำปานะที่ทำด้วยผลกล้วยไม่มีเมล็ด.

มธุกปานะ นั้น ได้แก่ น้ำปานะที่ทำด้วยรสชาติแห่งผลมะซาง. และ มธุกปานะ นั้น เจือน้ำจึงควร, ล้วน ๆ ไม่ควร.

มุททิกปานะ นั้น ได้แก่ น้ำปานะที่เขาคั้นผลจันทน์ในน้ำทำเหมือน อัมพปานะ.

สาลุกปานะ นั้น ได้แก่ น้ำปานะที่เขาคั้นเง่าอุบลแดงและอุบลเขียวเป็นต้นทำ.

ผารุสกปานะ นั้น ได้แก่ น้ำปานะที่ทำด้วยผลมะปราง ย่าง **อัมพปานะ**. อัฏฐบานเหล่านี้ เย็นก็ดี สุกด้วยแสดงอาทิตย์ก็ดี ย่อมควร. สุกด้วยไฟไม่ควร.

[ว่าด้วยรสสี่อย่าง]

ธัญญผลรส นั้น ได้แก่ รสแห่งข้าวเจ็ดชนิด.[๑]

ฑากรส นั้น ได้แก่ รสแห่งผักที่สุด. จริงอยู่ รสแห่งผักที่เป็นยาวกาลิก ย่อมควรในปุเรภัตเท่านั้น. รสแห่งผักที่เป็นยาวชีวิกที่สุกพร้อมกับเนยใสเป็นต้น ที่รับประเคนเก็บไว้ ควรฉันได้เจ็ดวัน. แต่ถ้ารสแห่งผักนั้น สุกด้วยน้ำล้วน, ควรฉันได้จนตลอดชีวิต. ภิกษุจะต้มผักที่เป็นยาวชีวิกนั้นให้สุกพร้อมกับนมสดเป็นต้นเองไม่ควร, แม้ที่ชนเหล่าอื่นให้สุกแล้ว ย่อมนับว่ารสผักเหมือนกัน. ส่วนในกุรุนที แก้ว่า "รสแม้แห่งผักซึ่งเป็นยาวกาลิก ที่คั้นในน้ำเย็นทำก็ดี สุกด้วยแสงอาทิตย์ก็ดี ย่อมควร.

วินิจฉัยในข้อว่า **ธเปตฺวา มธุกปุปฺผรสํ** นี้ พึงทราบดังนี้ :-

รสดอกมะซางจะสุกด้วยไฟ หรือสุกด้วยแสงอาทิตย์ก็ตาม ย่อมไม่ควร ในปัจฉาภัต. ชนทั้งหลายถือเอารสดอกไม้อันใดซึ่งสุกแล้ว ทำให้เป็นน้ำเมา, รสแห่งดอกไม้นั้น ย่อมไม่ควรแต่ต้น แม้ในปุเรภัต. ส่วนดอกมะซาง จะสดหรือแห้ง หรือคั่วแล้ว หรือคลุมน้ำอ้อยแล้วก็ตามที, เขายังไม่ทำเป็นน้ำเมา จำเดิมแต่ดอกชนิดใด, ดอกชนิดนั้นทั้งหมด ย่อมควรในปุเรภัต. รสอ้อยที่

๑. ๑. สาลิ [ศาลิ] ข้าวสาลี Rice. ๒. วีหิ [วฺรีหิ] ข้าวเปลือก Rice. Pabby. ๓. กุทรูส [กุทรุษ] หญ้ากับแก้ ข้าวชนิดหนึ่ง A kind of grain" ๔. โคธูม [โคธูม] ข้าวละมาน wheat" ๕. วรก [วรก] ลูกเดือย The bean Phaseolus trilobus" ๖. ยว [ยว] ข้าวยวะ Corn, barlys. ๗. กงฺค หรือ กงฺคุ [กงฺคุ] ข้าวฟ่าง Pamic seed.

ไม่มีกาก ควรในปัจฉาภัต. รสสี่อย่างเหล่านี้ อันพระผู้มีพระภาค
เมื่อทรงอนุญาตน้ำปานะ ได้ทรงอนุญาตไว้ด้วยประการฉะนี้แล.

[ว่าด้วยผักและแป้ง]

[๒๐๔] เรื่องแห่งมัลละชื่อโรชะ ชัดเจนแล้วทั้งนั้น.

บรรดาบทเหล่านั้น สองบทว่า **สพฺพญฺจ ฑากํ** ได้แก่ ผัก
ชนิดในชนิดหนึ่ง ซึ่งทอดด้วยเนยใสเป็นต้นก็ดี ไม่ได้ทอดก็ดี.

บทว่า **ปิฏฺฐขาทนียํ** ได้แก่ ของควรเคี้ยวที่แล้วด้วยแป้ง.
ได้ยินว่า เจ้าโรชะให้ตกแต่งของทั้งสองอย่างนี้ สิ้นทรัพย์ไปแสนหนึ่ง.

สองบทว่า **สงฺครํ อกํสุ** มีความว่า ได้ทำข้อบังคับ.

หลายบทว่า **อุฬารํ โข เต อิทํ** มีความว่า การต้อนรับ
พระผู้มีพระภาคของท่านนี้ เป็นกิจดีแล.

หลายบทว่า **นาหํ ภนฺเต อานนฺท พหุกโต** มีความว่า
เจ้าโรชะนั้น แสดงว่า "เราจะได้มาที่นี่ด้วยความเลื่อมใสและความ
นับถือมาก ซึ่งเป็นไปในพระพุทธเจ้าเป็นต้นหามิได้."

[เรื่องภิกษุเคยเป็นช่างโกนผม]

บทว่า **มญฺชุกา** ได้แก่ เป็นผู้มีถ้อยคำไพเราะ.

บทว่า **ปฏิภาเณยฺยกา** มีความว่า เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยไหว
พริบในศิลปะของตน.

บทว่า **ทกฺขา** ได้แก่ เป็นผู้ฉลาดหรือเป็นผู้ไม่เกียจคร้าน.

บทว่า **ปริโยทาตสิปฺปา** ได้แก่ ผู้มีศิลปะหาโทษมิได้.

บทว่า **นาฬิยาวาปเกน** ได้แก่ ทะนานและถุง. มีคำอธิบายว่า ชนทั้งหลายย่อมกรอก คือ ย่อมใส่ข้าวสารที่ได้แล้ว ๆ ในภาชนะใด ภาชนะนั้น ชื่อ อาวาปกะ แปลว่า ถุง.

วินิจฉัยในคำว่า **น ภิกฺขเว นหาปิตปุพฺเพน ขุรภณฺฑํ** นี้ พึงทราบดังนี้ :-

ภิกษุผู้เคยเป็นช่างโกนผม ไม่ควรเก็บรักษามีดโกนไว้เลย, แต่จะปลงผมด้วยมีดโกนเป็นของผู้อื่น ควรอยู่. ถ้าจะถือเอาค่าจ้างปลงไม่ควร. ภิกษุใดไม่เคยเป็นช่างโกนผม, แม้ภิกษุนั้นจะรักษามีดโกนไว้ย่อมควร; ถึงแม้จะถือเอามีดโกนเล่มนั้นหรือเล่มอื่นปลงผม ก็ควร.

สองบทว่า **ภาคํ ทตฺวา** มีความว่า พึงให้ส่วนที่สิบ. ได้ยินว่า การให้ส่วนที่สิบนี้ เป็นธรรมเนียมเก่า ในชมพูทวีป, เพราะเหตุนั้น พึงแบ่งเป็นสิบส่วนแล้ว ให้แก่พวกเจ้าของที่ดินส่วนหนึ่ง.

[มหาปเทสสี่]

เพื่อประโยชน์ที่ภิกษุทั้งหลายจะได้ถือไว้เป็นแบบ พระผู้มีพระ-ภาคจึงตรัสมหาปเทส (คือ หลักสำหรับอ้างใหญ่) สี่ข้อเหล่านี้ ว่า **ยํ ภิกฺขเว มยา อิทํ น กปฺปติ** เป็นต้น.

พระธรรมสังคาหกเถระทั้งหลาย เมื่อถือเอาสูตรสอบสวนดูในมหาปเทสนั้น ได้เห็นความข้อนี้ว่า:-

ด้วยพระบาลีว่า **ธเปตฺวา ธญฺญผลรสํ** นี้ ธัญญชาติ เจ็ดชนิด เป็นอันห้ามแล้วว่า ไม่ควรในปัจฉาภัต. [๒๐๕] มหาผล

เก้าอย่าง คือ ผลตาล, ผลมะพร้าว, ผลขนุน, ผลสาเก, น้ำเต้า, ฟักเขียว, แตงไท, แตงโม, ฟักทอง, เป็นอันทรงห้าม และอปรัณณชาติทุกชนิด มีคติอย่างธัญญชาติเหมือนกัน. มหาผลและอปรัณณชาตินั้น ไม่ได้ทรงห้ามไว้ก็จริง, ถึงกระนั้น ย่อมเข้ากับสิ่งที่เป็นอกัปปิยะ; เพราะเหตุนั้น จึงไม่ควรในปัจฉาภัต.

น้ำปานะแปดอย่าง ทรงอนุญาตไว้, น้ำปานะแห่งผลไม้เล็กมีหวาย, มะขาม, มะงั่ว, มะขวิด, สะคร้อ, และเล็บเหยี่ยว เป็นต้น มีคติอย่างอัฏบานแท้. น้ำปานะแห่งผลไม้เหล่านั้น ไม่ได้ทรงอนุญาตไว้ก็จริง. ถึงกระนั้น ย่อมเข้ากับสิ่งที่เป็นกัปปิยะ; เฉพาะฉะนั้น จึงควร.

ในกุรุนทีแก้ว่า "จริงอยู่ เว้นรสแห่งเมล็ดข้าวกับทั้งสิ่งที่อนุโลมเสียแล้ว ขึ้นชื่อว่าน้ำผลไม้อื่น ที่ไม่ควร ย่อมไม่มี, น้ำผลไม้ทุกชนิดเป็นยามกาลิกแท้."

จีวรพระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตไว้หกชนิด, จีวรอื่นอีกหกชนิดที่อนุโลมจีวรเหล่านั้น คือ "ผ้าทุกุละ ผ้าแคว้นปัตตุนนะ ผ้าเมืองจีย ผ้าเมืองแขก ผ้าสำเร็จด้วยฤทธิ์ ผ้าเทวดาให้" พระธรรมสังคาหกเถระทั้งหลายอนุญาตแล้ว.

บรรดาผ้าเหล่านั้น ผ้าปัตตุนนะนั้น ได้แก่ ผ้าที่เกิดด้วยไหมในปัตตุนประเทศ. ผ้าสองชนิด เรียกตามชื่อของประเทศนั่นเอง. ผ้าสามชนิดนั้น อนุโลมผ้าไหม, ผ้าทุกุละ อนุโลมผ้าป่าน, นอกจากนี้สองชนิด อนุโลมผ้าฝ้ายหรือผ้าทุกอย่าง.

บาตรพระผู้มีพระภาคทรงห้ามสิบเอ็ดอย่าง อนุญาตสองอย่าง คือ

บาตรเหล็ก บาตรดิน. ภาชนะสามอย่าง คือ ภาชนะเหล็ก ภาชนะดิน ภาชนะทองแดง อนุโลมแก่บาตรนั้นแล.

กระติกน้ำ พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตไว้สามอย่าง คือ กระติกโลหะ กระติกไม้ กระติกผลไม้. ภาชนะน้ำสามอย่าง คือ คนโทน้ำ ขันทองห้าว หม้อตักน้ำ อนุโลมกระติกน้ำสามอย่างนั้นแล. แต่ในกุรุนทีแก้ว่า "สังข์สำหรับใส่น้ำฉัน และขันน้ำ อนุโลมแก่กระติกเหล่านั้น."

ประคดเอวทรงอนุญาตไว้สองชนิด คือ ประคดทอเป็นแผ่น, ประคดไส้สุกร, ประคดเอวที่ทำด้วยผืนผ้า [๒๐๖] และด้วยเชือก อนุโลมประคดสองชนิดนั้น.

ร่มทรงอนุญาตไว้สามชนิด คือ ร่มขาว ร่มรำแพน ร่มใบไม้, ร่มใบไม้ใบเดียว อนุโลมตามร่มสามชนิดนั้นเอง; แม้ของอื่น ๆ ที่เข้ากับสิ่งที่ควรและไม่ควร ผู้ปฏิบัติพึงพิจารณาดูบาลีและอรรถกถาแล้วทราบตามนัยนี้เถิด.

[ว่าด้วยกาลิกระคนกัน]

คำว่า **ตทหุปฏิคฺคหิตํ กาเล กปฺปติ** เป็นต้น พระผู้มีพระภาคตรัสหมายเอารสที่เจือกันทุกอย่าง. ก็ถ้าน้ำปานะเป็นของที่รับประเคนปนกันมะพร้าวทั้งผล ยังไม่ได้ปอกเปลือก, เอามะพร้าวออกเสียแล้ว น้ำปานะนั้น ควรแม้ในเวลาวิกาล.

พวกทายกถวายข้าวปายาสเย็น วางก้อนสัปปิไว้ข้างบน, เนยใสใดไม่ปนกันข้าวปายาส, จะเอาเนยใสนั้นออกไว้ฉันเจ็ดวันก็ควร.

แม้ในสัตตาหกาลิกที่เหลือ มีน้ำผึ้งและน้ำตาลที่เป็นแท่งเป็นต้น ก็นัยนี้แล.

พวกทายกถวายบิณฑบาต ประดับด้วยกระวานและลูกจันทร์เป็นต้นบ้าง, กระวานและลูกจันทร์เป็นต้นนั้น พึงยกออกล้างไว้ฉันใด ตลอดชีวิต. ในขิงที่เขาใส่ในยาคูถวายเป็นต้นก็ดี ในชะเอมที่เขาใส่แม้ในน้ำมันเป็นอาทิ แล้วถวายเป็นต้นก็ดี มีนัยเหมือนกันแล.

กาลิกใด ๆ เป็นของมีรสระคนปนกันไม่ได้อย่างนั้น, กาลิกนั้น ๆ แม้รับประเคนรวมกัน; ล้างหรือปอกเสียจนบริสุทธิ์แล้วฉัน ด้วยอำนาจแห่งกาลของกาลิกนั้น ๆ ย่อมควร. แต่ถ้ากาลิกใดเป็นของมีรสแทรกกันได้ ปนกันได้ กาลิกนั้น ย่อมไม่ควร.

จริงอยู่ ยาวกาลิกย่อมชักกาลิกทั้งสามมียามกาลิกเป็นต้น ซึ่งมีรสเจือกับตน เข้าสู่สภาพของตน, ถึงยามกาลิก ก็ชักกาลิก แม้สองมีสัตตาหกาลิกเป็นต้น เข้าสู่สภาพของตน, สัตตาหกาลิกเล่า ย่อมชักยาวชีวิกที่ระคนเข้ากับตน เข้าสู่สภาพของตนเหมือนกัน, ๒๐๗ เพราะฉะนั้น พึงทราบสันนิษฐานว่า "ยาวชีวิกที่รับประเคนในวันนั้นก็ดี รับประเคนในวันก่อน ๆ ก็ดี ปนกับสัตตหกาลิกนั้น ซึ่งรับประเคนในวันนั้น ควรเพียงเจ็ดวัน, ปนกับสัตตาหกาลิกที่รับประเคนไว้สองวัน ควรเพียงเจ็ดวัน, ปนกับสัตตาหกาลิกที่รับประเคนไว้สามวัน ควรเพียงห้าวัน, ปนกับสัตตาหกาลิกที่รับประเคนไว้เจ็ดวัน ควรในวันนั้นเท่านั้น." ก็เพราะเหตุนั้นแล พระผู้มีพระภาคจึงไม่ตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย ยาวชีวิกที่รับประเคนในวันนั้น ปนกับสัตตาหกาลิก (ควร

เจ็ดวัน)," ตรัสว่า ยาวชีวิกที่รับประเคนแล้ว (ปนกับสัตตาหกาลิก) ควรเจ็ดวัน." ก็เมื่อกาลิกสามนี้ก้าวล่วงกาล ยาม และเจ็ดวัน พึงทราบอาบัติด้วยอำนาจวิกาลโภชนสิกขาบท สันนิสิกขาบท และเภสัชชสิกาบท.

ก็แล ในกาลิกสี่นี้ กาลิกสอง คือ "ยาวกาลิก ๑ ยามกาลิก ๑" นี้เท่านั้น เป็นอันโตวุตถะด้วย เป็นสันนิธิการกะด้วย : แต่สัตตาหกาลิก และยาวชีวิก แม้จะเก็บไว้ในอกัปปิยกุฎิ์ ก็ควร. ทั้งไม่ให้เกิดสันนิธิด้วย ดังนี้แล. คำที่เหลือในที่ทั้งปวง ตื้นทั้งนั้น ฉะนี้แล.

เภสัชชักขันธก วรรณนา จบ.

[๒๐๘] กฐินนักขันธก วรรณนา

[เรื่องภิกษุชาวเมืองปาเฐยยะ]

วินิจฉัยในกฐินักขันธกะ พึงทราบดังนี้ :-

บทว่า **ปาเฐยฺยกา** มีความว่า เป็นชาวจังหวัดปาเฐยยะ. มีคำอธิบายว่า "ทางด้วยทิศตะวันตก ในแคว้นโกศล มีจังหวัดชื่อปาเฐยยะ, ภิกษุเหล่านั้น มีปกติอยู่ในจังหวัดนั้น." คำว่า **ปาเฐยฺยกา** นั้น เป็นชื่อของพวกพระภัททวัคคิยเถระ ซึ่งเป็นพี่น้องร่วมพระบิดาของพระเจ้าโกศล. ในพระเถระสามสิบรูปนั้น รูปที่เป็นใหญ่กว่าทุก ๆ รูป เป็นพระอนาคามี, รูปที่ด้อยกว่าทึก ๆ รูปเป็นพระโสดาบัน; ที่เป็นพระ-อรหันต์ หรือปุถุชน แม้องค์เดียวก็ไม่มี.

บทว่า **อารญฺญกา** มีความว่า มีปกติอยู่ป่า ด้วยอำนาจสมาทานธุดงค์, ไม่ใช่สักว่าอยู่ป่า. ถึงในข้อที่ภิกษุเหล่านั้นเป็นผู้ถือบิณฑบาตเป็นต้น ก็มีนัยเหมือนกัน.

อันที่จริง คำว่า "มีปกติอยู่ป่า" นี้ ท่านกล่าวด้วยอำนาจธุดงค์ที่เป็นประธาน แต่ภิกษุเหล่านี้ สมาทานธุดงค์ทั้งสิบสามทีเดียว.

บทว่า **อุทกสงฺคเห** มีความว่า เมื่อภูมิภาคถูกน้ำท่วม คือ ขังแช่แล้ว, อธิบายว่า ทั้งที่ดอนทั้งที่ลุ่ม เป็นที่มีน้ำเป็นอันเดียวกัน.

บทว่า **อุทกจิกฺขลฺเล** มีความว่า ในที่ซึ่งเธอทั้งหลายเหยียบ

แล้วเหยียบแล้ว น้ำโคลนย่อมกระฉูดขึ้นถึงตะโพก, ทางลื่นเช่นนี้.

บทว่า **โอกปุณฺณหิ** มีความว่า ชุ่มโชกด้วยน้ำ.

ได้ยินว่า จีวรของพวกเธอ มีเนื้อแน่น, น้ำซึ่งตกที่จีวรเหล่านั้น จึงไม่ไหลไป เพราะเป็นผ้าเนื้อแน่น, ย่อมติดค้างอยู่เหมือนห่อผูกไว้ ; เพราะฉะนั้น ท่านจึงกล่าวว่า "มีจีวรชุ่มโชกด้วยน้ำ." ปาฐะว่า **โอฆปุณฺณหิ** ก็มี.

วินิจฉัยในคำว่า **อวิวทมานา วสฺสํ วสิมฺหา** นี้ พึงทราบดังนี้ :-

ภิกษุเหล่านั้น อยู่ไม่ผาสุก เพราะไม่มีความสำราญด้วยเสนาสนะในฐานที่ตนเป็นอาคันตุกะ และเพราะเป็นผู้กระวนกระวายในใจ ด้วยไม่ได้เฝ้าพระผู้มีพระภาค, เพราะฉะนั้น พวกเธอจึงไม่ทูลว่า "พวกข้าพระองค์ไม่วิวาทกัน จำพรรษาเป็นผาสุก."

[๒๐๔] ข้อว่า **ธมฺมึ กถํ กตฺวา** มีความว่า พระผู้มีพระภาคตรัสสอนอนมตัคคิยกถาแก่ภิกษุเหล่านั้น. เธอทั้งหมดเทียว ได้บรรลุพระอรหัตในเวลาจบกถา แล้วได้เหาะไปในอากาศ จากที่ซึ่งตนนั่งทีเดียว. พระธรรมสังคาหกาจารย์ทั้งหลายหมายเอาอนมตัคคิยกถานั้นกล่าวว่า **ธมฺมึ กถํ กตฺวา** ภายหลังพระผู้มีพระภาคทรงดำริว่า "ถ้าการกรานกฐิน จักได้เป็นการที่เราได้บัญญัติแล้วไซร้ ภิกษุเหล่านั้น จะเก็บจีวรไว้ผืนหนึ่งแล้ว มากับอันตรวาสกและอุตราสงค์ จะไม่ต้องลำบากอย่างนั้น ; ก็ธรรมดากรานกฐินนี้ อันพระพุทธเจ้า

ทุก ๆ พระองค์ ทรงบัญญัติแล้ว" ดังนี้. มีพระประสงค์จะทรงอนุญาตการกรานกฐิน จึงตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมา, ก็แล ครั้นตรัสเรียกมาแล้ว จึงตรัสคำว่า **อนุชานามิ ภิกฺขเว** เป็นอาทิ.

[ว่าด้วยอานิสงส์ห้า]

วินิจฉัยในคำนั้น พึงทราบดังนี้ :-

ในคำว่า **อตฺถตกฐินานํ โว** นี้ **โว** อักษร สักว่านิบาต, ความว่า ผู้กรานกฐินแล้ว. จริงอยู่ เมื่อเป็นอย่างนั้น คำว่า **โส เนสํ ภวิสฺสติ** ข้างหน้า จึงจะสมกัน.

อีกอย่างหนึ่ง บทว่า **โว** นี้ เป็นฉัฏฐีวิภัตตินั่นเอง. ส่วนในคำว่า **โส เนสํ** นี้ มีความว่า จีวรที่เกิดขึ้นนั้น จักเป็นของภิกษุทั้งหลาย ผู้กรานกฐินแล้วเทียว

บรรดาอานิสงส์ห้านั้น ข้อว่า **อนามนฺตจาโร** มีความว่า กฐินอันสงฆ์ยังไม่รื้อ[๑]เพียงใด , การเที่ยวไปไม่บอกลา จัดควรเพียงนั้น; คือจักไม่เป็นอาบัติเพราะจาริตตสิกขาบท.

ข้อว่า **อสมาทานจาโร** ได้แก่ เที่ยวไปไม่ต้องเอาไตรจีวรไปด้วย, ความว่า การอยู่ปราศจากจีวร จักควร.

ข้อว่า **คณโภชนํ** มีความว่า แม้การฉันคณโภชน์ จักควร. ข้อว่า **ยาวทตฺถจีวรํ** มีความว่า ต้องการด้วยจีวรเท่าใด, จีวรเท่านั้นไม่ต้องอธิษฐาน ไม่ต้องวิกัป จักควร.

๑. อุพฺภต แปลตามพากย์เขมรว่า "เดาะ".

ข้อว่า **โย จ ตตฺถ จีวรุปฺปาโท** มีความว่า จะเป็นจีวรของภิกษุสามเณรผู้มรณภาพในสีมาที่ได้กรานกฐินแล้วนั้น หรือจีวรที่ทายกถวายเฉพาะสงฆ์ หรือจีวรที่จ่ายมาด้วยค่ากัลปนาของสงฆ์ ซึ่งเกิดขึ้นในสีมานั้น ก็ตามที, จีวรใดเป็นของสงฆ์เกิดขึ้นด้วยอาการอย่างใดอย่างหนึ่ง, จีวรนั้น จักเป็นของพวกเธอ.

[ว่าด้วยผู้ได้กรานกฐิน]

[๒๑๐] วินิจฉัยในคำว่า **เอวญฺจ ปน ภิกฺขเว กฐินํ อตฺถริตพฺพํ** นี้ พึงทราบดังนี้ :-

ในมหาปัจจรีแก้ว่า ถามว่า ใครได้กรานกฐิน ใครไม่ได้ ?

ตอบว่า ว่าด้วยอำนาจแห่งจำนวนก่อน. ภิกษุห้ารูปเป็นอย่างต่ำย่อมได้กราน, อย่างสูงแม้แสนก็ได้. หย่อนห้ารูป ไม่ได้.

ว่าด้วยอำนาจภิกษุผู้จำพรรษา. ภิกษุผู้จำพรรษาในปุริมพรรษาปวารณาในวันปฐมปวารณาแล้ว ย่อมได้, ภิกษุผู้มีพรรษาขาด หรือจำพรรษาในปัจฉิมพรรษา ย่อมไม่ได้; แม้ภิกษุที่จำพรรษาในวัดอื่นก็ไม่ได้. และภิกษุทั้งปวงผู้จำพรรษาหลัง เป็นคณปูรกะของภิกษุผู้จำพรรษาต้นก็ได้, แต่พวกเธอ ไม่ได้อานิสงส์; อานิสงส์ย่อมสำเร็จแก่พวกภิกษุนอกนี้เท่านั้น. ถ้าภิกษุผู้จำพรรษาต้น มีสี่รูปหรือสามรูปหรือสองรูปหรือรูปเดียว, พึงนิมนต์ภิกษุผู้จำพรรษาหลังมาเพิ่มให้ครบคณะแล้ว กรานกฐินเถิด. ถ้าภิกษุผู้จำพรรษาต้น มีสี่รูป, มีสามเณรอายุครบอยู่รูปหนึ่ง, หากสามเณรนั้นอุปสมบทในพรรษาหลัง, เธอเป็น

คณปูรกะได้ ทั้งได้อานิสงส์ด้วย.

แม้ในข้อว่า "มีภิกษุสาม สามเณรสอง, มีภิกษุสอง สามเณรสาม, มีภิกษุรูปเดียว สามเณรสี่" นี้ ก็มีนัยอย่างนี้แล. ถ้าภิกษุผู้จำพรรษาต้น ไม่เข้าใจในการกรานกฐิน, พึงหาพระเถระผู้กล่าวคัมภีร์ขันธกะ ซึ่งเข้าใจในการกรานกฐิน นิมนต์มา; ท่านสองให้สวดกรรมวาจา ให้กรานกฐิน และรับทานแล้วจักไป. ส่วนอานิสงส์ย่อมสำเร็จแก่ภิกษุนอกนี้เท่านั้น.

[ว่าด้วยผู้ถวายกฐิน]

กฐินใครถวาย จึงใช้ได้ ?

บุคคลผู้ใดผู้หนึ่ง จะเป็นเทวดาหรือมนุษย์หรือสหธรรมิกทั้งห้า[๑] คนใดคนหนึ่งถวายก็ใช้ได้.

ธรรมเนียมของผู้ถวายกฐิน มีอยู่; ถ้าเขาไม่รู้ธรรมเนียมนั้น [๒๑๑] จึงถามว่า "กฐินควรถวายอย่างไร เจ้าข้า" ภิกษุพึงบอกเขาอย่างนี้ว่า "ควรถวายผ้าพอทำไตรจีวรผืนใดผืนหนึ่งได้ ในเวลากลางวัน ว่า "พวกข้าพเจ้าถวายผ้ากฐินจีวร," ควรถวายเข็มเท่านี้เล่ม ด้ายเท่านี้ น้ำย้อมเท่านี้ เพื่อจีวรนั้น และถวายยาคูและภัตแก่พวกภิกษุเท่านี้รูป ผู้ช่วยทำ." ฝ่ายภิกษุผู้จะกรานกฐิน พึงกรานกฐินซึ่งเกิดขึ้นโดยธรรมโดยชอบ. เมื่อจะกราน ต้องรู้จักธรรมเนียม.

๑. สหธรรมิกห้า คือ ภิกษุ, ภิกษุณี, สิกขมานา, สามเณร, สามเณรี.

จริงอยู่ แม้ผ้าที่เปื้อนน้ำข้าว โดยสืบเนื่องมาแต่เรือนช่างหูก ทีเดียว ก็ใช้ไม่ได้, แม้ผ้าเก่าก็ใช้ไม่ได้; เพราะฉะนั้น ได้ผ้าสำหรับกรานกฐินแล้ว ต้องซักให้สะอาด ตระเตรียมเครื่องมือสำหรับทำจีวรมีเข็มเป็นต้นไว้แล้ว พร้อมด้วยภิกษุทั้งหลาย ช่วยกันเย็บย้อมจีวรที่เย็บเสร็จ ให้กัปปพินทุแล้วกรายกฐินในวันนั้นทีเดียว. ถ้ากฐินนั้นยังไม่ทันได้กราน, ผู้อื่นนำผ้ากฐินมา; และถวายผ้าอานิสงส์กฐินอื่น ๆ เป็นอันมาก, ผู้ใดถวายอานิสงส์มาก, พึงกรานด้วยผ้ากฐินของผู้นั้นเถิด. แต่ต้องชี้แจงให้ทายกอีกฝ่ายหนึ่งยินยอม.

[ว่าด้วยผู้ควรกราน]

ก็กฐินใครควรกราน ?

สงฆ์ให้จีวรกฐินแก่ภิกษุใด, ภิกษุนั้นควรกราน.

ก็สงฆ์ควรให้ใครเล่า ?

ภิกษุใดมีจีวรแก่, ควรให้แก่ภิกษุนั้น. ถ้าภิกษุมีจีวรเก่าหลายรูปพึงให้แก่ผู้เฒ่า. ในหมู่ผู้เฒ่าเล่า ภิกษุใดเป็นมหาบุรุษสามารถทำจีสวรเสร็จทันกรานวันนั้น, ควรให้แก่ภิกษุนั้น ถ้าผู้เฒ่าไม่สามารถ; ภิกษุผู้อ่อนกว่าสามารถ; พึงให้แก่เธอ. แต่สงฆ์ควรทำความสงเคราะห์แก่พระมหาเถระ, เพราะฉะนั้น สงฆ์พึงเรียนท่านว่า "ขอท่านจงรับเถิด, พวกข้าพเจ้าจักช่วยทำถวาย." ในไตรจีวรผืนใดคร่ำคร่า, [๒๑๒] ควรให้เพื่อประโยชน์แก่ผืนนั้น. ตามปกติพระมหาเถระครองจีวรสองชั้น พึงให้เพื่อพอทำได้สองชั้น. ถ้าแม้ท่านครองจีวรชั้นเดียวแต่เนื้อ

แน่น, แต่ผ้ากฐินเนื้อบาง; พึงให้ให้พอสองชั้นทีเดียว เพื่อจะได้เหมาะสมทรง. ถึงแม้ท่านพูดอยู่ว่า "เมื่อไม่ได้เราก็จะครองชั้นเดียว" ก็ควรให้สองชั้น, แต่ถ้าภิกษุใดเป็นผู้มีปกติโลภ, ไม่ควรให้แก่ภิกษุนั้น.

ท่านผู้รับนั้นเล่า ก็ไม่ควรรับด้วยคิดว่า "เรากรานกฐินแล้ว, ภายหลังจักเลาะออกทำเป็นจีวรสองผืน."

[ว่าด้วยกฐินวัตร]

ก็แล เพื่อจะแสดงวิธีที่จะพึงให้แก่ภิกษุที่สงฆ์จะให้ พระผู้มีพระภาค ทรงปรารภว่า "ภิกษุทั้งหลาย ก็แล กฐินอันภิกษุพึงกรานอย่างนี้ " ดังนี้แล้ว จึงตรัสกรรมวาจาสำหรับให้ก่อน มีคำว่า **สุณาตุ เม ภนฺเต** เป็นต้น. ก็เมื่อกฐินอันสงฆ์ให้อย่างนี้แล้ว, หากผ้ากฐินนั้นเป็นของมีบริกรรมเสร็จสรรพแล้ว, อย่างนั้นเป็นการดี: หากมีบริกรรมยังไม่เสร็จ แม้ภิกษุรูปหนึ่ง จะไม่ช่วยทำด้วยถือตัวว่า "เราเป็นเถระ " หรือว่า "เราเป็นพหุสสุตะ" ดังนี้ไม่ได้; การซักเย็บและย้อม ภิกษุทั้งหมดต้องประชุมช่วยกันให้สำเร็จ ก็ข้อนี้ชื่อกฐินวัตรที่พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญ.

จริงอยู่ พระผู้มีพระภาค ทรงพระนามว่าปทุมุตตระก็ได้ทรงทำกฐินวัตรมาแล้ว ในอดีตกาล. ได้ยินดี พระอัครสาวกของพระองค์ชื่อสุชาตเถระ ได้รับกฐิน. พระศาสดาได้ทรงนั่งทำกฐินวัตรนั้น พร้อมด้วยภิกษุหกล้านแปดแสนรูป.

[วิธีกราน]

อันภิกษุผู้กราน พึงถือเอาผ้ากฐินที่ทำสำเร็จสรรพแล้วกรานกฐิน ตามวิธีที่ท่านกล่าวไว้ในคัมภีร์บริวาร[๑] มีคำเป็นต้นว่า "ถ้าประสงค์จะกรายกฐินด้วยสังฆาฏิ, พึงถอนสังฆาฏิเก่า, อธิษฐานสังฆาฏิใหม่, พึงลั่นวาจาว่า ข้าพเจ้ากรานกฐิน ด้วยสังฆาฏินี้." [๒๑๓] ก็แล ครั้นกรานแล้ว พึงให้ภิกษุทั้งหลายอนุโมทนาตามวิธีที่ท่านกล่าวไว้ในคัมภีร์บริวาร[๒] มีคำเป็นอาทิอย่างนี้แลว่า "ภิกษุผู้กรานกฐินนั้น พึงเข้าไปหาสงฆ์กระทำผ้าอุตราสงค์เฉวียงบ่าข้างหนึ่ง ประณมมือกล่าวอย่างนี้ว่า "ท่านเจ้าข้า กฐินของสงฆ์กรานแล้ว, การกรานกฐินเป็นธรรม, ขอท่านทั้งหลายอนุโมทนาเถิด;" ภิกษุผู้อนุโมทนาเหล่านี้ พึงทำผ้าอุตราสงค์เฉวียงบ่าข้างหนึ่ง ประณมมือกล่าวอย่างนี้ว่า "ผู้มีอายุ กฐินของสงฆ์กรานแล้ว, การกรานกฐินเป็นธรรม, เราอนุโมทนา;" ฝ่ายพวกภิกษุนอกนี้ พึงอนุโมทนา. กฐินเป็นอันภิกษุทุก ๆ รูปกรานแล้ว ด้วยประการอย่างนี้.

แท้จริง ในคัมภีร์บริวาร[๓] ท่านกล่าวว่า "กฐินเป็นอันบุคคลสองฝ่าย คือ ผู้กรานหนึ่ง ผู้อนุโมทนาหนึ่ง กรานแล้ว." ทั้งได้กล่าวไว้อีกว่า "สงฆ์หาได้กรานกฐินไม่, คณะหาได้กรานกฐินไม่, บุคคลกรานกฐิน; แต่เพราะสงฆ์อนุโมทนา เพราะคณะอนุโมทนา เพราะบุคคลกราน กฐินได้ชื่อว่า สงฆ์ได้กราน คณะได้กราน บุคคลได้

๑. ปริวาร. ๔๓๕. ๒. ปริวาร. ๔๓๖. ๓. นัย-ปริวาร. ๔๓๘.

กราน." ก็เมื่อกฐินกรานแล้วอย่างนั้น, ถ้าแลพวกทายกถวายอานิสงส์ที่นำมาพร้อมกับกฐินจีวรว่า "ภิกษุรูปใดได้รับผ้ากฐินของพวกข้าพเจ้า พวกข้าพเจ้าถวายแก่ภิกษุรูปนั้น" ดังนี้, ภิกษุสงฆ์ไม่เป็นใหญ่. ถ้าเขาไม่ทันได้สั่งเสียไว้ ถวายแล้วก็ไป, ภิกษุสงฆ์เป็นใหญ่; เพราะเหตุนั้น ถ้าแม้จีวรที่เหลือทั้งหลาย ของภิกษุผู้กรายเป็นของชำรุด, สงฆ์พึงอปโลกน์ให้ผ้าเพื่อประโยชน์แก่จีวร แม้เหล่านั้น. ส่วนกรรมวาจาคงใช้ได้ครั้งเดียวเท่านั้น. ผ้าอานิสงส์กฐินที่ยังเหลือ พึงแจกกันโดยลำดับแห่งผ้าจำนำพรรษา. เพราะไม่มีลำดับ พึงแจกตั้งแต่เถรอาสน์ลงมา. [๒๑๔] ครุภัณฑ์ไม่ควรแจก. แต่ถ้าในสีมาเดียวมีหลายวิหาร, ต้องให้ภิกษุทั้งปวงประชุมกรานกฐินในที่เดียวกัน ; จะกรานกันเป็นแผนก ๆ ไม่ควร.

[อนัตถตาการและอัตถตาการ]

ก็บัดนี้ เพื่อจะแสดงวิธีที่กฐินจะเป็นอันกราน และไม่เป็นอันกรานโดยพิสดาร พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย ก็แลกฐินเป็นอันกรานแล้วด้วยอย่างนี้, ไม่เป็นอันกรานแล้วด้วยอย่างนี้" เมื่อจะทรงแสดง อกรณียกิจ มหาภูมิกะ และอนัตถตลักษณะก่อน จึงทรงแสดงอาการยี่สิบสี่ มีคำว่า "**อุลฺลิขิตมตฺเตน**" เป็นต้น; ต่อจากนั้นไป เมื่อจะทรงแสดงอัตถตลักษณะ จึงทรงแสดงอาการสิบเจ็ด มีคำว่า **อหเตน อตฺถตํ** เป็นอาทิ. จริงอยู่ แม้ในคัมภีร์บริวาร ท่านก็ได้กล่าวลักษณะอย่างนี้เหมือนกันว่า "กฐินไม่เป็นอันกรานด้วยอาการ

ยี่สิบสี่, กฐินเป็นอันกรานด้วยอาการสิบเจ็ด."

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า **อุลฺลิขิตมตฺเตน** ได้แก่ ด้วยสักว่ากะประมาณด้านยาวและด้านกว้าง. จริงอยู่ เมื่อจะกะประมาณ ย่อมใช้เล็บเป็นต้นกรีด แสดงที่กำหนดตัดอันนั้น, หรือที่หน้าผากเป็นต้นเพื่อจำประเทศนั้น ๆ เพราะเหตุนั้น การกะประมาณนั้นพระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า "สักว่ายกขึ้นจด."

บทว่า **โธวนมตฺเตน** คือ ด้วยสักว่าซักผ้ากฐิน.

บทว่า **จีวรวิจารณมตฺเตน** คือ ด้วยสักว่ากะอย่างนี้ว่า "จงเป็นจีวรห้าขันฑ์" หรือว่า "จงเป็นจีวรเจ็ดขัณฑ์" หรือว่า "จงเป็นจีวรเก้าขัณฑ์" หรือว่า "จงเป็นจีวรสิบเอ็ดขัณฑ์."

บทว่า **เฉทนมตฺเตน** คือ ด้วยสักว่าตัดผ้าตามที่กะไว้แล้ว.

บทว่า **พนฺธนมตฺเตน** คือ ด้วยสักว่าเนาด้วยด้ายเนา.

บทว่า **โอวฏฺฏิยกรณมตฺเตน** คือ ด้วยสักว่าเย็บตามยาวตามแนวด้ายที่เนา.

บทว่า **กณฺฑูสกรณมตฺเตน** คือ ด้วยสักว่าติดห่วงผ้า.

บทว่า **ทฬฺหีกมฺมกรณมตฺเตน** คือ ด้วยสักว่าเย็บผ้าดามสองผืนติดปะกันเข้า.

[๒๑๕] อีกอย่างหนึ่ง มีความว่า "ด้วยสักว่าเย็บกฐิน ทำให้เป็นผ้าดามท้องแห่งผ้าดามผืนแรกที่เชื่อมติดไว้แล้ว" ดังนี้บ้าง.

ในมหาปัจจรี กล่าวว่า "ด้วยติดผ้ารองจีวรปกติ." ส่วนใน

กุรุนที กล่าวว่า "ด้วยสักว่าเชื่อมผ้าตามท้องเข้า เพื่อทำจีวรที่เย็บไว้ชั้นเดียวตามปกติให้เป็นสองชั้น.

บทว่า **อนุวาตกรณมตฺเตน** คือ ด้วยสักว่าติดอนุวาตด้านยาว.

บทว่า **ปริภณฺฑกรณมตฺเตน** คือ ด้วยสักว่าติดอนุวาตด้านกว้าง.

บทว่า **โอวฏฺเฏยฺยกรณมตฺเตน** คือ ด้วยสักว่าเพิ่มผ้าตามเข้า.

อีกอย่างหนึ่ง ด้วยสักว่าถือเอาผ้าจากจีวรกฐิน ติดเข้าที่ผ้าจีวรกฐินผืนอื่น.

บทว่า **กมฺพลมทฺทนมตฺเตน** คือ ด้วยจีวรที่ใส่ลงในน้ำย้อมเพียงครั้งเดียว มีสีดังงาช้าง หรือสีดังใบไม้เหลือง. แต่ถ้าแม้ย้อมครั้งเดียวหรือสองครั้ง ก็ได้สี, ใช้ได้.

บทว่า **นิมิตฺตกเตน** คือด้วยผ้า ที่ภิกษุทำนิมิตอย่างนี้ว่า "เราจักกรานกฐินด้วยผ้านี้." จริงอยู่ ในคัมภีร์บริวารท่านกล่าวไว้เพียงเท่านี้ แต่ในอรรถกถาทั้งหลายกล่าวว่า ด้วยผ้าที่ภิกษุทำนิมิตได้มาอย่างนี้ว่า "ผ้านี้ดี, อาจกรานกฐินด้วยผ้านี้ได้."

บทว่า **ปริกถาเตน** คือ ด้วยผ้าที่ภิกษุให้เกิดขึ้นด้วยพูดเลียบเคียงอย่างนี้ว่า "การถวายผ้ากฐิน สมควรอยู่, ทายกเจ้าของกฐินย่อมได้บุญมาก" ขึ้นชื่อว่า ผ้ากฐิน เป็นของบริสุทธิ์จริง ๆ จึงจะสมควร, แม้มารดาของตน ก็ไม่ควรออกปากขอ, ต้องเป็นดังผ้าที่

ลอยมาจากอากาศนั่นแล จึงจะเหมาะ.

บทว่า **กุกฺกุกเตน** คือ ด้วยผ้าที่ยืมมา.

ในบทว่า **สนฺนิธิกเตน** นี้ สันนิธิมี ๒ อย่าง คือกรณสันนิธิ ๑ นิจยสันนิธิ ๑ ในสันนิธิ ๒ อย่างนั้น การเก็บไว้ทำไม่ทำเสียให้เสร็จในวันนั้นทีเดียว ชื่อกรณสันนิธิ. สงฆ์ได้ผ้ากฐินในวันนี้ แต่ถวายในวันรุ่งขึ้น, นี้ชื่อนิจยสันนิธิ.

[๒๐๖] บทว่า **นิสฺสคฺคิเยน** คือ ด้วยผ้าที่ข้ามราตรี. แม้ในคัมภีร์บริวาร ท่านก็กล่าวว่า "ผ้าที่ภิกษุกำลังทำอยู่ อรุณขึ้นมาชื่อผ้านิสสัคคีย์.

บทว่า **อกปฺปกเตน** คือ ด้วยผ้าที่ไม่ได้ทำกัปปพินทุ.

ในข้อว่า **อญฺญตฺร สงฺฆาฏิยา** เป็นต้น มีความว่า กฐินที่กรานด้วยผ้าลาดเป็นต้น ซึ่งเป็นผ้าอื่น นอกจากผ้าสังฆาฏิ ผ้าอุตราสงค์และผ้าอันตรวาสก, ไม่เป็นอันกราน

ข้อว่า **อญฺญตฺร ปญฺจเกน วา อติเรกปญฺจเกน วา** มีความว่า กฐินที่กรานด้วยผ้าที่ทำเป็นห้าขันฑ์ หรือเกินกว่าห้าขัณฑ์ แสดงมหามณฑลและอัฑฒมณฑลเท่านั้น จึงใช้ได้. ด้วยว่า เมื่อทำอย่างนั้นจีวรเป็นอันทำได้มณฑล, เว้นจีวรนั้นเสีย กฐินที่กรายด้วยผ้าอื่นที่ไม่ได้ตัด หรือด้วยผ้าที่มีขัณฑ์สอง มีขัณฑ์สาม มีขัณฑ์สี่ใช้ไม่ได้.

ข้อว่า **อญฺญตฺร ปุคฺคลสฺส อตฺถารา** มีความว่า กฐิน ไม่เป็นอันกราน ด้วยการกรานของสงฆ์ หรือของคณะอื่น เพราะเว้น

การกรานของบุคคลเสีย.

ข้อว่า **นิสฺสีมฏฺโฐ อนุโมทติ** มีความว่า ภิกษุผู้อยู่ภายนอกอุปจารสีมาอนุโมทนา.

บทว่า **อหเตน** คือ ด้วยผ้าที่ยังไม่ได้ใช้.

บทว่า **อหตกปฺเปน** คือ ด้วยผ้าเทียมใหม่ คือที่ซักแล้ว ครั้งเดียวหรือสองครั้ง.

บทว่า **ปิโลติกาย** คือ ด้วยผ้าเก่า.

บทว่า **ปํสุกูเลน** คือ ด้วยผ้าบังสุกุลที่เกิดในเขตยี่สิบสาม. ในกุรุนทีและมหาปัจจรี แก้ว่า "ได้แก่ ด้วยจีวรที่ภิกษุผู้ถือบังสุกุลทำด้วยผ้าที่ตนเที่ยวขอได้มา."

บทว่า **อาปณิเกน** มีความว่า ทายกเก็บผ้าเก่าที่ตกตามประตูร้านตลาด ถวายเพื่อประโยชน์แก่กฐิน, กฐินที่กรานแล้วแม้ด้วยผ้านั้นย่อมใช้ได้.

บทที่เหลือพึงทราบโดยความแผกจากที่กล่าวแล้ว. แต่ในที่นี้ในอรรถกถามากหลาย ได้กล่าวคำเป็นต้นว่า "ธรรมเท่าไรย่อมเกิดพร้อมกับการกรานกฐิน" คำนั้นทั้งหมด พระธรรมสังคาหกาจารย์ทั้งหลาย ได้ยกขึ้นสู่บาลีในคัมภีร์บริวารไว้แล้วแล; เพราะฉะนั้น พึงทราบตามนัยที่มาแล้วในคัมภีร์บริวารนั้นเถิด. เพราะว่าข้อความไร ๆ แห่งการกรายกฐินจะเสียหายไป เพราะไม่กล่าวคำนั้นไว้ในที่นี้ก็หามิได้

[๒๑๗ ว่าด้วยการรื้อกฐิน๑]

พระผู้มีพระภาค ครั้นทรงแสดงการกรานกฐินอย่างนี้แล้ว บัดนี้ จะทรงแสดงการรื้อ จึงตรัสคำว่า **กถญฺจ ภิกฺขเว อุพฺภตํ โหติ กถินํ** เป็นต้น แปลว่า "ภิกษุทั้งหลาย ก็กฐินจะเป็นอันรื้ออย่างไร ?"

วินิจฉัยในคำนั้น พึงทราบดังนี้ :-

มาติกา นั้น ได้แก่ หัวข้อ อธิบายว่า แม้บท. จริงอยู่ หัวข้อ ๘ นั้น ยังการรื้อกฐินให้เกิด.

ใน **มาติกา** เหล่านั้น ที่ชื่อว่า **ปักกมนันติกา** เพราะมีความหลีกไปเป็นที่สุด. ถึงมาติกาที่เหลือ ก็พึงทราบอย่างนี้.

บทว่า **น ปจฺเจสฺสํ** มีความว่า เราจักไม่มีอีก.

ก็ในการรื้อกฐินมีการหลีกไปเป็นที่สุดนี้ จีวรปลิโพธขาดก่อน, อาวาสปลิโพธขาดทีหลัง. จริงอยู่ เมื่อภิกษุหลีกไปเสียอย่างนั้น จีวรปลิโพธย่อมขาดในภายในสีมาทีเดียว, อาวาสปลิโพธิ ขาดในเมื่อล่วงสีมาไป.

อันที่จริง ถึงในคัมภีร์บริวาร ท่านก็กล่าวว่า

"การรื้อกฐิน มีการหลีกไปเป็นที่สุด พระสุคตเจ้าผู้
เป็นเผ่าพระอาทิตย์ตรัสไว้แล้ว, เมื่อภิกษุหลีกไปด้วย
คิดว่า "เราจักทิ้งอาวาสนี้เสียละ" ดังนี้ จีวรปลิโพธ
ขาดก่อน, อาวาสปลิโพธขาดทีหลัง."

สองบทว่า **จีวรํ อาทาย** มีความว่า ถือเอาจีวรที่ยังไม่ทำ (หลีกไป).

๑. กถินุทฺธาร การเดาะกฐิน ก็ว่า

บทว่า **พหิสีมาคตสฺส** มีความว่า ไปสู่วัดอื่นที่ใกล้เคียง.

สองบทว่า **เอวํ โหติ** มีความว่า ความรำพึงอย่างนั้นย่อมมี เพราะได้เห็นเสนาสนะที่ผาสุก หรือสหายสมบัติในวัดนั้น.

ส่วนการรื้อกฐินมีความเสร็จเป็นที่สุดนี้ อาวาสปลิโพธขาดก่อนจริงอยู่ อาวาสปลิโพธนั้น ย่อมขาด ในเมื่อสักว่าเกิดความคิดในจิตขึ้นว่า "เราจักไม่กลับมาละ" เท่านั้น. อันที่จริง ถึงในคัมภีร์บริวารท่านก็กล่าวว่า

> "การรื้อกฐินมีความเสร็จเป็นที่สุด พระสุคตเจ้าผู้เป็น
> เผ่าพระอาทิตย์ไว้แล้ว, เมื่อภิกษุหลีกไปด้วยคิดว่า
> "เราจักทิ้งอาวาสนี้เสียละ" ดังนี้ อาวาสปลิโพธขาด
> ก่อน จีวรปลิโพธขาดต่อเมือจีวรเสร็จแล้ว"

แม้ในการแจกมาติกาที่เหลือ พึงทราบเนื้อความโดยนัยนี้ แต่ในมาติกาที่เหลือ มีแปลกกันดังนี้ :-

[๒๑๘] ในการรื้อกฐินมีความตกลงใจเป็นที่สุด ปลิโพธทั้งสองย่อมขาดพร้อมกัน ในเมื่อมาตรว่าความคิดเกิดขึ้นว่า "เราจักไม่ให้ทำจีวรนี้ละ" "เราจักไม่กลับละ" ดังนี้ทีเดียว. แท้จริง (ในคัมภีร์บริวาร) ท่านกล่าวไว้ว่า

> "การรื้อกฐินมีความตกลงใจเป็นที่สุด พระสุคตเจ้าผู้
> เป็นเผ่าพระอาทิตย์ตรัสไว้แล้ว, เมื่อภิกษุหลีกไปด้วย
> คิดว่า "เราจักทิ้งอาวาสนี้เสียละ" ดังนี้ ปลิโพธทั้งสอง
> ขาดไม่ก่อนไม่หลังกัน."

ความขาดปลิโพธในการรื้อกฐินทั้งปวง พึงทราบโดยนัยอย่างนี้ :-

ก็แล ความขาดปลิโพธนั้น บัณฑิตอาจทราบได้ตามนัยที่กล่าวนี้ และตามที่มีมาในคัมภีร์บริวาร, เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงไม่กล่าวโดยพิสดาร. ส่วนความสังเขปในกฐินุทธาร ๕ มี **นาสนนฺติกา** เป็นต้นนี้ ดังนี้ :-

ในการรื้อกฐินที่มีความเสียเป็นที่สุด อาวาสปลิโพธขาดก่อน เมื่อจีวรเสีย จีวรปลิโพธจึงขาด.

ที่มีการฟังเป็นที่สุด จีวรปลิโพธขาดก่อน อาวาสปลิโพธขาดพร้อมกับการฟังของภิกษุนั้น.

ที่มีความสิ้นหวังเป็นที่สุด อาวาสปลิโพธขาดก่อน, จีวรปลิโพธขาดต่อเมื่อสิ้นความหวังจะได้ดีจีวรแล้ว.

ก็การรื้อกฐินมีความสิ้นหวังเป็นที่สุดนี้ มีหลายประเภท มีการแสดงคลุกคละกันไปกับการรื้อนอกจากนี้ โดยนัยเป็นต้นว่า "ภิกษุย่อมได้ในที่ซึ่งไม่ได้หวัง, ไม่ได้ในที่ซึ่งหวัง, เธอมีความรำพึงอย่างนี้ว่า "เราจักทำจีวรนี้ในที่นี้ละ, จักไม่กลับละ" ดังนี้, เพราะฉะนั้น พระผู้มีพระภาคจึงทรงแยกตรัสให้พิสดารข้อหน้า, ไม่ตรัสไว้ในลำดับนี้. แต่ได้ตรัสการรื้อกฐินมีความก้าวล่วงสีมาเป็นที่สุด เป็นลำดับแห่งการรื้อกฐินมีการฟังเป็นที่สุดในลำดับนี้

ในการรื้อกฐินที่มีความก้าวล่วงสีมาเป็นที่สุดนั้น จีวรปลิโพธขาดก่อน, อาวาสปลิโพธย่อมขาดต่อเมื่อภิกษุนั้นอยู่นอกสีมา.

ในการรื้อกฐิน ที่มีการรื้อพร้อมกัน ปลิโพธสองขาดไม่ก่อนไม่

หลังกัน.

พระผู้มีพระภาคเจ้า ครั้นทรงแสดงกฐินุทธาร ๗ ในอาทายวาร อย่างนี้แล้ว, จึงทรงแสดงกฐินุทธาร ๗ เหล่านั้นแลอีกแห่งจีวรที่ภิกษุทำค้างไว้ ในสมาทายวารบ้าง ตามที่เหมาะในอาทายสมาทายวารบ้าง.

[๒๑๘] เบื้องหน้าแต่นั้น พระผู้มีพระภาคทรงแสดงกฐินุทธารทั้งหลาย ซึ่งสมด้วยนัยเป็นต้นว่า **อนธิฏฺฐิเตน** ซึ่งพาดพิงถึงวิธีนี้ว่า "เราจักไม่กลับ" ดังนี้เท่านั้น , ไม่พาดถึงวิธีนี้ว่า "เราจักกลับภายในสีมา เราจักไม่กลับ" ดังนี้เลย.

เบื้องหน้าแต่นั้น ครั้นทรงแสดงกฐินุทธารที่มีควรสิ้นหวังเป็นที่สุด หลายครั้ง โดยนัยอันคลุกคละกับกฐินุทธารนอกนี้ ด้วยนัยเป็นต้นว่า **จีวราสาย ปกฺกมติ** แล้วทรงแสดงกฐินุทธารทั้งหลายที่สมควรใน**มาติการ** มี **นิฏฺฐานนฺติกา** เป็นอาทิ เนื่องด้วยภิกษุผู้ไปสู่ทิศ และเนื่องด้วยภิกษุผู้มีความอยู่สำราญอีก.

ครั้นทรงแสดงกฐินุทธารโดยประเภทอย่างนี้แล้ว, บัดนี้ จะทรงแสดงปลิโพธซึ่งเป็นปฏิปักษ์แก่ปลิโพธทั้งหลาย ที่ตรัสไว้ว่า "ปลิโพธทั้งหลาย ย่อมขาดด้วยกฐินุทธารนั้น ๆ " ดังนี้ จึงตรัสคำว่า "ภิกษุทั้งหลาย ปลิโพธแห่งกฐินมีองค์ ๒ เหล่านี้" ดังนี้ เป็นอาทิ.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า **จตฺเตน** มีความว่า อาวาสนั้นเป็นสถานอันภิกษุสละแล้ว ด้วยความสละอันใด, ชื่อ ความสละอันนั้นด้วยความสละนั้น.

แม้ในความวางและความปล่อยก็นัยนี้แล คำที่เหลือทุก ๆ สถานตื้นทั้งนั้น ฉะนี้แล.

กฐินักขันธก วรรณนา จบ.

[๒๒๐] จีวรักขันธก วรรณนา

[เรื่องหมอชีวก]

วินิจฉัยในจีวรักขันธกะ พึงทราบดังนี้ :-

บทว่า **ปทกฺขา** ได้แก่ เฉียบแหลม คือ ฉลาด.

บทว่า **อภิสฏา** ได้แก่ ไปหา.

ถามว่า ชนเหล่าไรไปหา ?

ตอบว่า พวกมนุษย์ผู้มีความต้องการ.

ก็พระผู้มีพระภาคตรัสว่า **อตฺถิกานํ อตฺถิกานํ มนุสฺสานํ** ดังนี้ เพราะทรงใช้ฉัฏฐีวิภัตติ ในอรรถแห่งตติยาวิภัตติ.

หลายบทว่า **ปญฺญาสาย จ รตฺตึ คจฺฉติ** มีความว่า นางอัมพปาลีคณิกาถือเอาทรัพย์ห้าสิบหกกหาปณะแล้วไปคืนหนึ่ง ๆ.

บทว่า **เนคโม** ได้แก่ หมู่กุฎุมพี.

ข้อว่า **สาลวตึ กุมารึ คณิกํ วุฏฺฐาเปสิ** มีความว่า "ทวยนาครให้ทรัพย์สองแสน พระราชาพระราชาทานสามแสน และแดนกำหนดอารามอุทยานและพาหนะเป็นต้นอย่างอื่นแล้ว ให้นางสาลวดีรับรอง" อธิบายว่า ทรงตั้งไว้ในตำแหน่งนางนครโสภิณี.

หลายบทว่า **ปฏิสเตน จ นตฺตึ คจฺฉติ** มีความว่า ไปอยู่ร่วมกันคือละร้อยกหาปณะ.

สองบทว่า **คิลานํ ปฏิเวเทยฺยํ** มีความว่า เราพึงให้ทราบความที่เราเป็นคนเจ็บ.

บทว่า **กตฺตรสุปฺเป** ได้แก่ กระด้งเก่า.

บทว่า **ทิสาปาโมกฺโข** มีความว่า เป็นคนที่มีชื่อเสียง คือเป็นใหญ่ มีคนรู้จักทั่วทุกทิศ.

เพราะเหตุไร ? ชีวกจึงถามว่า "ข้าแต่สมมติเทพ ใครเป็นมารดาของหม่อมฉัน ?"

ได้ยินว่า เด็กหลวงเหล่าอื่น ซึ่งเล่นอยู่ด้วยกัน เมื่อเกิดทะเลาะกันขึ้น ย่อมกล่าวกะชีวกนั้นว่า "เจ้าลูกไม่มีแม่ ไม่มีพ่อ."

เหมือนอย่างว่า ในงานมหรสพเป็นต้น ญาติทั้งหลายมีน้าและป้าเป็นต้น ย่อมส่งของขวัญบางสิ่งบางอย่าง ไปให้แก่เด็กเหล่าอื่นฉันใด, ใครจะส่งของขวัญไร ๆ ไปให้แก่ชีวกนั้น ฉันนั้น หามิได้ เพราะเหตุนั้น เขาคำนึงถึงเหตุทั้งปวงนั้นแล้ว เพื่อทราบว่า เราเป็นผู้ไม่มีแม่แน่หรือหนอ ? จึงทูลถามว่า "ข้าแต่สมมติเทพ ใครเป็นมารดา ? ใครเป็นบิดาของหม่อนฉัน ?"

สองบทว่า **ยนฺนูนาหํ สิปฺปํ** มีความว่า ชีวกคิดว่า "อย่ากระนั้นเลย เราพึงศึกษาศิลปะทรงแพทย์เถิด."

ได้ยินว่า เขาได้มีความรำพึงอย่างนี้ว่า [๒๒๑] หัตถิศิลปะและอัศวศิลปะเป็นต้นเหล่านี้แล เนื่องด้วยเบียดเบียนผู้อื่น. ศิลปะทางแพทย์มีเมตตาเป็นส่วนเบื้องต้น เนื่องด้วยประโยชน์เกื้อกูลแก่สัตว์ทั้งหลาย, เพราะฉะนั้น เขาจึงหมายเอาเฉพาะศิลปะทางแพทย์ คิดว่า "อย่างกระนั้นเลย เราพึงศึกษาศิลปะเถิด."

อีกอย่างหนึ่ง นับแต่กัลป์นี้ไปแสนกัลป์ ชีวกนี้ได้เห็นแพทย์ผู้เป็นอุปัฏฐากของพระผู้มีพระภาค ทรงพระนามว่าปทุมุตตระ ซึ่งมีคุณแผ่ไปในภายในบริษัททั้งสี่ว่า "หมอนี้เป็นพุทธอุปัฏฐาก" จึงคิดว่า "ทำอย่างไรหนอ เราจะพึงถึงฐานันดรเช่นนี้บ้าง ?" แล้วถวายทานแก่ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขตลอด ๗ วัน ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว ได้กระทำความปรารถนาว่า "ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ในอนาคตกาล ข้าพระองค์พึงเป็นพุทธอุปัฏฐากบ้าง เหมือนอย่างหมอคนโน้นเป็นอุปัฏฐากของพระองค์เถิด."

ชีวกนั้น ผู้แม้อันความปรารถนาเดิมนั้นเตือนใจอยู่ จึงหมายเอาเฉพาะศิลปะทางแพทย์ คิดว่า "อย่ากระนั้นเลย เราพึงศึกษาศิลปะเถิด."

ก็ในสมัยนั้น พวกพ่อค้าชาวเมืองตักกสิลา ได้ไปเพื่อเฝ้าอภัยราชกุมาร ชีวกถามพ่อค้าเหล่านี้ว่า "พวกท่านมาจากไหน ?"

เขาได้ตอบว่า "มาจากเมืองตักกสิลา,"

จึงถามว่า "ในเมืองนั้นมีอาจารย์ผู้สอนศิลปะทางแพทย์ไหม ?"

ได้ฟังว่า "เออ กุมาร แพทย์ผู้เป็นทิศาปาโมกข์ อาศัยอยู่ในเมืองตักกสิลา,"

จึงสั่งว่า "ถ้ากระนั้น เวลาที่ท่านจะไป ท่านพึงบอกเราด้วย."

พ่อค้าเหล่านั้น ได้กระทำตามสั่ง. เขาไม่ทูลลาพระบิดา ได้ไปเมืองตักกสิลากับพ่อค้าเหล่านั้น. ด้วยเหตุนั้น พระธรรมสังคาหกาจารย์จึงกล่าวว่า "ไม่ทูลลาอภัยราชกุมาร" เป็นอาทิ.

หลายบทว่า **อิจฺฉามหํ อาจริย สิปฺปํ สิกฺขิตุํ** มีความว่า ได้ยินว่า แพทย์นั้นเห็นเขาเข้าไปหาอยู่.

จึงถามว่า "พ่อ เป็นใครกัน ?"

เขาตอบว่า "ผมเป็นนัดดาของพระเจ้าพิมพิสารมหาราช เป็นบุตรของอภัยราชกุมาร."

แพทย์ถามว่า "ก็เหตุไรเล่า พ่อจึงมาที่นี่ ?"

ลำดับนั้น เขาจึงตอบว่า "เพื่อศึกษาศิลปะในสำนักของท่าน." แล้วกล่าวว่า "ท่านอาจารย์ ผมอยากศึกษาศิลปะ."

[๒๒๒] ข้อว่า **พหุญฺจ คณฺหาติ** มีความว่า ศิษย์เหล่าอื่นมีขัตติยราชกุมารเป็นต้น ให้ทรัพย์แก่อาจารย์แล้ว ไม่กระทำการงานไร ๆ ศึกษาแต่ศิลปะเท่านั้นฉันใด, ชีวกนั้นหาได้กระทำฉันนั้นไม่. ส่วนเขาไม่ให้ทรัพย์ไร ๆ เป็นอย่างธัมมันเตวาสิก กระทำการงานของอุปัชฌาย์ ในเวลาหนึ่ง, ศึกษาในเวลาหนึ่งเท่านั้น. แม้เมื่อเป็นอย่างนั้น, กุลบุตรผู้สมบูรณ์ด้วยอภินิหาร เพราะตนเป็นผู้มีปัญญา ย่อมเรียนได้มาก เรียนได้เร็ว, ย่อมจำทรงไว้ดี, ทั้งศิลปะที่เขาเรียนแล้ว ย่อมไม่หลงลืม.

วินิจฉัยในคำว่า **สตฺต จ เม วสฺสานิ อธียนฺตสฺส นยิมสฺส สิปฺปสฺส อนฺโต ปญฺญายติ** นี้ พึงทราบดังนี้ :-

ได้ยินว่า เพียง ๗ ปี ชีวกนี้เรียนแพทยศิลปะจบเท่าที่อาจารย์รู้ทั้งหมด ซึ่งศิษย์เหล่าอื่นเรียนถึง ๑๖ ปี.

ฝ่ายท้าวสักกเทวราชได้มีพระรำพึงอย่างนี้ว่า "ชีวกนี้จักเป็นอุปัฏฐากผู้ความคุ้นเคยอย่างยอดของพระพุทธเจ้า, เอาเถิด เราจะให้เขาศึกษาการประกอบยา." จึงเข้าสิงในสรีระของอาจารย์ ให้ชีวกนั้นเขาศึกษาการประกอบยา โดยวิธีที่แพทย์สามารถรักษาโรคไม่มีส่วนเหลือ ยกเว้นวิบากของกรรมเสีย ให้หายด้วยการประกอบยาขนานเดียวเท่านั้น.

ส่วนเขาสำคัญว่า "เราเรียนในสำนักอาจารย์" เพราะฉะนั้น พอท้าวสักกะปล่อยด้วยทรงดำริว่า "บัดนี้ชีวกสามารถเพื่อเยียวยาได้" เขาจึงคิดอย่างนั้นแล้วถามอาจารย์.

ส่วนอาจารย์ทราบดีว่า "ชีวกนี้ไม่ได้เรียนศิลปะด้วยอานุภาพของเรา เรียนด้วยอานุภาพของเทวดา" จึงกล่าวคำเป็นต้นว่า **เตนหิ ภเณ.**

สามบทว่า **สมนฺตา โยชนํ อาหิณฺฑนฺโต** มีความว่า ออกทางประตูด้านหนึ่ง ๆ วันละประตู เที่ยวไปตลอด ๔ วัน.

สามบทว่า **ปริตฺตํ ปาเถยฺยํ อทาสิ** มีความว่า ได้ให้เสบียงมีประมาณน้อย.

[๒๒๓] เพราะเหตุไร ?

ได้ยินว่า แพทยาจารย์นั้น ได้มีความวิตกอย่างนี้ว่า "ชีวกนี้เป็นบุตรของมหาสกุล พอไปถึงเท่านั้น จักได้สักการะใหญ่ จากสำนักบิดาและปู่, เหตุนั้น เขาจักไม่รู้คุณของเราหรือของศิลปะ, แต่เขาสิ้นเสบียงในกลางทางแล้วจักต้องใช้ศิลปะ แล้วจักรู้คุณของเราและของศิลปะแน่แท้" เพราะเหตุนั้น จึงให้เสบียงแต่น้อย.

บทว่า **ปสเทน** คือ ฟายมือหนึ่ง.

บทว่า **ปิจุนา** คือ ปุยฝ้าย.

บทว่า **ยตฺร หิ นาม** คือชื่อใด ?

บทว่า **กิมฺปิมายํ** ตัดบทเป็น **กิมฺปิ เม อยํ.**

สามบทว่า **สพฺพาลงฺการํ ตุยฺหํ โหตุ** มีความว่า ได้ยินว่า พระราชาทรงดำริว่า "หากว่า หมอชีวกจักถือเอาเครื่องประดับทั้งปวงนี้ไซร้, เราจักตั้งเขาในตำแหน่งพอประมาณ; หากว่า เขาจักไม่รับเอาไซร้, เราจักตั้งเขาให้เป็นคนสนิทภายในวัง" ดังนี้ จึงตรัสอย่างนั้น.

อภัยราชกุมารก็ดี พวกนางระบำทั้งหลายก็ดี บังเกิดความคิดว่า "ไฉนหนอ ชีวกจะไม่พึงถือเอา ?" ถึงเขาก็ดูเหมือนจะทราบความคิดของชนเหล่านั้น จึงกราบทูลว่า "ข้าแต่สมมติเทพ นี้เป็นเครื่องประดับของอัยยิกาหม่อนฉัน, อันเครื่องประดับนี้ ไม่สมควรที่หม่อมฉันจะรับไว้" ดังนี้แล้ว กราบทูลว่า **อลํ เทว** เป็นอาทิ.

พระราชาทรงเสื่อมใส พระราชทานเรือนอันพร้อมสรรพด้วยเครื่องประดับทั้งปวง สวนอัมพวัน บ้านมีส่วยแสนหนึ่งประจำปี และสักการะใหญ่ แล้วตรัสคำเป็นต้นว่า **เตนหิ ภเณ.**

หลายบทว่า **อธิการํ เม เทโว สรตุ** มีความว่า ขอจงทรงระลึกถึงอุปการะแห่งกิจการที่หม่อมฉันได้ทำไว้.

สองบทว่า **สีสจฺฉวึ เม เทโว สรตุ** มีความว่า ขอจงทรง

สองบทว่า **สิพฺพินึ วินาเมตฺวา** ได้แก่ เปิดรอยประสาน.

ถามว่า เพราะเหตุไร หมอชีวกจึงกล่าวว่า "คฤหบดี ท่าน

อาจหรือ ?"

ตอบว่า หมอชีวกทราบว่า "ได้ยินว่า สมองศีรษะย่อมไม่อยู่ที่ได้ เพราะการผลัดเปลี่ยนอิริยาบถ, แต่เมื่อเศรษฐีนั้นนอนนิ่ง ไม่กระเทือน ๓ สัปดาหะ สมองศีรษะจักอยู่ที่ได้" ดังนี้ แล้วคิดว่า "อย่ากระนั้นเลย เศรษฐีพึงปฏิญญาข้างละ ๗ เดือน ๆ แต่พึงนอนเพียงข้างละ ๗ วัน ๆ " จึงกล่าวอย่างนั้น.

[๒๒๔] ด้วยเหตุนั้นแล หมอชีวกจึงกล่าวข้างหน้าว่า "ก็แต่ว่า ท่านอันเรารู้แล้ว โดยทันทีทีเดียว."

หลายบทว่า **นาหํ อาจริย สกฺโกมิ** มีความว่า ได้ยินว่า ความเร่าร้อนใหญ่ บังเกิดขึ้นในสรีระของเศรษฐีนั้น, เพราะเหตุนั้น เขาจึงกล่าวอย่างนั้น.

สองบทว่า **ตีหิ สตฺตาเหน** คือ ๓ ข้าง ๆ ละสัปดาห์หนึ่ง.

สองว่า **ชนํ อุสฺสาเรตฺวา** คือ ให้ไล่คนออกไปเสีย.

[เรื่องพระเจ้าปัชโชต]

สามบทว่า **เชคุจฺฉํ เม สปฺปิ** มีความว่า ได้ยินว่า พระราชานี้มีกำเนิดแห่งแมลงป่อง, เนยใสเป็นยาและเป็นของปฏิกูลของแมลงป่องทั้งหลาย เพราะกำจัดพิษแมลงป่องเสีย; เพราะฉะนั้น ท้าวเธอจึงรับสั่งอย่างนั้น.

สองบทว่า **อุทฺเทกํ ทสฺสติ** คือ จักให้อาเจียน.

สองบทว่า **ปญฺญาสโยชนิกา โหติ** มีความว่า ช้างพังชื่อภัททวติกา เป็นพาหนะสามารถเดินทางได้ ๕๐ โยชน์.

แต่พระราชานั้นจะมีแต่ช้างพังอย่างเดียวเท่านั้นหามิได้, ถึงช้างพลายชื่อว่านาฬาคิรี ย่อมเดินทางได้ ๑๐๐ โยชน์. ม้า ๒ ตัว คือ เวลุกัณณะตัวหนึ่ง มุญชเกสะตัวหนึ่ง ย่อมเดินทางได้ ๑๒๐ โยชน์. ทาสชื่อกากะ ย่อมเดินทางได้ ๖๐ โยชน์.

ได้ยินว่า เมื่อพระพุทธเจ้ายังไม่บังเกิดขึ้น วันหนึ่งเมื่อกุลบุตรผู้หนึ่งนั่งเพื่อจะบริโภค พระปัจเจกพุทธเจ้ายืนอยู่ที่ประตูแล้วได้ไปเสีย. บุรุษคนหนึ่ง บอกแก่กุลบุตรนั้นว่า "พระปัจเจกพระพุทธเจ้ามาแล้วไปเสียแล้ว." กุลบุตรนั้นได้ฟังจึงบอกว่า "ท่านจงไป, จงนำบาตรมาโดยเร็ว" ดังนี้ ให้นำบาตรมาแล้ว ให้ภัตที่เตรียมไว้สำหรับตนทั้งหมดส่งไป.

บุรุษนอกนี้ นำบาตรนั้นส่งไปถึงมือของพระปัจเจกพุทธเจ้าแล้ว ได้กระทำความปรารถนาว่า "ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ด้วยประกอบความขวนขวายทางกาย ที่ข้าพเจ้ากระทำแก่ท่านนี้ ข้าพเจ้าเกิดในที่ไร ๆ ขอจงเป็นผู้พร้อมมูลด้วยพาหนะเถิด." บุรุษนั้นเกิดเป็นพระราชา ทรงพระนามว่าปัชโชตนี้[๑] ในบัดนี้, ความสมบูรณ์ด้วยพาหนะนี้ มีด้วยความปรารถนานั้น.

สามบทว่า **นเขน เภสชฺชํ โอลุมฺเปตฺวา** คือ แทรกยาลงด้วยเล็บ, อธิบายว่า ใส่.

สองบทว่า **สปฺปึ ปาเยตฺวา** [๒๒๕] คือ ให้ดื่มเนยใสด้วย บอกวิธีจัดอาหารแก่นางบำเรอทั้งหลายด้วย.

๑. ดูเรื่องในสามาวตีวตฺถุ อปฺปมาทวคฺค ธมฺมปทฏฺฐกถา.

บทว่า **นิจฺฉาเรสิ** ได้แก่ ถ่ายแล้ว.

ผ้าอวมงคลซึ่งเขาทิ้งเสียที่ป่าช้าในอุตตรกุรุทวีป ชื่อผ้าสิเวยยกะ. ได้ยินว่า มนุษย์ทั้งหลายในทวีปนั้น เอาผ้านั้นนั่นแลห่อหุ้มคนตายแล้วทิ้งเสีย. นกหัสดีลิงค์ทั้งหลาย กำหนดห่อคนตายนั้นว่า "ชิ้นเนื้อ" แล้วเฉี่ยวนำไปวางที่ยอดเขาหิมพานต์ เปลื้องผ้าออกแล้วกิน. ครั้งนั้นพวกพรานไพรพบผ้าเข้าแล้วนำมาถวายพระราชา. ผ้าสิเวยยกะเป็นของที่พระเจ้าปัชโชตทรงได้แล้วด้วยประการอย่างนี้.

อาจารย์บางเหล่ากล่าวว่า "หญิงผู้ฉลาดในแคล้นสิวี ฟั่นด้ายด้วยขนสัตว์ ๓ เส้น, ผ้าสิเวยยกะนั้น เป็นผ้าที่ทอด้วยด้ายนั้น" ดังนี้.

[ว่าด้วยทรงอนุญาตผ้าปาวารเป็นต้น]

บทว่า **สิเนหถ** มีความว่า ก็พระกายของพระผู้มีพระภาคเศร้าหมองหรือไม่เศร้าหมอง. เพราะว่า เทวดาทั้งหลาย ย่อมแทรกทิพยโอชาในอาหารของพระผู้มีพระภาคทุกเมื่อ, ก็แต่ว่า น้ำยางย่อมยังโทษทั้งหลายให้ชุ่มแช่อยู่ในพระสรีระทั้งสิ้น. ย่อมกระทำเส้นเอ็นทั้งหลายให้เพลีย ; ด้วยเหตุนั้น หมอชีวกนี้ จึงกล่าวอย่างนั้น.

สองบทว่า **ตีณิ อุปฺปลหตฺถานิ** มีความว่า อุบลกำหนึ่ง เพื่อบำบัดโทษอย่างหยาบ กำหนึ่งเพื่อบำบัดโทษอย่างปานกลาง กำหนึ่งเพื่อบำบัดโทษอย่างละเอียด.

หลายบทว่า **น จิรสฺเสว ปกตฺตโต อโหสิ** มีความว่า ก็เมื่อพระกายเป็นปกติแล้วอย่างนั้น ชาวเมืองทั้งหลายได้ตระเตรียม

ทานไว้. หมอชีวกมาแล้วได้กราบทูลความข้อนี้กะพระผู้มีพระภาคว่า "ข้าแต่พระผู้มีพระภาค วันนี้ พวกชาวเมืองประสงค์จะถวายทานแด่พระองค์, ขอพระองค์เสด็จเข้าสู่ละแวกบ้าน เพื่อบิณฑบาตเถิด." พระมหาโมคคัลลานเถระคิดว่า "วันนี้ พระผู้มีพระภาคสมควรได้ปฐมบิณฑบาตจากที่ไหนหนอแล ?" ลำดับนั้น ท่านคิดว่า "โสณเศรษฐบุตร จำเดิมแต่ทำนามา ย่อมบริโภคข้าวสุกแห่งข้าวสาลีหอมซึ่งทำนุบำรุงด้วยรดน้ำนมสด ไม่สาธารณ์ด้วยชนเหล่าอื่น เราจักนำบิณฑบาตจากโสณเศรษฐีบุตรนั้นมาเพื่อพระผู้มีพระภาค." ท่านไปด้วยฤทธิ์ แสดงตนบนพื้นปราสาทของโสณเศรษฐีบุตรนั้น.

[๒๒๖] เขาได้รับบาตรของพระเถระแล้ว ถวายบิณฑบาตอย่างประณีต, และได้เห็นอาการจะของพระเถระ จึงกล่าวว่า "นิมนต์ฉันเถิด ขอรับ." พระเถระบอกเนื้อความนั้น. เขากล่าว "นิมนต์ฉันเถิด ขอรับ." กระผมจักถวายส่วนอื่นแด่พระผู้มีพระภาค" ให้พระเถระฉันแล้ว ได้อบบาตรด้วยของหอมแล้วถวายบิณฑบาต. พระเถระได้นำบาตรนั้นมาถวายพระผู้มีพระภาค. ถึงพระเจ้าพิมพิสารก็ทรงดำริว่า "วันนี้พระผู้มีพระภาคจักเสวยอะไร?" จึงเสด็จมาวิหาร พอเสร็จเข้าไป ก็ทรงได้กลิ่นบิณฑบาต ได้เป็นผู้มีพระประสงค์จะเสวย. ก็เทวดาทั้งหลาย แทรกโอชาในบิณฑบาตของพระผู้มีพระภาคที่ยังอยู่ในภาชนะ ๒ ครั้งเท่านั้น คือ บิฯฑบาตที่นางสุชาดาถวาย ๑, ที่นายจุนทกัมมารบุตรได้ถวาย ในคราวปรินิพพาน ๑, ในบิณฑบาตอื่น ๆ ได้แทรกทีละคำ; เพราะฉะนั้น พระผู้มีพระภาคได้ทรงทราบ

ความอยากของพระราชา จึงรับสั่งให้ถวายบิณฑบาตหน่อยหนึ่ง ซึ่งเทวดายังมิได้แทรกโอชาลง แก่พระราชา. ท้าวเธอเสวยแล้วทูลถามว่า "โภชนะนำมาจากอุตตรกุรุทวีปหรือ พระเจ้าข้า ?" พระผู้มีพระภาคตรัสว่า "มหาบพิตร ไม่ได้นำมาจากอุตตรกุรุทวีป, โดยที่แท้นี่เป็นโภชนะของคฤหบดีบุตร ชาวแคล้นของพระองค์นั่นเอง" ดังนี้แล้ว ทรงบอกสมบัติของโสณะ. พระราชาทรงฟังเนื้อความมานั้นแล้ว มีพระประสงค์จะทอดพระเนตรโสณะ ได้ทรงกระทำความมาของโสณะพร้อมด้วยกุลบุตรแปดหมื่นคน ตามนัยที่กล่าวแล้วในจัมมักขันธกะ กุลบุตรเหล่านั้นฟังพระธรรมเทศนาของพระผู้มีพระภาคแล้ว เป็นพระโสดาบัน, ฝ่ายโสณะบวชแล้วตั้งอยู่ในพระอรหัต. ฝ่ายพระผู้มีพระภาค รับสั่งให้ถวายบิณฑบาตแห่งพระราชก็เพื่อประโยชน์นี้แล.

เมื่อพระผู้มีพระภาค ทรงทำภัตกิจเสร็จแล้วอย่างนั้น, ลำดับนั้นแล หมอชีวกโกมารภัจ ถือคู่ผ้าสิเวยยกะนั้นแล้ว ฯลฯ ได้กราบทูลเนื้อความนั้น.

วินิจฉัยในคำว่า **อติกฺกนฺตวรา** นี้ พึงทราบตามนัยที่กล่าวแล้วในมหาขันธกะนั้นแล.

[๒๒๗] ข้อว่า **ภคว่า ภนฺเต ปํสุกูลิโก ภิกฺขุสงฺโฆ จ** มีความว่า จริงอยู่ ในระหว่างนี้ คือ ตั้งแต่พระผู้มีพระภาคถึงความเป็นพระพุทธเจ้า จงถึงเรื่องนี้เกิดขึ้น เป็นเวลายี่สิบปี, ภิกษุใด ๆ ไม่ยินดีคฤหบดีจีวร, ภิกษุทั้งปวงได้เป็นผู้ถือผ้าบังสุกุลเท่านั้น; ด้วยเหตุนั้น หมอชีวกนั้น จึงกราบทูลอย่างนั้น.

บทว่า **คหปติจีวรํ** ได้แก่ จีวรอันคฤหบดีทั้งหลายถวาย.

สองบทว่า **ธมฺมิยา กถาย** คือ ถ้อยคำอันประกอบพร้อมด้วยอานิสงส์แห่งการถวายผ้า.

บทว่า **อิตริตเรนาปิ** คือ มีค่าน้อยก็ตาม มีค่ามากก็ตาม, ความว่า อย่างใดอย่างหนึ่ง. ผ้าห่มที่ทำด้วยฝ้ายชนิดที่มีขน ชื่อผ้าปาวาร.

ในคำว่า **อนุชานามิ ภิกฺขเว โกชวํ** นี้ มีความว่า ผ้าโกเชาว์ (คือ ผ้าลาด) ตามปกติเท่านี้ จึงควร, ผ้าโกเชาว์ผืนใหญ่ ไม่ควร. ผ้าโกเชาว์นั้น ทำด้วยขนสัตว์คล้ายผ้าปาวาร.

[ว่าด้วยทรงอนุญาตจีวรหกชนิด]

พระเจ้ากาสีนั้น คือพระราชาแห่งชนชาวกาสี, ท้าวเธอเป็นน้องร่วมพระบิดาเดียวกับพระเจ้าปเสนทิ.

วินิจฉัยในบทว่า **อฑฺฒกาสิยํ** นี้ พึงทราบดังนี้ :-

หนึ่งพันเรียกว่ากาสีหนึ่ง, ผ้ากัมพลมีราคาพันหนึ่ง ชื่อมีค่ากาสีหนึ่ง; แต่ผ้ากัมพลผืนนี้ มีราคาห้าร้อย, เพราะฉะนั้น ท่านจึงกล่าวว่า "มีค่ากึ่งกาสี;" ด้วยเหตุนี้แล พระอุบาลีเถระจึงกล่าวว่า "ควรแก่ราคากึ่งกาสี."

บทว่า **อุจฺจาวจานิ** คือ ดีและไม่ดี. ผ้าที่ทำเจือกันด้วยด้ายห้าชนิด มีด้ายเปลือกไม้เป็นต้น ชื่อผ้าภังคะ. บางอาจารย์กล่าวว่า "ผ้าที่ทำด้วยปอเท่านั้น" ดังนี้บ้าง."

ข้อว่า **เอกํเยว ภควตา จีวรํ อนุญฺญาตํ น เทฺว** มีความว่า

ได้ยินว่า ภิกษุเหล่านั้น กำหนดเนื้อความแห่งบทอันหนึ่งว่า "ด้วยจีวรตามมีตามได้" อย่างนี้ว่า "ด้วยจีวรเป็นของคฤหบดีหรือด้วยผ้าบังสุกุล."

บทว่า **นาคเมสุํ** มีความว่า ภิกษุเหล่านั้นไม่รออยู่ จนกว่าพวกเธอจะมาจากป่าช้า, คือหลีกไปเสียก่อน.

สามบทว่า **นากามา ภาคํ** มีความว่า ไม่ปรารถนาจะให้ก็อย่าให้, แต่ถ้าปรารถนาจะให้ไซร้, ควรให้.

บทว่า **อาคเมสุํ** คือ รออยู่ในที่ใกล้. ด้วยเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุผู้ไม่อยากให้ต้องให้ส่วนแบ่งแก่ภิกษุทั้งหลายผู้คอย." [๒๒๘] ก็ถ้าว่า มนุษย์ทั้งหลายถวายว่า "ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ผู้มาที่นี่เท่านั้น จงถือเอา," หรือกระทำเครื่องหมายไว้ว่า "ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ผู้มาถึงแล้ว จงถือเอา" ดังนี้แล้วไปเสีย; จีวรย่อมถึงแก่ภิกษุแม้ทุกรูป ผู้มาถึงแล้ว. ถ้าเขาดังนี้แล้วไปเสีย; ภิกษุผู้ถือเอาเท่านั้นเป็นเจ้าของ.

สองบทว่า **สทิสา โอกฺกมึสุ** มีความว่า เข้าไปทุกรูป, หรือเข้าไปโดยทิศเดียวกัน.

หลายบทว่า **เต กติกํ กตฺวา** มีความว่า (ภิกษุเหล่านั้น) ทำกติกากันไว้แต่ภายนอกว่า "เราจักแบ่งบังสุกุลที่ได้แล้วถือเอาทั่วกัน."

[ว่าด้วยเจ้าหน้าที่รับจีวรเป็นต้น]

วินิจฉัยในข้อว่า **โย น ฉนฺทาคตึ คจฺฉติ** เป็นอาทิ พึงทราบ

ดังนี้:-

ในภิกษุผู้เป็นเจ้าหน้าที่รับจีวร ภิกษุผู้รับของปิยชนทั้งหลาย มีญาติเป็นต้นของตน แม้มาทีหลัง ก่อนกว่า, หรือรับแสดงความพอใจในทายกบางคน, หรือน้อมมาเพื่อตน ด้วยความเป็นผู้มีโลภเป็นปกติ, ชื่อว่าถึงความลำเอียงเพราะความชอบพอ. ภิกษุใดรับของทายกแม้มาก่อนกว่า ทีหลังด้วยอำนาจความโกรธ, หรือรับทำอาการดูหมิ่นในคนจน, หรือทำลาภันตรายแก่สงฆ์อย่างนี้ว่า "ที่เก็บในเรือนของท่านไม่มีหรือ, ท่านจงถือเอาของ ๆ ท่านไปเถิด." ภิกษุนี้ชื่อถึงความลำเอียงเพราะความเกลียดชัง. ฝ่ายภิกษุใดหลงลืมสติ ไม่รู้ตัว, ภิกษุนี้ ชื่อถึงความลำเอียงเพราะงมงาย ภิกษุผู้รับของอิสรชนทั้งหลายแม้มาทีหลัง ก่อนกว่า เพราะความกลัว, หรือหวาดหวั่นอยู่ว่า "ตำแหน่งผู้รับจีวรนี่หนักนัก." ชื่อถึงความลำเอียง เพราะกลัว. ภิกษุผู้รู้อยู่ว่า "จีวรนี้ด้วย นี้ด้วย เรารับแล้ว, และส่วนนี้ เราไม่ได้รับ." ชื่อรู้จักจีวรที่รับแล้วและไม่ได้รับ. เพราะเหตุนั้น ภิกษุใด ไม่ลำเอียงด้วยอำนาจแห่งฉันทาคติเป็นต้น, รับตามลำดับผู้มา ไม่ทำให้แปลกกันในคนที่เป็นญาติ และมิใช่ญาติ คนสั่งมีและคนจน, [๒๒๙] เป็นผู้ประกอบด้วยศีลาจารปฏิบัติ มีสติ มีปัญญา เป็นพหุสูต, สามารถเพื่อกระทำอนุโมทนาด้วยบทและพยัญชนะอันเรียบร้อย ด้วยวาจาอันสละสลวย ยังความเสื่อมใสให้เกิดแก่ทายกทั้งหลาย; ภิกษุเห็นปานนี้ สงฆ์ควรสมมติ.

ก็วินิจฉัยในข้อว่า **เอวญฺจ ปน ภิกฺขเว สมฺมนฺนิตพฺโพ** นี้

พึงทราบดังนี้ :-

สมควรแท้ที่จะสมมติในท่ามกลางสงฆ์ทั้งปวง ภายในวัดก็ได้ ในขัณฑสีมาก็ได้ ด้วยกรรมวาจาตามที่ตรัสนั้นก็ได้ ด้วยอปโลกน์ก็ได้, ก็อันภิกษุซึ่งสงฆ์สมมติแล้วอย่างนั้น ไม่พึงอยู่ในกุฎีที่อยู่หลังสุดท้าย หรือในที่ทำความเพียร. ก็แต่ว่า ชนทั้งหลายผู้มาแล้ว จะพบได้ง่าย ในที่ใด, พึงวางพัดไว้ข้างตัว นุ่งห่มเรียบร้อยนั่งในที่แห่งกุฎีอยู่ใกล้เช่นนั้น.

สองบทว่า **ตตฺเถว อุชฺฌิตฺวา** มีความว่า ภิกษุเจ้าหน้าที่รับจีวรกล่าวว่า "การรับเท่านั้น เป็นธุระของพวกข้าพเจ้า" แล้วทิ้งไว้ในที่ซึ่งตนรับนั่นเองแล้วไปเสีย.

บทว่า **จีวรปฏิคฺคาหกํ** ได้แก่ ภิกษุผู้รับจีวรซึ่งคฤหบดีทั้งหลายถวายแก่สงฆ์.

บทว่า **จีวรนิทาหกํ** ได้แก่ ภิกษุผู้เป็นเจ้าหน้าที่เก็บจีวร.

ในคำว่า **โย น ฉนฺทาคตึ** เป็นอาทิ ในอธิการว่าด้วยสมมติเจ้าหน้าที่เก็บจีวรนี้ และในอธิการทั้งปวงนอกจากนี้ พึงทราบวินิจฉัยตามนัยที่กล่าวนั้นนั่นแล. ถึงวินิจฉัยในการสมมติ ก็พึงทราบโดยทำนองดังกล่าวแล้วเหมือนกัน.

วินิจฉัยในคำว่า **วิหารํ วา** เป็นอาทิ พึงทราบดังนี้ :-

ที่อยู่อันใดพลุกพล่านด้วยชนทั้งหลาย มีคนวัดและสามเณร เป็นต้น ในท่ามกลางวัด เป็นกุฎีที่อยู่ก็ตาม เป็นเพิงก็ตาม อยู่ในสถานเป็นที่ประชุมของชนทั้งปวง, ที่อยู่อันนั้น ไม่พึงสมมติ. อนึ่ง

เสนาสนะปลายแดน ก็ไม่ควรสมมติ. อันการที่ภิกษุทั้งหลายไปสู่ขัณฑสีมานั่งในขัณฑสีมา สมมติภัณฑาคารนี้ ย่อมไม่ควร, ต้องสมมติในท่ามกลางวัดเท่านั้น.

วินิจฉัยในข้อว่า **คุตฺตาคุตฺตญฺจ ชาเนยฺย** นี้ พึงทราบดังนี้ :-

โทษไร ๆ ในสัมภาระทั้งหลายมีหลังคาเป็นต้น แห่งเรือนคลังใดไม่มีก่อน, เรือนคลังนั้น ชื่อว่าคุ้มได้, ฝ่ายเรือนคลังใด มีหญ้าสำหรับมุง หรือกระเบื้องสำหรับมุง พังไปในที่แห่งใดแห่งหนึ่ง, [๒๓๐] หรือมีช่องในที่บางแห่ง มีฝาเป็นต้น ที่มีฝนรั่วได้ หรือมีทางเข้าแห่งสัตว์ทั้งหลายมีหนูเป็นต้น หรือปลวกขึ้นได้, เรือนคลังนั้นทั้งหมดชื่อว่าคุ้มไม่ได้, พึงตรวจดูเรือนคลังนั้นแล้วซ่อมแซม. ในฤดูหนาวพึงปิดประตูและหน้าต่างให้ดี, เพราะว่า จีวรย่อมตกหนาว เพราะความหนาว. ในฤดูร้อน ประตูและหน้าต่าง ควรเปิดเพื่อให้ลมเข้าในระหว่าง ๆ. ด้วยว่า เมื่อทำอย่างนั้น ชื่อรู้จักเรือนคลังที่คุ้มได้และคุ้มไม่ได้.

ก็เจ้าหน้าที่ทั้งสามนี้ มีเจ้าหน้าที่รับจีวรเป็นต้น ต้องรู้จักวัตรของตน.

บรรดาเจ้าหน้าที่ทั้งสามนั้น ผ้าทุกชนิดที่ชนทั้งหลายถวายว่า "กาลจีวร" ก็ดี ว่า "อกาลจีวร" ก็ดี ว่า "อัจเจกจีวร" ก็ดี ว่า "วัสสิกสาฎิกา," ก็ดี ว่า "ผ้านิสีทนะ" ก็ดี ว่า "ผ้าปูลาด" ก็ดี ว่า "ผ้าเช็ดหน้า," ก็ดี อันเจ้าหน้าที่รับจีวรไม่ควรรับปนรวมเป็นกองเดียวกัน; พึงรับจัดได้เป็นแผนก ๆ แล้วบอกอย่างนั้นแล มอบ

แก่เจ้าหน้าที่เก็บจีวร เจ้าหน้าที่เก็บจีวรเล่า เมื่อจะมอบแก่เจ้าหน้าที่ผู้รักษาเรือนคลัง พึงบอกมอบหมายว่า "นี่กาลจีวร, ฯลฯ นี่ผ้าเช็ดหน้า." ฝ่ายเจ้าหน้าที่ผู้รักษาเรือนคลัง พึงทำเครื่องหมายเก็บไว้เป็นแผนก ๆ อย่างนั้นเหมือนกัน. ภายหลังเมื่อสงฆ์สั่งว่า "จงนำกาลจีวรมา," พึงถวายเฉพาะกาลจีวร; ฯ ล ฯ เมื่อสงฆ์สั่งว่า "จงนำผ้าเช็ดหน้ามา," พึงถวายเฉพาะผ้าเช็ดหน้าเท่านั้น. เจ้าหน้าที่รับจีวร พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตแล้ว เจ้าหน้าที่เก็บจีวร ทรงอนุญาตแล้ว เจ้าหน้าที่ผู้รักษาเรือนคลัง ก็ทรงอนุญาตแล้ว เพื่อความเป็นผู้มักมากหามิได้ เพื่อความไม่สันโดษหามิได้, โดยที่แท้ ทรงอนุญาตแล้ว เพื่ออนุเคราะห์สงฆ์ ด้วยประการฉะนี้.

ก็ถ้าว่า ภิกษุทั้งหลาย จะพึงถือเอาจีวรที่ทายกนำมาแล้ว ๆ แบ่งกันไซร้, เธอทั้งหลาย จะไม่ทราบจีวรที่ทายกนำมาแล้ว ไม่พึงทราบจีวรที่ทายกยังมิได้นำมา ไม่พึงทราบจีวรที่ตนให้แล้ว ไม่พึงทราบจีวรที่ตนยังไม่ได้ให้ ไม่พึงทราบจีวรที่ตนให้แล้ว ไม่พึงทราบจีวรที่ภิกษุยังไม่ได้; [๒๓๑] จะพึงถวายจีวรที่ทายกนำมาแล้ว ๆ ในเถรอาสน์, หรือจะพึงตัดเป็นท่อนน้อยท่อนใหญ่ถือเอา; เมื่อเป็นเช่นนี้ การใช้สอยจีวรที่ไม่เหมาะ ย่อมมีได้; ทั้งไม่เป็นอันได้ทำความสงเคราะห์ทั่วถึงกัน. ก็แต่ว่า ภิกษุทั้งหลายเก็บจีวรไว้ในเรือนคลังแล้ว ในคราวจีวรรวย จักให้จีวรแก่ภิกษุรูปละไตรบ้าง รูปละสองผืน ๆ บ้าง รูปละผืน ๆ บ้าง, เธอทั้งหลายจักทราบจีวรที่ภิกษุได้แล้วและยังไม่ได้ ครั้นทราบความที่จีวรซึ่งภิกษุยังไม่ได้ จักสำคัญเพื่อทำความสงเคราะห์กัน

ฉะนี้.

[ว่าด้วยบุคคลที่ไม่ควรให้ย้าย]

วินิจฉัยในข้อว่า **น ภิกฺขเว ภรฺฑาคาริโก วุฏฺฐาเปตพฺโพ** นี้ พึงทราบดังนี้:-

พึงรู้จักภิกษุที่ไม่ควรให้ย้ายแม้อื่นอีก, จริงอยู่ ไม่ควรให้ย้ายภิกษุ ๔ พวก คือ ภิกษุผู้แก่กว่า ๑ ภิกษุเจ้าหน้าที่รักษาเรือนคลัง ๑ ภิกษุผู้อาพาธ ๑ ภิกษุได้เสนาสนะจากสงฆ์ ๑ ในภิกษุ ๔ พวกนั้น ภิกษุผู้แก่กว่า อันภิกษุผู้อ่อนกว่า ไม่พึงให้ย้าย เพราะท่านเป็นผู้แก่กว่าตน, ภิกษุเจ้าหน้าที่รักษาเรือนคลัง ไม่พึงให้ย้าย เพราะเรือนคลังอันสงฆ์สมมติมอบให้, ภิกษุผู้อาพาธไม่พึงให้ย้าย เพราะค่าที่เธอเป็นผู้อาพาธ, แต่ว่า สงฆ์มอบที่อยู่อันสำราญกระทำให้เป็นสถานที่ไม่ต้องให้ย้าย แก่ภิกษุผู้เป็นพหุสูต มีอุปการะมาก ด้วยอุทเทสและปริปุจฉาเป็นต้น ผู้ช่วยภาระ, เพราะฉะนั้น ภิกษุผู้เป็นพหุสูตนั้น ไม่พึงให้ย้าย เพราะค่าที่เธอเป็นผู้มีอุปการะ และเพราะค่าที่เสนาสนะเป็นของอันเธอได้จากสงฆ์ ฉะนี้แล.

[ว่าด้วยเจ้าหน้าที่แจกจีวร]

สองบทว่า **อุสฺสนฺนํ โหติ** มีความว่า จีวรมีมากต้องจัดกองไว้, คือ เรือนคลังไม่จุพอ.

บทว่า **สมฺมุขีภูเตน** คือ ยืนอยู่ภายในอุปจารสีมา.

บทว่า **ภาเชตุํ** มีความว่า เพื่อให้ประกาศเวลา แจกกันตามลำดับ.

สองบทว่า **โกลาหลํ อกาสิ** คือ ได้ทำเสียงดังอย่างนี้ว่า "ท่านจงให้แก่อาจารย์ของเรา, ท่านจงให้แก่อุปัชฌาย์ของเรา."

วินิจฉัยในองค์ของเจ้าหน้าที่แจกจีวร พึงทราบดังนี้:-

เมื่อให้จีวรที่มีราคามาก แม้ยังไม่ถึง (ลำดับ) แก่ภิกษุทั้งหลายผู้ชอบพอกัน ชื่อถึงความลำเอียงเพราะความชอบพอ. ไม่ให้จีวรมีราคามาก แม้ถึงภิกษุผู้แก่กว่าเหล่าอื่น แต่กลับเอาจีวรมีราคาน้อยให้ ชื่อถึงความลำเอียง เพราะความเกลียดชัง. [๒๓๒] ภิกษุผู้งมงายด้วยความเขลา ไม่รู้จักธรรมเนียมการให้จีวร ชื่อถึงความลำเอียง-เพราะงมงาย. เพราะกลัวแม้ต่อภิกษุอ่อนผู้มีปากกล้า จึงให้จีวรมีราคามากที่ยังไม่ทันถึง (ลำดับ) ชื่อถึงความลำเอียงเพราะกลัว. ภิกษุใดไม่ถึงความลำเอียงอย่างนั้น คือ เป็นผู้เที่ยงตรง เป็นผู้พอดี วางเป็นกลางต่อภิกษุทั้งปวง, ภิกษุเห็นปานนี้สงฆ์ควรสมมติ.

บทว่า **ภาชิตาภาชิตํ** มีความว่า ภิกษุผู้ทราบอยู่ว่า "ผ้าแจกไปแล้วเท่านี้, ยังมิได้แจกเท่านี้." พระผู้มีพระภาคตรัสว่า "ทราบผ้าที่แจกแล้วและยังมิได้แจก."

บทว่า **อจฺจินิตฺวา** มีความว่า คัดเลือกผ้าทั้งหลายอย่างนี้ว่า "นี่เนื้อหยาบ นี่เนื้อละเอียด นี่เนื้อแน่น นี่เนื้อบาง นี่ใช้แล้ว นี่ยังไม่ได้ใช้ นี่ยาวเท่านี้ นี่กว้างเท่านี้."

บทว่า **ตุลยิตฺวา** มีความว่า ทำการกำหนดราคาอย่างนี้ว่าไม่ได้ใช้ นี่ยาวเท่านี้ นี่กว้างเท่านี้."

สองบทว่า **วณฺณาวณฺณํ กตฺวา** มีความว่า ถ้าเฉพาะเป็น

หนึ่ง ๆ ซึ่งมีราคาผืนละสิบกหาปณะ ๆ พอทั่วกัน, อย่างนั้น นั่นเป็นการดี; ถ้าไม่พอ, ผืนใด ตีราคาเก้าหรือแปดกหาปณะ, ผืนนั้นควบกับผืนอื่น ซึ่งมีราคาหนึ่งกหาปณะ และมีราคาสองกหาปณะจัดส่วนเท่า ๆ กัน โดยอุบายนี้แล.

ข้อว่า **ภิกฺขู คเณตฺวา วคฺคํ พนฺธิตฺวา** มีความว่า หากว่าเมื่อแจกทีละรูป ๆ วันไม่พอ, เราอนุญาตให้นับภิกษุพวกละสิบรูป ๆ จัดส่วนจีวรเป็นหมวด ๆ หมวดละสิบส่วน ๆ ทำให้มัดอันเดียวกันตั้งเป็นส่วนจีวรอันหนึ่ง. เมื่อส่วนจีวรได้จัดตั้งไว้อย่างนี้แล้วพึงให้จับสลาก, แม้ภิกษุเหล่านั้น ก็พึงจับสลากแจกกันอีก.

วินิจฉัยในข้อว่า **สามเณรานํ อุฑฺฒปฏิวีสํ** นี้ พึงทราบดังนี้:-

สามเณรเหล่าใด เป็นอิสระแก่ตน ไม่ทำการที่ควรทำของภิกษุสงฆ์, ขวนขวายในอุทเทสและปริปุจฉา ทำวัตตปฏิบัติแก่อาจารย์และอุปัชฌาย์เท่านั้น. [๒๓๓] ไม่ทำแก่ภิกษุเหล่าอื่น, เฉพาะสามเณรเหล่านั้น พึงให้กึ่งส่วน. ฝ่ายสามเณรเหล่าใด ทำกิจที่ควรทำของภิกษุสงฆ์เท่านั้น ทั้งปุเรภัตและปัจฉาภัต, พึงให้ส่วนเท่ากัน แก่สามเณรเหล่านั้น. แต่คำนี้กล่าวเฉพาะด้วยอกาลจีวร ซึ่งเกิดขึ้นหลังสมัย ได้เก็บไว้ในเรือนคลัง, ส่วนกาลจีวรต้องให้เท่า ๆ กันแท้.

ผ้าจำพรรษา ซึ่งเกิดในที่นั้น ภิกษุและสามเณรพึงทำผาติกรรมแก่สงฆ์มีผูกไม้กวาดเป็นต้น แล้วถือเอา. จริงอยู่ การทกำหัตถกรรมมีผูกไม้กวาดเป็นต้น เป็นวัตรของภิกษุสามเณรทั้งปวง ใน

การถือเอาผ้าจำนำพรรษานี้ ทั้งใน (อกาล) จีวรที่เก็บไว้ในเรือน
คลัง (ตามปกติ). ถ้าว่า สามเณรทั้งหลาย มากระทำการร้องขึ้นว่า
"ท่านผู้เจริญ พวกผมต้มข้าวต้ม พวกผมหุงข้าวสวย พวกผมปิ้งของ
ควรเคี้ยว พวกผมถางหญ้า พวกผมหาไม้สีฟันมา พวกผมทำสะเก็ด
น้ำย้อมให้ควรถวาย, ก็อะไรเล่า ที่ชื่อว่าพวกผมไม่ได้ทำ." พึงให้ส่วน
เท่ากันแก่สามเณรเหล่านั้นเทียว. การให้ส่วนเท่ากัน เมื่อพวกสามเณร
ทำการร้องขึ้น พระผู้มีพระภาคตรัสหมายเอาสามเณรผู้กระทำผิด และ
สามเณรผู้มีความกระทำไม่ปรากฏ. แต่ในกุรุนทีแก้ว่า "หากว่า สาม-
เณรทั้งหลายวิงวอนว่า "ท่านผู้เจริญ พวกผมไม่ทำงานของสงฆ์ เพราะ
เหตุอะไร, พวกผมจักทำ, พึงให้ส่วนเท่ากัน."

บทว่า **อุตฺตริตุกาโม** มีความว่า ผู้ประสงค์จะข้ามแม่น้ำหรือทาง
กันดาร คือ ผู้ได้พวกแล้วประสงค์จะหลีกไปสู่ทิศ.

คำว่า **สกํ ภาคํ ทาตุํ** นี้ พระผู้มีพระภาคตรัสหมายเอาเนื้อ
ความนี้ว่า "เมื่อขนจีวรออกจากเรือนคลังจัดกองไว้แล้ว ตีระฆังแล้ว
ภิกษุสงฆ์ประชุมกันแล้ว, ภิกษุผู้ได้พวกแล้วประสงค์จะไป อย่าต้อง
พลัดพรากจากพวก." เพราะฉะนั้น เมื่อจีวรยังมิได้ขนออกก็ดี ระฆัง
ยังมิได้ตีก็ดี สงฆ์ยังมิได้ประชุมกันก็ดี ไม่ควรให้. แต่เมื่อจีวรขน
ออกแล้ว ตีระฆังแล้ว ภิกษุสงฆ์ประชุมกันแล้ว ภิกษุผู้เจ้าหน้าที่แจก
จีวร พึงคะเนดูว่า [๒๓๔] "ส่วนของภิกษุนี้พึงมีเท่านี้" แล้วให้
จีวรตามความคาดคะเน; เพราะว่าไม่อาจให้เท่า ๆ กัน เหมือนชั่ง
ด้วยตราชั่งได้, เพราะฉะนั้น จะหย่อนไปหรือเกินไปก็ตามที, จีวรที่

ให้แล้ว โดยคาดคะเนโดยนัยอย่างนี้ เป็นอันให้ด้วยดีแท้; หย่อนให้ไม่ต้องแถมให้อีก เกินไปก็ไม่ต้องเอาคืน ฉะนี้แล.

ข้อว่า **อติเรกภาเคน** มีความว่า ภิกษุมีสิบรูป ทั้งผ้าก็มีสิบผืนเหมือนกัน, ในผ้าเหล่านั้น ผืนหนึ่งตีราคาสิบสองกหาปณะ, ผืนที่เหลือตีราคาผืนละสิบกหาปณะ; เมื่อได้จับสลากในผ้าทั้งปวงด้วยอำนาจตีราคาผืนละสิบกหาปณะเท่ากัน, สลากในผ้ามีราคาสิบสองกหาปณะให้ตกแก่ภิกษุใด, ภิกษุนั้นเป็นผู้ประสงค์จะไปทั้งส่วนที่เกินนั้น ด้วยกล่าวว่า "จีวรของเราย่อมพอเพียงด้วยส่วนเท่านี้," ภิกษุทั้งหลายกล่าวว่า "ผู้มีอายุ ส่วนที่เกิน ต้องเป็นของสงฆ์;" พระผู้มีพระภาคทรงสดับคำนั้น จึงตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาต เพื่อให้ส่วนที่เกิน ในเมื่อเธอให้สิ่งของสำหรับทดแทนแล้ว" ดังนี้ เพื่อแสดงเนื้อความนั้นว่า "ชื่อว่าน้อยย่อมไม่มีในของสงฆ์และของคณะ, ภิกษุพึงทำความสำรวมในของสงฆ์และของคณะทั้งปวง, ถึงภิกษุผู้จะถือเอาก็พึงรังเกียจ."

ในบทว่า **อนุกฺเขป ทินฺเน** นั้น มีความว่า ขึ้นชื่อว่าสิ่งของสำหรับทดแทน ได้แก่กัปปิยภัณฑ์อย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งจะพึงทดแทน คือพึงใช้แทนให้, ในส่วนของภิกษุนั้น ที่เกินไปเท่าใด, เมื่อกัปปิยภัณฑ์อย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งมีราคาเท่านั้น อันเธอให้แล้ว.

ความบกพร่องในคำว่า **วิกลเก โตเสตฺวา** นี้ มี ๒ คือ:- บกพร่องจีวร ๑ บกพร่องบุคคล ๑.

ที่ชื่อว่าความบกพร่องจีวร พึงทราบดังนี้:-

ผ้าถึงแก่ภิกษุรูปละห้าผืน ๆ ทั่วกัน, ทั้งยังมีผ้าเหลือ, แต่ไม่พอรูปละผืน ๆ, พึงตัดให้; ก็แล เมื่อละตัด พึงทำให้เป็นท่อนให้พอแก่จีวร มีอัฑฒมณฑลเป็นต้น หรือบริขารอื่นมีถุงใส่รองเท้าเป็นต้น; โดยกำหนดอย่างต่ำที่สุด สมควรตัดท่อนให้กว้างเพียงสี่นิ้ว ยาวพอแก่อนุวาต. แต่ไม่พึงทำเป็นท่อนจนใช้ไม่ได้; [๒๓๕] เพราะฉะนั้น ข้อที่จีวรไม่เพียงพอ ซึ่งว่าความบกพร่องจีวร ในคำว่า **วิกลเก โตเสตฺวา** นี้ ด้วยประการฉะนี้.

อนึ่ง เมื่อตัดจีวรให้แล้ว จีวรนั้นเป็นของแถมให้ภิกษุทั้งหลายพอใจ. ลำดับนั้นพึงทำการจับสลาก; ในอันธกอรรถกถาแก้ว่า ถึงหากว่า ในส่วนของภิกษุรูปหนึ่ง ผ้าจะไม่พอผืนหนึ่งหรือสองผืน, พึงแถมสมณบริขารอย่างอื่นในส่วนนั้น ภิกษุใดพอใจด้วยส่วนนั้น, พึงให้ส่วนนั้นแก่ภิกษุนั้นแล้ว พึงทำการจับฉลากในภายหลัง; แม้นี้ก็ชื่อว่า ความบกพร่องจีวร."

ที่ชื่อว่า ความบกพร่องบุคคล พึงทราบดังนี้:-

เมื่อนับภิกษุจัดเป็นหมวด ๆ ละสิบรูป หมวดหนึ่งไม่ครบ มีภิกษุอยู่แปดรูปหรือเก้ารูป พึงให้แก่ภิกษุเหล่านั้นแปดส่วน หรือเก้าส่วนว่า "ท่านทั้งหลาย จงนับส่วนเหล่านี้แบ่งแจกกันเถิด." ข้อที่บุคคลไม่เพียงพอนี้ ชื่อความบกพร่องบุคคล ด้วยประการฉะนี้. ก็เมื่อให้เป็นแผนกแล้ว จีวรนั้นย่อมเป็นของที่ให้ภิกษุทั้งหลายพอใจได้, ครั้นให้พอใจได้อย่างนั้นแล้ว พึงทำการจับสลาก.

อีกอย่างหนึ่ง ข้อว่า **วิกลเก โตเสตฺวา** มีความว่า ส่วนจีวรใดบกพร่อง, พึงเอาบริขารอื่นแถมส่วนจีวรนั้นให้เท่ากันแล้วพึงทำการจับสลาก.

[ว่าด้วยน้ำย้อม]

บทว่า **ฉกเณน** ได้แก่ โคมัย.

บทว่า **ปณฺฑุมตฺติกาย** ได้แก่ ดินแดง.

วินิจฉัยในน้ำย่อมเกิดแต่หัวเป็นอาทิ พึงทราบดังนี้:-

เว้นขมิ้นเสีย น้ำย้อมเกิดแต่หัว ควรทุกอย่าง. เว้นฝางกับแกแลเสีย น้ำย้อมเกิดแต่ลำต้น ควรทุกอย่าง. ต้นไม้มีหนามชนิดหนึ่งชื่อแกแล, น้ำย่อมเกิดแต่ลำต้น แห่งแกแลนั้น เป็นของมีสีคล้ายหรดาล เว้นโลดกับมะพูดเสีย น้ำย้อมเกิดแต่เปลือก ควรทุกอย่าง. เว้นใบมะเกลือกับในครามเสีย น้ำย้อมเกิดแต่ใบไม้ ควรทุกอย่าง. แต่ผ้าที่คฤหัสถ์ใช้แล้ว สมควรย่อมด้วยใบมะเกลือครั้งหนึ่ง. เว้นดอกทองกวาวกับดอกคำเสีย น้ำย้อมเกิดแต่ดอก ควรทุกอย่าง. ส่วนในน้ำย้อมเกิดแต่ผล ผลอะไร ๆ จะไม่ควรหามิได้.

[๒๓๖] น้ำย้อมที่ไม่ได้ต้ม เรียกว่าน้ำเย็น.

ตะกร้อสำหรับกันล้นนั้น ได้แก่ เครื่องสำหรับกันกลม ๆ. ความว่า "เราอนุญาตให้ใส่เครื่องกันนั้นตั้งไว้กลางหม้อน้ำย้อมแล้วจึงใส่น้ำย้อม." ด้วยว่า เมื่อทำอย่างนั้นแล้ว น้ำย้อมย่อมไม่ล้น.

สองบทว่า **อุทเก วา นขปิฏฐิกาย วา** มีความว่า ก็ถ้าว่า น้ำย้อมเป็นของสุกแล้ว, หยาดน้ำที่ใส่ในถาดน้ำ ย่อมไม่ซ่านไปเร็ว.

แม้หยดลงบนหลังเล็บ ย่อมค้างอยู่ ไม่ซ่านออก.

บทว่า **รชนุรุงฺกํ** ได้แก่ กระบวยตักน้ำย้อม.

บทว่า **ทณฺฑกถาลิกํ** ได้แก่ กระบวยนั้นเอง พร้อมทั้งด้าม.

บทว่า **รชนโกลมฺพํ** ได้แก่ หม้อสำหรับย้อม.

บทว่า **มทฺทนฺติ** ได้แก่ ขยำกดลง.

หลายบทว่า **น จ อจฺฉินฺเน เถเว ปกฺกมิตุํ** มีความว่า หยาดน้ำย้อมยังไหลไม่ขาดเพียงใด, ภิกษุไม่ควรไปในที่อื่นเพียงนั้น.

บทว่า **ปตฺถินฺนํ** คือจีวรเป็นของกระด้าง เพราะย้อมเกินไป, อธิบายว่า น้ำย้อมจับเกินไป.

สองบทว่า **อุทเก โอสาเทตุํ** มีความว่า เพื่อแช่ไว้ในน้ำ. ก็แล เมื่อน้ำย้อมออกแล้วพึงเทน้ำนั้นทิ้งแล้วพึงบีบจีวร.

บทว่า **อนฺตกสาวานิ** ความว่า ภิกษุฉัพพัคคีย์ ย้อมจีวรครั้งเดียวหรือสองครั้งใช้จีวรมีสีดังสีงาช้าง.

[ว่าด้วยจีวรตัด]

บทว่า **อจฺจิพทฺธํ** คือ มีกระทงนาเนื่องกันเป็นสี่เหลี่ยม.

บทว่า **ปาลิพทฺธํ** คือ พูนคันนายาวทั้งด้านยาวและด้านกว้าง

บทว่า **มริยาทพทฺธํ** คือ พูนคันนาคั่นในระหว่าง ๆ ด้วยคันนาสั้น ๆ.

บทว่า **สิงฺฆาฏกพทฺธํ** คือ พูนคันนาเชื่อมกันดังทาง ๔ แพร่งตามที่ซึ่งคันนากับคันนาผ่านตัดกันไป, อธิบายว่า มีสัณฐานดังทาง ๔ แพร่ง.

สองบทว่า **อุสฺสหสิ ตฺวํ อานนฺท** มีความว่า อานนท์ เธออาจหรือ ?

บทว่า **สํวิทหิตุํ** ได้แก่ เพื่อทำ.

สองบทว่า **อุสฺสหามิ ภควา** มีความว่า ท่านอานนท์แสดงว่า "ข้าพระองค์ อาจตามนัยที่พระองค์ประทาน."

บทว่า **ยตฺร หิ นาม** คือ **โย นาม.**

วินิจฉัยในคำว่า **กุสิมฺปิ นาม** เป็นอาทิ พึงทราบดังนี้:-

คำว่า **กุสิ** นี้ เป็นชื่อแห่งผ้ายาว มีอนุวาตด้านยาวและด้านกว้างเป็นต้น.

คำว่า **อฑฺฒกุสิ** เป็นชื่อแห่งผ้าสั้นในระหว่าง ๆ.

[๒๓๗] มณฑล นั้น ได้แก่ กระทงใหญ่ ในขัณฑ์อันหนึ่ง ๆ แห่งจีวรมี ๕ ขัณฑ์.

อัฑฒมณฑล นั้น ได้แก่ กระทงเล็ก.

วิวัฏฏะ นั้น ได้แก่ ขัณฑ์ตรงกลางที่เย็บมณฑลกับอัฑฒมณฑลติดกัน.

อนุวิวัฏฏะ นั้น ได้แก่ สองขัณฑ์ที่สองข้างแห่งวิวัฏฏะนั้น.

คีเวยยกะ นั้น ได้แก่ ผ้าดามอื่นที่เย็บด้วยด้าย เพื่อทำให้ทานทานในที่ ๆ พันคอ.

ชังเฆยยกะ นั้น ได้แก่ ผ้าที่เย็บอย่างนั้นเหมือนกัน ในที่ ๆ ปกแข้ง.

อาจารย์บางพวกกล่าวว่า คำว่า **คีเวยยกะ** และ **ชังเฆยยกะ**

นั้น เป็นชื่อแห่งผ้าที่อยู่ในที่แห่งคอและในที่แห่งแข้ง.

พาหันตะ นั้น ได้แก่ ขัณฑ์อันหนึ่ง ๆ นอกอนุวิวัฏฏะ.

คำว่า **กุสิมฺปิ นาม** เป็นอาทินี้ พระอาจารย์ทั้งหลายวิจารณ์แล้ว ด้วยจีวรมี ๕ ขัณฑ์ ด้วยประการฉะนี้แล.

อีกประการหนึ่ง คำว่า **อนุวัฏฏะ** นี้ เป็นชื่อว่าแห่ง ๒ ขัณฑ์โดยข้างอันหนึ่ง แห่งวิวัฏฏะ เป็นชื่อแห่ง ๓ ขัณฑ์บ้าง ๔ ขัณฑ์บ้างโดยข้างอันหนึ่งแห่งวิวัฏฏะ.

คำว่า **พาหันตะ** นี้ เป็นชื่อแห่งชายทั้งสอง (แห่งจีวร) ที่ภิกษุห่มจีวรได้ขนาดพอดี ม้วนพาดไว้บนแขน มีด้านหน้าอยู่นอก.

จริงอยู่ นัยนี้แล ท่านกล่าวในมหาอรรถกถา.

[ว่าด้วยไตรจีวร]

สองบทว่า **จีวเรหิ อุพฺภณฺฑิกเต** มีความว่า ผู้อันจีวรทั้งหลายทำให้เป็นผู้มีสิ่งของอันตนต้องยกขึ้นแล้ว คือ ทำให้เป็นเหมือนชนทั้งหลายผู้ขนของ, อธิบายว่า ผู้อันจีวรทั้งหลายให้มาถึงความเป็นผู้มีสิ่งของอันตนต้องขน.

จีวรสองสามผืนที่ภิกษุซ้อนกันเข้าแล้ว พับโดยท่วงทีอย่างฟูกเรียกว่าฟูก ในบทว่า **จีวรภิสึ นี้.**

ได้ยินว่า ภิกษุเหล่านั้นทำในใจว่า "พระผู้มีพระภาค จักเสด็จกลับจากทักขิณาคิรีชนบทเร็ว" เมื่อจะไปในชนบทนั้น จึงได้เก็บจีวรที่ได้ในเรื่องหมอชีวกไว้แล้วจึงไป.

ก็บัดนี้พวกเธอสำคัญว่า "พระผู้มีพระภาค จักเสด็จมาพร้อม

ด้วยจีวร" จึงถือเอา (จีวร) หลีกไป.

บทว่า **อนฺตรฏฺฐกาสุ** มีความว่า (ความหนาว) ได้ตั้งอยู่ในระหว่างเดือน ๓ เดือน ๔.

หลายบทว่า **น ภควนฺตํ สีตํ อโหสิ** [๒๓๘] มีความว่า ความหนาวไม่ได้มีแล้วแก่พระผู้มีพระภาค.

บทว่า **สีตาลุกา** ได้แก่ กุลบุตรผู้มีความหนาวเป็นปกติ คือ ผู้ลำบากด้วยความหนาว โดยปกติเทียว.

หลายบทว่า **เอตทโหสิ เยปิ โข เต กุลปุตฺตา** มีความว่า พระผู้มีพระภาคไม่ได้ประทับนั่งในกลางแจ้ง จะไม่ทรงทราบเนื้อความนี้หามิได้, แต่ได้ทรงทำอย่างนั้น เพื่อให้มหาชนยินยอม.

สองบทว่า **ทฺวิคุณํ สงฺฆาฏึ** ได้แก่ สังฆาฏิสองชั้น.

บทว่า **เอกจฺจิยํ** ได้แก่ ชั้นเดียว.

เพื่อตัดโอกาสแห่งถ้อยคำที่ว่า "พระผู้มีพระภาค ทรงยังพระอัตภาพให้เป็นไป ด้วยจีวรสี่ผืน ด้วยพระองค์เอง, แต่ทรงอนุญาตไตรจีวรแก่เราทั้งหลาย" ดังนี้ จึงทรงอนุญาตสังฆาฏิสองชั้น, ทรงอนุญาตจีวรนอกนี้ชั้นเดียว, จริงอยู่ เมื่อเป็นเช่นนี้ จีวรของภิกษุเหล่านั้นจักเป็นสี่ผืน ด้วยประการฉะนี้แล.

สองบทว่า **อคฺคฬํ อจฺฉุเปยฺยํ** มีความว่า เราพึงดามท่อนผ้าเก่าในที่ซึ่งทะลุ.

บทว่า **อหตกปฺปานํ** ได้แก่ ซักแล้วครั้งเดียว.

บทว่า **อุตุทฺธตานํ** ได้แก่ เก็บไว้โดยฤดู คือโดยกาลนาน,

มีคำอธิบายว่า ผ้าเก่าที่มีสีตกแล้ว.

บทว่า **ปาปณิเก** ได้แก่ จีวรที่เก่า ที่ตกจากร้านตลาด.

สองบทว่า **อุสฺสาโห กรณีโย** ได้แก่ พึงทำการแสวงหา. แต่เขตกำหนดไม่มี, จะแสวงหามาแม้ตั้งร้อยผืนก็ควร. จีวรนี้ทั้งหมด พระผู้มีพระภาคตรัสสำหรับภิกษุผู้ยินดี.

วินิจฉัยในข้อว่า **อคฺคฬํ ตุนฺนํ** นี้ พึงทราบดังนี้:-

ท่อนผ้าที่ภิกษุยกขึ้นทาบให้ติดกัน ชื่อผ้าปะ, การเย็บเชื่อมด้วยด้าย ชื่อการชุน.

ห่วงเป็นที่ร้อยกลัดไว้ ชื่อรังดุม, ลูกสำหรับกลัด เรียกลูกดุม.

ทัฬหีกัมมะ นั้น ได้แก่ ท่อนผ้าที่ประทับลง ไม่รื้อ (ผ้าเก่า) ทำให้เป็นชั้นรอง.

เรื่องนางวิสาขา มีเนื้อความตื้น, เรื่องอื่นจากเรื่องนางวิสาขานั้น ได้วินิจฉัยแล้วในหนหลังแล.

บทว่า **โสวคฺคิกํ** ได้แก่ ทำให้เป็นเหตุแห่งสวรรค์. ด้วยเหตุนั้นแล พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า เป็นไปเพื่อเกิดในสวรรค์.

ทานใด ย่อมกำจัดความโศกเสีย เหตุนั้น ทานนั้น ชื่อโสกนุทบรรเทาความโศกเสีย.

บทว่า **อนามยา** คือ ผู้ไม่มีโรค.

สองบทว่า **สคฺคมฺหิ กายมฺหิ** ได้แก่ ผู้เกิดในสวรรค์.

[ว่าด้วยถือวิสาสะเป็นต้น]

สามบทว่า **ปุถุชฺชนา กาเมสุ วีตราคา** ได้แก่ ปุถุชนผู้ได้ฌาน.

บทว่า **สนฺทิฏฺโฐ** ได้แก่ เพื่อนที่สักว่าเคยเห็นกัน.

[๒๓๙] บทว่า **สมฺภตฺโต** ได้แก่ เพื่อนผู้ร่วมสมโภค คือ เพื่อนสนิท.

บทว่า **อาลปิโต** ได้แก่ ผู้อันเพื่อนสั่งไว้อย่างนี้ว่า "ท่านต้องการสิ่งใดซึ่งเป็นของเรา, ท่านพึงถือเอาสิ่งนั้นเถิด."

วิสาสะย่อมขึ้นด้วยองค์ ๓ เหล่านี้ คือ ยังเป็นอยู่ ๑ เมื่อของนั้นอันตนถือเอาแล้ว เจ้าของเป็นผู้พอใจ ๑ กับองค์อันใดอันหนึ่งใน ๓ องค์เหล่านั้น.

บทว่า **ปํสุกูลิกโต** คือ ผ้าอุตราสงค์ที่ทำด้วยผ้าบังสุกุล.

สองบทว่า **ครุโก โหติ** คือ เป็นของหนัก เพราะทาบผ้าปะในที่ซึ่งชำรุดแล้ว ๆ.

สองบทว่า **สุตฺตลูขํ กาตุํ** มีความว่า เพื่อทำการเย็บตรึงด้วยด้ายเท่านั้น.

บทว่า **วิกณฺโณ** คือ เมื่อชักด้ายเย็บ มุมสังฆาฏิข้างหนึ่งเป็นของยาวไป.

สองบทว่า **วิกณฺณํ อุทฺธริตุํ** คือ เพื่อเจียนมุมที่ยาวเสีย.

บทว่า **โอกิริยนฺติ** คือ ลุ่ยออกจากมุมที่ตัด.

สองบทว่า **อนุวาตํ ปริภณฺฑํ** ได้แก่ อนุวาตและผ้าหุ้มขอบ.

สองบทว่า **ปตฺตา ลชฺชนฺติ** คือ ด้วยทั้งหลายที่เย็บในหน้าผ้าใหญ่ ย่อมหลุดออก คือ ผ้าลุ่ยออกจากผ้าผืนเก่านั้น.

สองบทว่า **อฏฺฐปทกํ กาตุํ** คือ เพื่อเย็บหน้าผ้าด้วยตะเข็บ

อย่างรอยในกระดานหมากรุก.

สองบทว่า **อนุวาธิกํปฺ อาโรเจตุํ** คือ เพื่อเพิ่มผ้าดาม. แต่ผ้าดามนี้ ผ้าเพพิ่มในเมื่อผ้าไม่พอ, ถ้าผ้าพอ ได้ควรเพิ่มผ้าดาม, พึงตัดเท่านั้น.

[ว่าด้วยทำศรัทธาไทยให้ตกเป็นต้น]

วินัจฉัยในคำว่า **น ภิกฺขเว สทฺธาเทยฺยํ** นี้ พึงทราบดังนี้:-

เมื่อให้แก่ญาติที่เหลือทั้งหลาย ชื่อยังศรัทธาไทยให้ตกไปแท้, ส่วนมารดาบิดาแม้ตั้งอยู่ในความเป็นพระราชา ถ้าปรารถนา พึงให้.

บทว่า **คิลาโน** ได้แก่ ผู้ไม่สามารถจะถือเอาไปได้ เพราะเป็นผู้อาพาธ.

บทว่า **วสฺสิกสงฺเกตํ** ได้แก่ สี่เดือนในฤดูฝน.

บทว่า **นทีปารํ** ได้แก่ ภัตเป็นของอันภิกษุพึงฉันที่ฝั่งแม่น้ำ.

บทว่า **อคฺคฬคุตฺติวิหาโร** มีความว่า ก็กุฎีที่อยู่มีลิ่มเป็นเครื่องคุ้มครองเท่านั้น เป็นประมาณในความเป็นผู้อาพาธ ความกำหนดหมายความว่า เป็นเดือนมีในฤดูฝน ความไปสู่ฝั่งแม่น้ำ และความมีกฐินอันกรานแล้ว เหล่านี้ทั้งหมดทีเดียว, จริงอยู่ ภิกษุเก็บไว้ในกุฎีที่อยู่ที่คุ้มครองเท่านั้น จึงควรไปในภายนอก, เก็บไว้ในกุฎีที่อยู่ไม่ได้คุ้มครองไม่ควรไป. แต่กุฎีที่อยู่ของภิกษุผู้อยู่ป่า ย่อมไม่เป็นกุฎีที่อยู่ที่คุ้มครองด้วยดี, [๒๔๐] อันภิกษุผู้อยู่ป่านั้น พึงเก็บไว้ในหม้อสำหรับเก็บของแล้วซ่อนไว้ในที่อันมิดชิดดี มีโพรงศิลา และโพรงไม้เป็นต้นแล้วจึงไป.

[ว่าด้วยผ้าที่เกิดขึ้นในจีวรกาล]

ข้อว่า **ตุยฺเหว ภิกฺขุ ตานิ จีวรานิ** มีความว่า จีวรเหล่านั้น แม้ที่เธอถือนำไปแล้วในที่อื่น ย่อมเป็นของเธอเท่านั้น, ใคร ๆ อื่น ไม่เป็นใหญ่แห่งจีวรเหล่านั้น.

ก็แล ครั้นตรัสอย่างนั้นแล้ว จึงตรัสคำว่า **อิธ ปน** เป็นอาทิ เพื่อแสดงว่า "แม้ในอนาคต ภิกษุทั้งหลายจักเป็นผู้ไม่มีความรังเกียจ ถือเอา."

ข้อว่า **ตสฺเสว ตานิ จีวรานี ยาว กฐินสฺส อุพฺภาราย** มีความว่า หากว่า ได้ภิกษุครบคณะ กฐินเป็นอันกรานแล้ว, จีวรเหล่านั้น เป็นของเธอตลอดห้าเดือน; ถ้าไม่ได้กรายกฐิน, ตลอดจีวร-มาสเดือนเดียวเท่านั้น. จีวรใด ๆ อันพวกทายกถวายว่า "ข้าพเจ้าถวายแก่สงฆ์" ก็ดี, ถวายว่า "ข้าพเจ้าถวายเฉพาะสงฆ์" ก็ดี, ถวายว่า "ข้าพเจ้าถวายแก่สงฆ์ผู้จำพรรษาแล้ว" ก็ดี, ถวายว่า "ข้าพเจ้าถวายผ้าจำนำพรรษา" ก็ดี ถึงแม้ว่า จีวรมรดกยังมิได้แจก ภิกษุทั้งหลายเข้าไปสู่วัดนั้น, จีวรทั้งปวงนั้น ย่อมเป็นของภิกษุผู้กรานกฐินนั้นเท่านั้น. ภิกษุนั้น ถือเอาผ้าจำนำพรรษาแม้ใด จากทุนทรัพย์ที่ไวยาวัจกรตั้งไว้ประกอบดอกเบี้ย เพื่อประโยชน์แก่ผ้าจำนำพรรษา หรือจากกัลปนาสงฆ์อันเกิดในวัดนั้น, ผ้าจำนำพรรษานั้นทั้งหมด เป็นอันเธอถือเอาด้วยดีแท้.

จริงอยู่ ในคำว่า **ตสฺเสว ตานิ จีวรานิ ยาว กฐินสฺส**

อุพฺภาราย นี้ มีลักษณะดังนี้ :-

ผ้าที่เกิดขึ้นแก่สงฆ์ด้วยอาการใด ๆ ก็ตาม ย่อมถึงแก่ภิกษุผู้กรานกฐินแล้วตลอดห้าเดือน แก่ภิกษุไม่ได้กรานกฐิน ตลอดจีวรมาสเดือนหนึ่ง. ส่วนผ้านี้ใดที่ทายกบอกถวายว่า "ข้าพเจ้าถวายแก่สงฆ์ผู้จำพรรษาในวัดนี้" หรือว่า "ข้าพเจ้าถวายผ้าจำนำพรรษา," ผ้านั้นย่อมถึงแม้แก่ภิกษุผู้มิได้กรานกฐินตลอดห้าเดือน. ผ้าจำนำพรรษาที่เกิดขึ้น นอกจากผ้าที่กล่าวแล้วนั้น ภิกษุพึงถามดูว่า "นี่เป็นจำนำพรรษาสำหรับพรรษาที่ล่วงไปแล้วหรือ ? หรือว่า สำหรับพรรษาที่ยังไม่มา ? เหตุไรจึงต้องถาม ? เพราะผ้านั้นเกิดขึ้นหลังสมัย.

[ว่าด้วยผ้าที่เกิดขึ้นในฤดูกาล]

บทว่า **อุตุกาลํ** ได้แก่ กาลอื่นจากฤดูฝน.

วินิจฉัยในคำว่า **ตานิ จีวรานิ อาทาย สาวตฺถึ คนฺตฺวา** นี้พึงทราบดังนี้ :-

[๒๔๑] จีวรเหล่านั้น ย่อมเป็นของสงฆ์ในที่ ๆ เธอไปถึงแล้ว ๆ เท่านั้น. ผ้าสักว่าอันภิกษุทั้งหลายเห็นแล้วเท่านั้น เป็นประมาณในการถือเอาจีวรนี้; เพราะเหตุนั้น หากภิกษุบางพวกเดินสวนทางมา ถามว่า "ไปไหนคุณ ?" ได้ฟังเนื้อความนั้นแล้วกล่าวว่า "เราทั้งหลายไม่เป็นสงฆ์หรือคุณ ?" แล้วแบ่งกันถือเอาในที่นั้นทีเดียว เป็นอันถือเอาด้วยดี. แม้ถ้าว่า ภิกษุนั้นแวะออกจากทาง เข้าสู่วัดหรืออาสน-

ศาลาบางแห่งก็ดี เมื่อเที่ยวบิณฑบาต เข้าสู่เฉพาะเรือนหลังหนึ่งก็ดี, ก็แล ภิกษุทั้งหลายในที่นั้น เห็นเธอแล้วถามเนื้อความนั้นแล้วแบ่งกันถือเอา; เป็นอันถือเอาด้วยดีเหมือนกัน.

วินิจฉัยในข้อว่า **อธิฏฺฐาตุํ** นี้ พึงทราบดังนี้ :-

อันภิกษุผู้จะอธิษฐาน พึงรู้จักวัตร, ความพิสดารว่า ภิกษุนั้นพึงตีระฆังประกาศเวลาแล้ว คอยหน่อยหนึ่ง, ถ้าภิกษุทั้งหลายมาตามสัญญาระฆังหรือตามกำหนดเวลา, พึงแบ่งกันภิกษุเหล่านั้น; ถ้าไม่มา, พึงอธิษฐานว่า "จีวรเหล่านี้ ถึงแก่เรา." เมื่ออธิษฐานแล้วอย่างนั้น จีวรทั้งปวงเป็นของเราเท่านั้น. ส่วนลำดับไม่คงอยู่. ถ้ายกขึ้นทีละผืน ๆ ถือเอาอย่างนี้ว่า "นี่ส่วนที่หนึ่ง ถ้าแก่เรา, นี่ส่วนที่สอง," อันจีวรที่เธอถือเอาแล้ว เป็นอันถือเอาแล้วด้วยดี; แต่ลำดับคงตั้งอยู่. จีวรเป็นอันภิกษุผู้แม้ให้ถึงถือเอาอยู่อย่างนั้น อธิษฐานแล้วเหมือนกัน, แต่ถ้าภิกษุตีระฆังหรือไม่ตีก็ตาม ประกาศเวลาหรือไม่ประกาศก็ตาม ถือเอาด้วยทำในใจว่า "ที่นี่มีแต่เราเท่านั้น, จีวรเหล่านี้ย่อมเป็นของเฉพาะเรา," จีวรเหล่านั้น เป็นอันถือเอาไม่ชอบ. หากเธอถือเอาด้วยทำในใจว่า "ที่นี่ไม่มีใคร ๆ อื่น, จีวรเหล่านี้ย่อมถึงแก่เรา." เป็นอันถือด้วยดี.

สองบทว่า **ปาติเต กุเส** มีความว่า เมื่อสลากในส่วนอันหนึ่งสักว่าให้จับแล้ว, แม้ถ้ามีภิกษุตั้งพันรูป, [๒๔๒] จีวรชื่อว่าอันภิกษุทั้งปวงถือเอาแล้วแท้.

ข้อว่า **นากามา ภาโค ทาตพฺโพ** มีความว่า ก็ถ้าว่า ภิกษุ

ทั้งหลายเป็นผู้ประสงค์จะให้ตามชอบใจของตนไซร้, จงให้เถิด, แม้ในอนุภาค ก็มีนัยอย่างนี้เหมือนกัน.

บทว่า **สจีวรานิ** มีความว่า ชนทั้งหลายพูดกันว่า "เราทั้งหลายจักถวาย แม้ซึ่งกาลจีวรแก่สงฆ์ จากส่วนอันจะพึงถวายแก่พระเถระนี้เทียว, เมื่อกาลจีวรนั้น อันเราทั้งหลายจัดไว้แผนกหนึ่ง จะช้าเกินไป[๑]" ดังนี้แล้ว ได้ทำภัตทั้งหลายพร้อมทั้งจีวรโดยทันทีทีเดียว.

หลายบทว่า **เถเร อาคมฺม อุปฺปนฺนานิ** มีความว่า จีวรเหล่านี้ พลันเกิดขึ้นเพราะความเสื่อมใสในท่านทั้งหลาย.

ข้อว่า **สงฺฆสฺส เทมาติ จีวรานิ เทนฺติ** มีความว่า ชนทั้งหลายถวายล่าช้าจนตลอดจีวรกาลทั้งสิ้นทีเดียว. ส่วนในสองเรื่องก่อน พระธรรมสังคาหกาจารย์กล่าวว่า **อทํสุ** เพราะชนทั้งหลายมีการถวายอันกำหนดแล้ว.

สองบทว่า **สมฺพหุลา เถรา** ได้แก่ พระเถระผู้เป็นหัวหน้าแห่งพระวินัยธรทั้งหลาย. ก็แล เรื่องนี้กับเรื่องพระเถระสองพี่น้องก่อนเกิดขึ้นเมื่อพระผู้มีพระภาคปรินิพพานแล้ว, ส่วนพระเถระเหล่านี้เป็นผู้เคยเห็นพระตถาคต, เพราะเหตุนั้น ในเรื่องก่อน ๆ พระธรรมสังคาหกาจารย์ทั้งหลายได้กล่าวแล้วตามนัยที่พระตถาคตทรงบัญญัติไว้นั่นแล.

สองบทว่า **คมากาวาสํ อคมาสิ** มีความว่า พระอุปนันทศากยบุตรนั้น กำหนดแล้วเทียว ซึ่งกาลเป็นที่แบ่งจีวรว่า "แม้ไฉน

๑. อติจีรํ โหติ. ศรี ๆ

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อแบ่งจีวรกัน พึงทำความสงเคราะห์แก่เราบ้าง ?" ดังนี้ จึงได้ไป.

บทว่า **สาทิยิสฺสสิ** คือ จักถือเอาหรือ ? จริงอยู่ ในเรื่องนี้ ส่วนย่อมไม่ถึงแก่พระอุปนันทศากยบุตรนั้น แม้โดยแท้, กระนั้น ภิกษุเหล่านั้น ได้กล่าวว่า "ท่านจักรับหรือ ?" ดังนี้ ก็ด้วยทำในใจว่า "พระเถระนี้ เป็นชาวกรุง เป็นธรรมกถึก มีปากกล้า."

ก็วินิจฉัยในข้อว่า **โย สาทิเยยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺส** นี้ พึงทราบดังนี้ :-

เป็นลหุกาบัติก็จริงอยู่, ถึงกระนั้น จีวรที่ถือเอาแล้ว ก็ควรคืนให้ในที่ซึ่งตนถือเอา; แม้หากว่า จีวรเหล่านั้นเป็นของเสียหายไปก็ดี เก่าไปก็ดี, ย่อมเป็นสินใช้แก่ภิกษุนั้นแท้. ครั้นเมื่อภิกษุเหล่านั้น กล่าวว่า "ท่านจงให้." เมื่อเธอไม่ให้ พึงให้ปรับตามราคาของ ในเมื่อทอดธุระ.

บทว่า **เอกาธิปฺปายํ** มีความว่า ท่านทั้งหลาย จงให้ส่วน เป็นที่ประสงค์อันเดียว คือ ส่วนแห่งบุคคลผู้เดียวเท่านั้น บัดนี้ พระผู้มีพระภาคจะทรงวางแบบ จึงตรัสคำว่า **อิธ ปน** เป็นอาทิ เพื่อแสดงอาการสำหรับภิกษุจะพึงให้ส่วนเฉพาะบุคคลผู้เดียวนั้น.

[๒๔๓] บรรดาบทเหล่านั้น หลายบทว่า **สเจ อมุตฺร อุปฑฺฒํ อมุตฺร อุปฑฺฒํ** มีความว่า หากว่า ภิกษุนั้น อยู่ในวัดตำบลละวันหนึ่งบ้าง เจ็ดวันบ้าง, บุคคลผู้เดียว ย่อมได้ส่วนใด ในวัดตำบลหนึ่ง ๆ พึงให้วัดละกึ่งส่วน ๆ, จากส่วนนั้น ๆ ส่วนเป็นที่ประสงค์

อันเดียว ชื่อเป็นอันภิกษุทั้งหลายให้แล้ว ด้วยประการฉะนี้.

ข้อว่า **ยตฺถ วา ปน พหุตรํ** มีความว่า ถ้าภิกษุอยู่ในวัดหนึ่ง รับแต่อรุณเท่านั้น โดยวาระเจ็ดวันในวัดนอกนี้, ด้วยประการอย่างนี้ เธอชื่ออยู่มากกว่าในวัดก่อน; เพราะฉะนั้น พึงให้ส่วนจากวัดที่อยู่มากกว่านั้นแก่เธอ; ส่วนเป็นที่ประสงค์อันเดียว เป็นอันภิกษุทั้งหลายให้แล้ว ด้วยประการอย่างนี้บ้าง. ก็การให้ส่วนเป็นที่ประสงค์อันเดียวนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสด้วยหลายวัดสีมาเดียวกัน แต่ต่างลาภต่างอุปจารกัน. ส่วนในวัดที่ต่างสีมากัน การถือเสนาสนะย่อมระงับ. เพราะเหตุนั้น ส่วนแห่งจีวรในวัดนั้น ย่อมไม่ถึง (แก่เธอ). แต่สิ่งของที่เหลือทั้งหมด มีอามิสและเภสัชเป็นต้น ย่อมถึงแก่ภิกษุผู้อยู่ภายในสีมา ในวัดที่มีสีมาเดียวกัน และวัดที่มีสีมาต่าง ๆ กันทั้งปวง.

[ว่าด้วยคิลานุปัฏฐาก]

สองบทว่า **มญฺจเก นิปาเตสุํ** มีความว่า ครั้นล้างแล้วอย่างนั้น นุ่งผ้ากาสาวะผืนอื่นให้แล้ว จึงให้นอนบนเตียง; ก็แลพอให้นอนแล้ว พระอานนท์อยู่มีอายุ ได้ซักผ้ากาสาวะที่เปื้อนมูตรและกรีสแล้ว ได้ทำการชำระล้างที่พื้น.

ข้อว่า **โย ภิกฺขเว มํ อุปฏฺฐเหยฺย, โส คิลานํ อุปฏฺฐเหยฺย** มีความว่า ภิกษุใด พึงอุปัฏฐากเราด้วยทำตามโอวาทานุศาสนี, ภิกษุนั้น พึงอุปัฏฐากภิกษุผู้อาพาธเถิด.

ในข้อนี้ มีเนื้อความดังนี้ว่า "ภิกษุผู้ทำตามโอวาทของเรา พึงอุปัฏฐากภิกษุผู้อาพาธ." และในข้อนี้ ไม่ควรถือเอาเนื้อความอย่าง

นี้ว่า "การอุปัฏฐากพระผู้มีพระภาค กับอุปัฏฐากภิกษุผู้อาพาธเป็นเช่นเดียวกัน."

ข้อว่า **สงฺเฆน อุปฏฺฐาเปตพฺโพ** มีความว่า ภิกษุเหล่านี้มีอุปัชฌาย์เป็นต้น ของภิกษุใด ไม่มีในวัดนั้น, ภิกษุใดเป็นอาคันตุกะเที่ยวไปรูปเดียว, [๒๔๔] ภิกษุนั้น เป็นภาระของภิกษุสงฆ์, เพราะเหตุนั้น เธออันสงฆ์พึงอุปัฏฐาก, ถ้าไม่อุปัฏฐาก, เป็นอาบัติแก่สงฆ์ทั้งสิ้น.

ก็แล ในภิกษุทั้งหลายผู้ตั้งวาระพยาบาล ภิกษุใด ไม่พยาบาลในวาระของตน, เป็นอาบัติแก่ภิกษุนั้นเท่านั้น. แม้พระสังฆเถระก็ไม่พ้นจากวาระ.

ถ้าสงฆ์ทั้งสิ้นไว้ภาระแก่ภิกษุรูปหนึ่ง, หรือภิกษุผู้บริบูรณ์ด้วยวัตรรูปหนึ่ง รับรองว่า "ข้าพเจ้าจักพยาบาลเอง" แล้วปฏิบัติอยู่, สงฆ์พ้นจากอาบัติ.

ในข้อว่า **อภิกฺกนฺตํ วา อภิกฺกมติ** เป็นอาทิ พึงเห็นใจความอย่างนี้ว่า :-

ภิกษุผู้อาพาธไม่ชี้แจงอาพาธอันกำเริบอยู่ตามจริงว่า "เมื่อข้าพเจ้าบริโภคยาชื่อนี้ อาพาธกำเริบ, เมื่อข้าพเจ้าบริโภคยาชื่อนี้ อาพาธค่อยทุเลา, เมื่อข้าพเจ้าบริโภคยาชื่อนี้ อาพาธทรงอยู่."

บทว่า **นาลํ** มีความว่า ผู้ไม่เหมาะ คือไม่สมควรเพื่อพยาบาล.

สองบทว่า **เภสชฺชํ สํวิธาตุํ** มีความว่า เป็นผู้ไม่สามารถเพื่อประกอบยา.

บทว่า **อามิสนฺตโร** มีวิเคราะห์ว่า อามิสเป็นเหตุของภิกษุนั้น เพราะฉะนั้น ภิกษุนั้น ชื่อผู้มีอามิสเป็นเหตุ. เหตุท่านเรียกว่า **อนฺตรํ** ความว่า ภิกษุผู้มีอามิสเป็นเหตุ ปรารถนายาคูภัตบาตรและจีวร จึงพยาบาล.

บทว่า **กาลกเต** คือ เพราะทำกาลกิริยา.

วินิจฉัยในข้อว่า **คิลานุปฏฺฐากานํ ทาตุํ** นี้ พึงทราบดังนี้ :-

บาตรและจีวร ของภิกษุผู้ทำกาลกิริยานั้น อันสงฆ์ให้แก่ภิกษุผู้พยาบาล ด้วยกรรมวาจาที่ตรัสเป็นลำดับไปก็ดี อปโลกน์ให้ก็ดี ย่อมเป็นอันให้เหมือนกัน, ควรทั้งสองอย่าง.

ในข้อว่า **ยํ ตตฺถ ลหุภณฺฑํ ยํ ตตฺถ ครุภณฺฑํ** ข้าพเจ้าจักพรรณนาความกระทำต่างกันแห่งลหุภัณฑ์และครุภัณฑ์ข้างหน้า.

[วินิจฉัยในลาภของภิกษุผู้พยาบาลไข้]

ส่วนในลาภของภิกษุผู้พยาบาล มีวินิจฉัยตั้งแต่ต้น ดังต่อไปนี้:-

หากภิกษุสงฆ์ทั้งสิ้นพยาบาล ภิกษุไข้ทำกาลกิริยา, เป็นเจ้าของทั้งหมด.

หากว่า บางพวกทำเวร. บางพวกไม่ทำเวรเลย, ภิกษุไข้ทำกาลกิริยา, ในกาลกิริยาอย่างนั้นของภิกษุนั้น อาจารย์บางพวกกล่าวว่า "ภิกษุแม้ทั้งปวง พึงทำให้วาระที่ถึงตน, [๒๔๕] เพราะฉะนั้น ภิกษุแม้ทั้งปวงเป็นเจ้าของ."

บางพวกกล่าว "ภิกษุไข้นั้น อันภิกษุเหล่าใดพยาบาล, ภิกษุ

เหล่านั้นเท่านั้น ย่อมได้, ภิกษุนอกจากนั้น ไม่ได้."

ถ้าว่า เมื่อสามเณรแม้ทำกาลกิริยา จีวรของเธอมีอยู่, พึงให้แก่ผู้พยาบาลไข้, ถ้าจีวรไม่มี, สิ่งใดมี พึงให้สิ่งนั้น, เมื่อบริขารอื่นมีอยู่ พึงทำให้เป็นส่วนแห่งจีวรให้.

ทั้งภิกษุและสามเณร ถ้าว่าพยาบาลเท่ากัน. พึงให้ส่วนเท่ากัน.

หากว่า สามเณรเท่านั้นพยาบาล, กิจสักว่าช่วยจัดแจงเท่านั้นเป็นของภิกษุ, พึงให้ส่วนใหญ่แก่สามเณร.

ถ้าว่า สามเณรต้มยาคูด้วยน้ำที่ภิกษุนำมา ทำกิจสักว่าให้รับประเคนเท่านั้น, ภิกษุพยาบาล, พึงให้ส่วนใหญ่แก่ภิกษุ.

ภิกษุหลายรูป เป็นผู้พร้อมเพรียงช่วยกันพยาบาลทั้งหมด, พึงให้ส่วนเท่ากันแก่เธอทั่วกัน.

ก็ในภิกษุเหล่านี้ รูปใดพยาบาลโดยพิเศษ, พึงให้ส่วนพิเศษแก่ภิกษุนั้น.

อนึ่ง ผู้ใดหุงต้มยาคูและภัตให้ หรือจัดแจงอาบน้ำ โดยเนื่องด้วยผู้พยาบาลไข้ วันหนึ่ง, แม้ผู้นั้น ก็จัดว่า ผู้พยาบาลไข้เหมือนกัน.

ภิกษุใดไม่เข้าใกล้ ส่งแต่ยาและข้าวสารเป็นต้นบ้าง, ภิกษุนี้ไม่จัดว่าผู้พยาบาลไข้.

ฝ่ายภิกษุใด แสวงหาให้อนุปสัมบันถือมา, ภิกษุนี้จัดเป็นผู้พยาบาลไข้แท้, พึงให้ส่วนแม้แก่ภิกษุนั้น.

รูปหนึ่งพยาบาลด้วยเพ่งวัตรเป็นใหญ่, รูปหนึ่งพยาบาลด้วยหวังลาภ, ในเวลาที่ภิกษุไข้มรณภาพ เธอทั้งสองจำนง, พึงให้แก่เธอ

ทั้งสองรูป.

รูปหนึ่งพยาบาลแล้ว ไปในที่ไหน ๆ เสีย ด้วยธุระของภิกษุไข้ หรือด้วยธุระของตน คิดว่า "เราจักมาพยาบาลอีก," แม้ภิกษุนี้ก็ควรให้.

รูปหนึ่งพยาบาลอยู่นานแล้ว ทอดธุระไปเสียว่า "บัดนี้ เราไม่สามารถ," [๒๔๖] แม้ถ้าว่า ภิกษุไข้มรณภาพในวันนั้นเอง, ไม่พึงให้ส่วนแห่งผู้พยาบาล.

ขึ้นชื่อว่า ผู้พยาบาลไข้ เป็นคฤหัสถ์ หรือเป็นบรรพชิต หรือโดยที่สุด แม้เป็นมาตุคามก็ตามที, ทุกคนย่อมได้ส่วน. หากว่าของภิกษุนั้น มีแต่สักว่าบาตรและจีวรเท่านั้น, ของอื่นไม่มี, บาตรและจีวรทั้งหมด พึงให้แก่ผู้พยาบาลไข้เท่านั้น, แม้หากว่า จะตีราคาตั้งพัน.

แต่ผู้พยาบาลเหล่านั้น ย่อมไม่ได้บริขารแม้มากอย่างอื่น, บริขารอย่างอื่น ย่อมเป็นของสงฆ์เท่านั้น. สิ่งของที่เหลือมากและมีราคามาก, ไตรจีวรมีราคาน้อย, บริขารคือไตรจีวรพึงถือเอาจากสิ่งของที่เหลือนั้นให้, ก็บาตรไตรจีวรนั้นทั้งหมดอันผู้พยาบาลไข้ ย่อมได้จากของสงฆ์เทียว.

ก็ถ้าว่า ภิกษุไข้นั้น ยังเป็นอยู่ที่เดียว ได้ปลงบริขารของตนทั้งหมดให้แก่ใคร ๆ เสีย, หรือว่าใคร ๆ ได้ถือวิสสาสะเอาเสีย, ของนั้นเธอให้แล้วแก่ผู้ใด, และอันผู้ใดถือเอาแล้ว, ย่อมเป็นของผู้นั้นเท่านั้น. ผู้พยาบาลไข้ย่อมได้ด้วยความชอบใจของผู้นั้นเท่านั้น.

ฝ่ายบริขารทั้งหลายที่ภิกษุไข้ไม่ได้ให้แก่บุคคลเหล่าอื่น เก็บไว้ในที่ไกล ย่อมเป็นของสงฆ์ในที่นั้น ๆ เท่านั้น.

ถ้าเป็นของสองเจ้าของมิได้แบ่งกัน, เมื่อฝ่ายหนึ่งทำกาลกิริยาอีกฝ่ายหนึ่งย่อมเป็นเจ้าของ, ในของแม้มากเจ้าของ ก็นัยนี้แล.

เมื่อเจ้าของมรณภาพ ทั้งหมด ย่อมเป็นของสงฆ์.

ถึงหากว่า ภิกษุผู้เจ้าของเหล่านั้น ไม่แบ่งกัน ให้แก่นิสิตทั้งหลาย มีสัทธิวิหาริกเป็นต้น, ไม่เป็นอันให้เลย, ต่อสละให้แล้วจึงเป็นอันให้ด้วยดี, เมื่อภิกษุผู้เจ้าของเหล่านั้น แม้มรณภาพแล้วย่อมเป็นของนิสิตทั้งหลาย มีสัทธิวิหาริกเป็นต้น เท่านั้น, ไม่เป็นของสงฆ์.

[ว่าด้วยจีวรที่ไม่ควร]

วินิจฉัยในจีวรคากรองเป็นอาทิ พึงทราบดังนี้ :-

บทว่า **อกฺกนาลํ** ได้แก่ จีวรที่ทำด้วยก้านรัก.

ผ้าที่ทำด้วยปอ เรียกว่าผ้าเปลือกไม้. ผ้าที่เหลือ ได้กล่าวไว้แล้วในอรรถกถาแห่งปฐมปาราชิก.[๑]

ในผ้าเหล่านั้น เฉพาะผ้าเปลือกไม้ ปรับทุกกฏ ในผ้าที่เหลือปรับถุลลัจจัย.

ส่วนผ้าเปลือกรัก ผ้ากาบกล้วยและผ้าเปลือกละหุ่ง มีคติอย่างผ้าเปลือกไม้เหมือนกัน.

จีวรมีสีเขียวล้วนเป็นต้น พึงสำรอกสีเสีย ย้อมใหม่แล้วจึงใช้,

๑. สมนฺต. ปฐม. ๒๗๙.

[๒๔๗] ถ้าเป็นของที่ไม่อาจสำรอกสีได้, พึงให้กระทำเป็นผ้าปูลาด หรือพึงแทรกไว้ในท่ามกลางจีวรสองชั้น.

ความเป็นต่างๆ กันแห่งสีของจีวรเหล่านั้น มีนัยดังกล่าวแล้วในรองเท้านั่นแล.

ผ้าทั้งหลายที่มีชายไม่ได้ตัดและมีชายยาว พึงตัดชายเสียแล้วจึงใช้.

ภิกษุได้เสื้อแล้วเลาะออกย้อมใช้ ย่อมควร. แม้ในผ้าโพกก็นัยนี้แล.

ส่วนหมวกเป็นของที่ทำด้วยเปลือกไม้ จะทำหมวกนั้น ให้เป็นของสำหรับเช็ดเท้าก็ควร.

[ว่าด้วยผู้ควรรับจีวรเป็นต้น]

สองบทว่า **ปฏิรูเป คาหเก** มีความว่า ถ้าภิกษุบางรูปรับเอาด้วยกล่าวว่า "เรารับแทนภิกษุนั้น," พึงให้, ด้วยประการอย่างนี้แล บรรดาบุคคลยี่สิบสามคนเหล่านั้น ไม่ได้สิบหกคน ได้เจ็ดคนฉะนี้แล.

สองบทว่า **สงฺโฆ ภิชฺชติ** มีความว่า ภิกษุทั้งหลายแตกกันเป็นสองฝ่าย เหมือนภิกษุชาวเมืองโกสัมพี.

สองบทว่า **เอกสฺมึ ปกฺเข** มีความว่า ชนทั้งหลายถวายน้ำทักขิโณทก และวัตถุมีของหอมเป็นต้นในฝ่ายหนึ่ง, ถวายจีวรในฝ่ายหนึ่ง.

บทว่า **สงฺฆสฺเสวตํ** มีความว่า จีวรนั้น ย่อมเป็นของสงฆ์

ทั้งสิ้น คือ ของทั้งสองฝ่าย, ทั้งสองฝ่ายตีระฆังแล้วแบ่งด้วยกัน.

บทว่า **ปกฺขสฺเสเวตํ** มีความว่า เมื่อชนทั้งหลายถวายอย่างนั้น น้ำอันเขาถวายแล้วแก่ฝ่ายใด, น้ำนั่นแลย่อมเป็นของฝ่ายนั้น, จีวรอันถวายแล้วแก่ฝ่ายใด, จีวรย่อมเป็นของฝ่ายนั้นเท่านั้น.

ในมหาอรรถกถาแก้ว่า ก็ในที่ใด น้ำทักขิโณทกเป็นประมาณ, ในที่นั้น ฝ่ายหนึ่งย่อมได้จีวร เพราะตนได้น้ำทักขิโณทก, ฝ่ายหนึ่งก็ย่อมได้ เพราะค่าที่จีวรนั้นแลตนได้แล้ว, เพราะฉะนั้น สองฝ่ายพึงเป็นผู้พร้อมกันแจกกันตามลำดับผู้แก่.

ได้ยินว่า นี่เป็นลักษณะในสมุทรอื่น[๑] (คือชมพูทวีป)

ส่วนในข้อว่า **ตสฺมึเยว ปกฺเข** นี้ มีความว่า ฝ่ายนอกนี้ไม่เป็นใหญ่เลยทีเดียว.

[๒๔๘] เรื่องส่งจีวรไปชัดเจนแล้วแล.

[มาติกาแปดแห่งความเกิดขึ้นแห่งจีวร]

บัดนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสคำเป็นต้นว่า **อฏฺฐิมา ภิกฺขเว มาติกา** เพื่อแสดงเขตเป็นที่ได้จีวรที่ตรัสแล้ว จำเดิมแต่ต้น.

คำว่า **สีมาย เทติ** เป็นอาทิ ตรัสโดยนัยปุคคลาธิษฐาน.

ก็บรรดามาติกาเหล่านี้ การถวายแก่สีมา เป็นมาติกาที่ ๑, การถวายตามกติกา เป็นมาติกาที่ ๒, การถวายในที่ซึ่งตกแต่งภิกษา เป็นมาติกาที่ ๓, การถวายแก่สงฆ์ เป็นมาติกาที่ ๔, การถวายแก่สงฆ์

๑ ปรสมุทฺเทติ ชมฺพูทีเปติ สารตฺถ จ วิมติ จ.

๒ ฝ่าย เป็นมาติกาที่ ๕, การถวายแก่สงฆ์ผู้จำพรรษา เป็นมาติกาที่ ๖, การถวายจำเพาะ เป็นมาติกาที่ ๗, การถวายแก่บุคคลเป็นมาติกาที่ ๘,

วินิจฉัยในมาติกาเหล่านั้น พึงทราบดังนี้ :-

เมื่อทายกถวายพาดพิงถึงสีมาอย่างนี้ว่า "ข้าพเจ้าถวายแก่สีมา" ชื่อถวายแก่สีมา. ในมาติกาทั้งปวงก็นัยนี้แล.

[ถวายแก่สีมา]

ก็ในมาติกาที่ ๑ นี้ว่า "ถวายแก่สีมา" ในมาติกานิทเทสต้นที่ว่า "ทายกถวายแก่สีมา, ภิกษุมีจำนวนเท่าใดอยู่ภายในสีมา ภิกษุเหล่านั้นพึงแจกกัน" ดังนี้ พึงทราบสีมา ๑๕ ชนิดก่อน คือ:-

ขัณฑสีมา อุปจารสีมา สมานสังวาสสีมา อวิปปวาสสีมา ลาภสีมา คามสีมา นิคมสีมา นครสีมา อัพภันตรสีมา อุทกุกเขปสีมา ชนปทสีมา รัฐสีมา รัชสีมา ทีปสีมา จักกวาฬสีมา.

บรรดาสีมาเหล่านั้น ขัณฑสีมา ได้กล่าวแล้วในสีมากถา. อุปจารสีมา เป็นแดนที่กำหนดด้วยเครื่องล้อมแห่งวัดที่ล้อม ด้วยที่ควรแก่การล้อมแห่งวัดที่ไม่ได้ล้อม.

อีกอย่างหนึ่ง จากสถานที่ภิกษุประชุมกันเป็นนิตย์ หรือจากโรงฉันอันตั้งอยู่ริมเขตวัด หรือจากอาวาสที่อยู่ประจำ ภายใน ๒ ชั่วเลฑฑุบาต ของบุรุษผู้มีแรงปานกลางเข้ามา พึงทราบว่าเป็นอุปจารสีมา. ก็อุปจารสีมานั้น เมื่ออาวาสขยายกว้างออกไป ย่อมขยายออก, เมื่ออาวาสร่นแคบเข้า ย่อมแคบเข้า.

แต่ในมหาปัจจรีแก้ว่า "อุปจารสีมานั้น เมื่อภิกษุเพิ่มขึ้น ย่อมกว้างออก เนื่องด้วยลาภ," ถ้าภิกษุทั้งหลายนั่งเต็ม ๑๐๐ โยชน์ติดเนื่องเป็นหมู่เดียวกับพวกภิกษุผู้ประชุมในวัด. แม้ที่ตั้ง ๑๐๐ โยชน์ ย่อมเป็นอุปจารสีมาด้วย, ลาภย่อมถึงแก่ภิกษุทั่วกัน. [๒๔๙] แม้สมานสังวาสสีมาและอวิปปวาสสีมาทั้ง ๒ มีนัยดังกล่าวแล้วนั่นแล.

ขึ้นชื่อว่า ลาภสีมา พระสัมมาสัมพุทธเจ้าหาได้ทรงอนุญาตไม่, พระธรรมสังคาหกเถระทั้งหลายก็ไม่ได้ตั้งไว้, ก็แต่ว่าพระราชาและมหาอมาตย์ของพระราชาให้ให้สร้างวัดแล้ว กำหนดพื้นที่โดยรอบคาวุตหนึ่งบ้าง กึ่งโยชนบ้าง โยชน์หนึ่งบ้าง ปักเสาจารึกชื่อว่า "นี้เป็นลาภสีมาสำหรับวัดของเรา" แล้วปักแดนไว้ว่า "สิ่งใดเกิดขึ้นภายในเขตนี้, สิ่งนั้นทั้งหมด เราถวายแก่วัดของเรา" นี้ชื่อว่า ลาภสีมา. ถึงคามสีมา นิคมสีมา นครสีมา อัพภันตรสีมา และอุทกุกเขปสีมา ก็ได้กล่าวแล้วเหมือนกัน.

ชนปทสีมา นั้น ชนบทเป็นอันมาก มีภายในแคว้นกาสีและโกศลเป็นต้น, ในชนบทเหล่านั้น แดนกำหนดแห่งชนบทอันหนึ่ง ๆ ชื่อชนปทสีมา.

แดนกำหนดแห่งแคว้นกาสีและโกศลเป็นต้น ชื่อรัฐสีมา.[๑]

สถานเป็นที่ไปแห่งอาณาของพระเจ้าแผ่นดินองค์หนึ่ง ๆ

๑. สทฺธมฺมปฺปชฺโชติกา ปรม ๑๖ ว่า "รฏฺฐนฺติ ชนปเทกเทสํ ฯ ชนปโทติ กาสิโกสาลาทิชนปโท ?" ถือเอาความว่า "รัฐ" เล็กกว่าชนบท ชนบทคือประเทศ. แต่ตามที่แก้ในทีนี้ กลับตรงกันข้าม จึงขอฝากนักศึกษาไว้ด้วย.

อย่างนี้คือ **พหิโภค โจลโภค เกรฏฺฐโภค** ชื่อรัชสีมา.

เกาะใหญ่ และเกาะเล็ก ซึ่งกำหนดด้วยสมุทรเป็นที่สุด ชื่อทีปสีมา.

แดนที่กำหนดด้วยภูเขาจักรวาลเท่านั้น ชื่อจักกวาฬสีมา

ในสีมาเหล่านี้ ที่กล่าวแล้วด้วยประการอย่างนี้ เมื่อทายกเห็นสงฆ์ประชุมกันในขัณฑสีมา ด้วยกรรมบางอย่าง จึงกล่าวว่า "ข้าพเจ้าถวายแก่สงฆ์ในสีมานี้เท่านั้น " ดังนี้. ภิกษุมีจำนวนเท่าใดอยู่ภายในขัณฑสีมา ภิกษุเหล่านั้น พึงแบ่งกัน. เพราะว่าจีวรนั้นย่อมถึงแก่ภิกษุเหล่านั้นเท่านั้น, ไม่ถึงแก่ภิกษุเหล่าอื่น แม้ผู้ตั้งอยู่ที่สีมันตริก หรือที่อุปจารสีมา. แต่ย่อมถึงแก่ภิกษุผู้ตั้งอยู่บนต้นไม้หรือบนภูเขา ซึ่งขึ้นอยู่ในขัณฑสีมา. หรือผู้อยู่ท่ามกลางแผ่นดินภายใต้ขัณฑสีมาเป็นแท้.

อนึ่ง จีวรที่ทายกถวายว่า "ถวายแก่สงฆ์ในอุปจารสีมานี้" ย่อมถึงแม้แก่ภิกษุทั้งหลายผู้ตั้งอยู่ในขัณฑสีมาและสีมันตริก.

[๒๕๐] ส่วนจีวรที่ทายกถวายว่า "ถวายแก่สมานสังวาสสีมา" ย่อมไม่ถึงแก่ภิกษุทั้งหลายผู้ตั้งอยู่ในขัณฑสีมาและสีมันตริก.

จีวรที่ทายกถวายในอวิปปวาสสีมา และลาภสีมา ย่อมถึงแก่ภิกษุทั้งหลายผู้อยู่ร่วมในสีมาเหล่านั้น.

ส่วนจีวรที่ทายกถวายในคามสีมาเป็นต้น ย่อมถึงแม้แก่ภิกษุผู้ตั้งอยู่ในพัทธสีมา ภายในแห่งสีมาเหล่านั้น.

จีวรที่ถวายในอัพภันตรสีมา และอุทกุกเขปสีมา ย่อมถึงแก่

ภิกษุผู้อยู่ภายในสีมาเหล่านั้นเท่านั้น.

ในชนปทสีมา รัฐสีมา ทีปสีมา และจักกวาฬสีมา มีวินิจฉัยเช่นดังกล่าวแล้วในคามสีมาเป็นต้นนั่นแล.

ก็ถ้าว่าทายกอยู่ในชมพูทวีป กล่าวว่า "ข้าพเจ้าถวายสงฆ์ในตามพปัณณิทวีป," ภิกษุแม้รูปหนึ่ง ไปจากตามพปัณณิทวีป ย่อมได้เพื่อรับแทนภิกษุทั้งปวง. แม้หากว่า ภิกษุผู้ชอบพอกันรูปหนึ่งในชมพูทวีปนั้นเอง จะรับส่วนแทนภิกษุทั้งหลายที่ชอบพอกันไซร้, ไม่พึงห้ามเธอ. ในการถวายของทายก ผู้ถวายของพาดพิงถึงสีมา พึงทราบวินิจฉัยอย่างนี้ก่อน.

ฝ่ายทายกใด ไม่เข้าใจที่จะพูดว่า "ในสีมาโน้น" รู้แต่เพียงคำว่า "สีมา" อย่างเดียวเท่านั้น มาวัดกล่าวว่า "ถวายแก่สีมา" หรือว่า "ถวายสงฆ์ผู้ตั้งอยู่ในสีมา" ดังนี้.

พึงถามทายกนั้นว่า "ขึ้นชื่อว่าสีมา มีหลายอย่าง, ท่านพูดหมายเอาสีมาอย่างไหน ?"

ถ้าเขากล่าวว่า "ข้าพเจ้าไม่รู้จักว่า "สีมาชนิดโน้น ๆ " สงฆ์ผู้ตั้งอยู่ในสีมา จงแบ่งกันถือเอาเถิด" ดังนี้

สงฆ์ในสีมาไหน จะพึงแบ่งกัน ?

ได้ยินนั้น ภิกษุทั้งหลายกล่าวกะท่านว่า "ธรรมดาอวิปปวาสสีมาพึงแบ่งกัน."

ลำดับนั้น ภิกษุทั้งหลายกล่าวกะท่านว่า "ธรรมดาอวิปปวาสสีมา ประมาณตั้ง ๓ โยชน์ เมื่อเป็นเช่นนี้ ภิกษุผู้ตั้งอยู่ใน ๓ โยชน์

จักรับลาภได้. ผู้ตั้งอยู่ใน ๓ โยชน์ จักพึงบำเพ็ญอาคันตุกวัตรเข้าสู่อาราม, ผู้เตรียมจะไปจักเดินทาง ๓ โยชน์ จึงจักบอกมอบเสนาสนะ, สำหรับผู้ปฏิบัตินิสัย ๆ จักระงับต่อเมื่อล่วง ๓ โยชน์ไป, [๒๕๑] ผู้อยู่ปริวาส จักพึงก้าวล่วง ๓ โยชน์แล้วรับอรุณ, ภิกษุณีตั้งอยู่ในระยะ ๓ โยชน์ จักพึงบอกเล่าการที่จะเข้าสู่อาราม, กิจนี้ทั้งหมดสมควรทำด้วยอำนาจแดนกำหนดแห่งอุปจารสีมาเท่านั้น, เพราะเหตุนั้นสงฆ์ผู้ตั้งอยู่ในอุปจารสีมาเท่านั้นพึงแบ่งกัน."

[ถวายตามกติกา]

บทว่า **กติกาย** ได้แก่ กติกา มีลาภเสมอกัน. ด้วยเหตุนั้นแลพระผู้มีพระภาคตรัสว่า "อาวาสมากหลายมีลาภเสมอกัน."

ในหลายอาวาสมีลาภกันนั้น พึงตั้งกติการอย่างนี้ :-

ภิกษุทั้งหลายประชุมกันในวิหารหนึ่ง ระบุชื่อวัดที่ตนประสงค์จะสงเคราะห์ ปรารถนาจะทำให้เป็นแดนมีลาภเสมอกัน กล่าวเหตุอย่างใดอย่างหนึ่งว่า "วัดโน้น เป็นวัดเก่า" หรือว่า "วัดโน้น เป็นที่พระพุทธเจ้าเคยอยู่" หรือว่า "วัดโน้น มีลาภน้อย" แล้วประกาศ ๓ ครั้งว่า "การที่ทำวัดนั้นกับวัดแม้นี้ ให้เป็นแดนมีลาภอันเดียวกันพอใจสงฆ์" ดังนี้.

ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ ภิกษุแม้นั่งแล้วในวัดนั้น เธอย่อมเป็นเหมือนนั่งแล้วในวัดนี้, อันสงฆ์แม้ในวัดนั้น พึงทำอย่างนั้นเหมือนกัน. ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ ภิกษุแม้นั่งแล้วในวัดนี้, เธอย่อมเป็นเหมือนผู้

นั่งแล้วในวัดนั้น. เมื่อแบ่งลาภกันอยู่ในวัดหนึ่ง, อันภิกษุผู้ตั้งอยู่ในอีกวัดหนึ่ง สมควรได้รับส่วนแบ่งด้วย. วัดแม้มาก ก็พึงกระทำให้เป็นที่มีลาภอันเดียวกันกับวัดอันหนึ่ง โดยอุบายอย่างนั้น.

[ถวายในที่ซึ่งตกแต่งภิกษา]

บทว่า **ภิกฺขาปญฺญตฺติยา** ได้แก่ ในสถานเป็นที่ตกแต่งทาน-บริจาคของตน. ด้วยเหตุนั้นแล พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า ทานบริจาคที่ประจำอันตนทำแก่สงฆ์ในวัดใด.

พึงทราบเนื้อความแห่งคำนั้นดังนี้:-

ภัตทานสงฆ์ ซึ่งเป็นของทายกผู้ถวายจีวรนี้ เป็นไปในวัดใดก็ดี, ทายกทำภิกษุทั้งหลายในวัดใน ให้เป็นภาระของตน นิมนต์ให้ฉันในเรือนทุกเมื่อก็ดี, ในวัดใดเขาสร้างที่อยู่ไว้ก็ดี, ในวัดใดเขาถวายสลากภัตเป็นต้นเป็นนิตย์ก็ดี, แต่วัดแม้ทั้งสิ้นอันทายกใดสร้าง, ในวัดนั้น ของทายกนั้น ไม่มีคำที่จะพึงกล่าวเลย. ๒๕๒ ภัตบริจาคเหล่านี้ จัดเป็นภัตบริจาคประจำ, เพราะเหตุนั้น ถ้าเขากล่าวว่า "ภัตบริจาคประจำของข้าพเจ้ากระทำอยู่ในวัดใด, ข้าพเจ้าถวายในวัดนั้น" หรือว่า "ท่านจงให้ในวัดนั้น" แม้หากว่า มีภัตบริจาคประจำในที่หลายแห่ง, จีวรนั้นเป็นอันเขาถวายทั่วทุกแห่งทีเดียว.

ก็ถ้าว่า ในวัดหนึ่งมีภิกษุมากกว่า, ภิกษุเหล่านั้น พึงบอกว่า "ในวัดที่มีภัตบริจาคเป็นประจำของพวกท่าน วัดหนึ่งมีภิกษุมาก วัดหนึ่งมีภิกษุน้อย." ถ้าหากเขากล่าวว่า "ท่านทั้งหลายจงถือเอาตามจำนวน

ภิกษุเถิด" สมควรแบ่งถือเอาตามนั้น.

ก็ในคำว่า "ท่านทั้งหลายจงถือเอาตามจำนวนภิกษุเถิด" นี้ ผ้าและเภสัชเป็นต้น แม้น้อย ย่อมแบ่งกันได้โดยง่าย, แต่ถ้าว่าเตียงหรือตั่งมีตัวเดียวเท่านั้น, พึงถามเขาแล้ว พึงให้สำหรับวัดหรือเสนาสนะแม้ในวัดหนึ่งที่เขาสั่ง ถ้าเขากล่าวว่า "ภิกษุโน้นจงถือเอา" ดังนี้ควรอยู่.

หากว่าเขากล่าวว่า "ท่านจงให้สำหรับวัดที่มีภัตบริจาคเป็นประจำของข้าพเจ้า" ดังนี้แล้ว ไม่ทันได้สั่งการไปเสีย, แม้สงฆ์จะสั่งการก็ควร.

ก็แล สงฆ์พึงสั่งการอย่างนี้:-

พึงสั่งว่า "ท่านจงให้ในสถานเป็นที่อยู่ของพระสังฆเถระ." ถ้าในที่นั้นมีเสนาสนะบริบูรณ์, ในที่ใดเสนาสนะไม่เพียงพอ, พึงให้ในที่นั้น. ถ้าว่า ภิกษุรูปหนึ่งกล่าวว่า "ในที่อยู่ของข้าพเจ้า ไม่มีของใช้สำหรับเสนาสนะ" พึงให้ในที่นั้น.

[ถวายแก่สงฆ์]

ข้อว่า **สงฺฆสฺส เทติ** มีความว่า ทายกเข้าไปยังวัดกล่าวว่า "ข้าพเจ้าถวายจีวรเหล่านี้แก่สงฆ์"

ข้อว่า **สมฺมุขีภูเตน** มีความว่า สงฆ์ผู้ตั้งอยู่ในอุปจารสีมาพึงตีระฆังให้ประกาศเวลาแล้วแจกกัน. ภิกษุผู้จะรับส่วนแทนภิกษุผู้ตั้งอยู่ในสีมาแต่มาไม่ทัน ไม่ควรห้าม. วัดใหญ่, เมื่อถวายผ้าตั้งแต่

เถรอาสน์ลงมา, พระมหาเถระผู้เฉื่อยช้าย่อมมาภายหลัง, อย่าพึง กล่าวกะท่านว่า "ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าถวายถึงมีพรรษายี่สิบ, ลำดับของท่าน เลยไปเสียแล้ว." [๒๕๓] พึงเว้นลำดับไว้ถวายแก่ พระมหาเถระเหล่านั้น เสร็จแล้วจึงถวายตามลำดับภายหลัง. ภิกษุทั้ง หลายได้ฟังข่าวว่า "ได้ยินว่า ที่วัดโน้น จีวรเกิดขึ้นมาก" จึงพา กันมาจากวัดซึ่งตั้งอยู่ในระยะโยชน์หนึ่งบ้าง, พึงให้จำเดิมแต่ที่ซึ่งเธอ ทั้งหลายมาทันแล้ว ๆ เข้าลำดับ. เฉพาะที่เธอมาไม่ทันเข้าอุปจารสีมา แล้ว เมื่ออันเตวาสิกเป็นต้นจะรับแทน ก็ควรให้แท้. อันเตวาสิก เป็นต้น กล่าวว่า "ท่านจงให้แก่ภิกษุผู้ตั้งอยู่ภายนอกอุปจารสีมา" ดังนี้ ไม่พึงให้.

ก็ถ้าว่า ภิกษุทั้งหลายผู้อยู่ที่ประตูวัดของตน หรืออยู่ภายในวัด ของตนทีเดียว เป็นผู้เนื่องเป็นอันเดียวกับภิกษุทั้งหลายผู้เข้าอุปจารสีมา ไซร้, สีมาชื่อว่าขยายออกด้วยอำนาจบริษัท; เพราะฉะนั้น ควรให้. แม้เมื่อให้จีสรแก่สังฆนวกะแล้ว, ก็ควรถวายแก่พระเถระทั้งหลายผู้มา ภายหลังเหมือนกัน.

อนึ่ง เมื่อส่วนที่สองได้ยกขึ้นสู่เถรอาสน์แล้ว ส่วนที่หนึ่ง ย่อม ไม่ถึงแก่ภิกษุทั้งหลายที่มาแล้ว, พึงให้ตามลำดับพรรษา ตั้งแต่ส่วน ที่สองไป. ถ้าในวัดหนึ่ง มีภิกษุสิบรูป,ทายกถวายผ้าสิบผืนว่า "ข้าพเจ้าถวายแก่สงฆ์;" ผ้าเหล่านั้น พึงแจกกันรูปละผืน. ถ้าภิกษุ เหล่านั้น ถือเอาไปทั้งหมดทีเดียว ด้วยคิดว่า "ผ้าเหล่านี้ ถึงแก่ พวกเรา" ดังนี้ไซร้, เป็นอันให้ถึง (แก่ตน) ไม่ดี; ทั้งเป็นอัน

ถือเอาไม่ดี; ผ้าเหล่านั้น ย่อมเป็นของสงฆ์ในที่ซึ่งเธอไปถึงเข้าแล้ว นั่นแล.

อนึ่ง จะชักออกผืนหนึ่ง ถวายแห่งสังฆเถระว่า "ผืนนี้ถึงแก่ท่าน" ดังนี้แล้ว ถือเอาผ้าที่เหลือด้วยคิดว่า "ผ้าเหล่านี้ ถึงแก่พวกเรา" ดังนี้ ควรอยู่. ทายกนำผ้ามาผืนเดียว ถวายว่า "ข้าพเจ้าถวายแก่สงฆ์ ภิกษุทั้งหลายไม่แบ่งกัน ถือเอาด้วยคิดว่า "ผ้านี้ถึงแก่พวกเรา;" ผ้านั้นเป็นอันเธอทั้งหลายถึงแก่ตน ไม่ชอบ ทั้งเป็นอันถือเอาไม่ชอบ. ควรเอามีดหรือขมิ้นเป็นต้น ทำให้เป็นรอย ให้ส่วนหนึ่งแก่พระสังฆเถระว่า "ตอนนี้ ถึงแก่ท่าน" แล้วถือเอาส่วนที่เหลือว่า "ตอนนี้ถึงแก่พวกเรา." [๒๕๔] จะทำการกำหนดปันกัน ด้วยลายดอกไม้ หรือผลไม้ หรือเครือวัลย์แห่งผ้านั้นเอง ไม่ควร. ถ้าชักเส้นด้ายออกเส้นหนึ่ง ถวายแก่พระเถระว่า "ตอนนี้ ถึงแก่ท่าน" แล้วถือเอาว่า "ส่วนที่เหลือถึงแก่พวกเรา" ควรอยู่. ผ้าที่ภิกษุตัดเป็นท่อนน้อยท่อนใหญ่แบ่งกัน ควรแท้.

เมื่อจีวรทั้งหลายเกิดขึ้นแก่สงฆ์ในวัด ซึ่งมีภิกษุรูปเดียว, หากภิกษุนั้น ถือเอาว่า "จีวรทั้งหมดย่อมถึงแก่เรา" ตามนัยดังกล่าวแล้วในหนหลังนั่นเอง, เป็นอันเธอถือเอาชอบ, ส่วนลำดับไม่ตั้งอยู่. หากเธอยกขึ้นทีละผืน ๆ ถือเอาว่า "ผ้านี้ถึงแก่เรา." ลำดับย่อมตั้งอยู่. บรรดาลำดับที่ไม่ตั้งอยู่ และตั้งอยู่ทั้งสองนี้ เมื่อลำดับไม่ตั้งอยู่ ครั้นจีวรอื่นเกิดขึ้นอีก ถ้าภิกษุรูปหนึ่งมา, เธอทั้งสองพึงตัดตรงกลางถือเอา. เมื่อลำดับตั้งอยู่ ครั้นจีวรอื่นเกิดขึ้นอีก ถ้าภิกษุอ่อนกว่ามา,

ลำดับย่อมถึงภายหลัง; ถ้าภิกษุผู้แก่กว่ามา, ลำดับย่อมถึงก่อน. ถ้าไม่มีภิกษุอื่น, พึงให้ถึงแก่ตนถือเอาอีก.

แต่จีวรที่เขาถวายพาดพิงถึงสงฆ์ ด้วยอาการอย่างใดอย่างหนึ่งว่า "ข้าพเจ้าถวายแก่สงฆ์" ก็ดี ว่า "ข้าพเจ้าถวายแก่ภิกษุสงฆ์" ก็ดี ไม่ควรแก่ภิกษุผู้ถือผ้าบังสุกุล, เพราะเหตุที่เธอกล่าวคำว่า "ข้าพเจ้างดคฤหบดีจีวรเสีย, สมาทานองค์ของผู้ถือผ้าบังสุกุลเป็นวัตร" แต่ไม่ควรแก่ภิกษุผู้ถือผ้าบังสุกุล เพราะเหตุที่จีวรนั้น เป็นอัปปิยะหามิได้, แม้ภิกษุสงฆ์อปโลกน์ให้แล้วก็ไม่ควรรับ. ก็และภิกษุให้จีวรใดซึ่งเป็นของตน, จีวรนั้นชื่อของที่ภิกษุให้ ควรอยู่; แต่ว่าจีวรนั้นไม่เป็นผ้าบังสุกุล. แม้เมื่อเป็นเช่นนั้น, ธุดงค์ย่อมไม่เสีย.

อนึ่ง เมื่อทายกถวายว่า "ข้าพเจ้าถวายแก่ภิกษุทั้งหลาย, ข้าพเจ้าถวายแก่พระเถระทั้งหลาย" ดังนี้ ย่อมควรแม้แก่ภิกษุผู้ถือผ้าบังสุกุล. แม้จีวรที่ทายกถวายว่า "ข้าพเจ้าถวายผ้านี้ แก่สงฆ์ ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย จงทำถุงใส่รองเท้าถุงบาตร ผ้ารัดเข่าและสายสะพายเป็นต้นด้วยผ้านี้" ดังนี้ ย่อมควร. [๒๕๕] ผ้าที่ทายกถวายเพื่อประโยชน์แก่ถุงบาตรเป็นต้น มีมาก, เป็นของเพียงพอแม้เพื่อประโยชน์แก่จีวร จะกระทำจีวรจากผ้านั้นห่ม ก็ควร. ก็หากว่าสงฆ์ตัดผ้าที่เหลือจากแจกกันแล้ว แจกให้เพื่อประโยชน์แก่ถึงรองเท้าเป็นต้น, จะถือเอาจากผ้านั้นไม่ควร. แต่ผ้านั้นพวกเจ้าของจัดการเองนั้นแลควรอยู่, นอกนั้นไม่ควร.

แม้เมื่อทายกกล่าวว่า "ข้าพเจ้าถวายเพื่อประโยชน์แก่ผ้าผูก

กระบอกกรองเป็นต้น แก่สงฆ์ผู้ถือผ้าบังสุกุล" ดังนี้, สมควรถือเอา. ขึ้นชื่อว่าบริขาร แม้ภิกษุผู้ถือผ้าบังสุกุล ก็พึงปรารถนา, ในผ้าที่เขาถวายเพื่อให้เป็นผ้าผูกกระบอกกรองเป็นต้นเหล่านั้น ผ้าใดเป็นของเหลือเฟือ, จะน้อมผ้านั้นเข้าในจีวรบ้าง ก็ควร. ทายกถวายด้ายแก่สงฆ์, ด้ายนั้น แม้ภิกษุผู้ถือเอาผ้าบังสุกุล ก็ควรรับ.

วินิจฉัยในผ้าที่ทายกเข้าไปสู่วัดแล้วถวายว่า "ข้าพเจ้าถวายจีวรเหล่านี้แก่สงฆ์" เท่านี้ก่อน. ก็ถ้าว่า ทายกเห็นภิกษุทั้งหลายผู้เดินทางไปภายนอกอุปจารสีมาแล้ว บอกแก่พระสังฆเถระ หรือพระสังฆนวกะว่า "ข้าพเจ้าถวายสงฆ์" แม้ถ้าบริษัทตั้งแผ่ไปโยชน์หนึ่ง เนื่องเป็นอันเดียวกัน, ย่อมถึงแก่ภิกษุทั่วกัน; ฝ่ายภิกษุเหล่าใดไม่ทันบริษัทเพียงสิบศอก, ไม่ถึงแก่ภิกษุเหล่านั้น.

[ถวายแก่สงฆ์สองฝ่าย]

วินิจฉัยในมาติกาว่า "ถวายแก่สงฆ์สองฝ่าย" นี้ พึงทราบดังนี้ :-

เมื่อเขากล่าวว่า ถวายแก่สงฆ์สองฝ่าย" ก็ดี, "ถวายแก่สงฆ์โดยส่วนสอง" ก็ดี." ถวายแก่สงฆ์สองพวก" ก็ดี กล่าวว่า "ถวายแก่ภิกษุสงฆ์ด้วย แก่ภิกษุณีสงฆ์ด้วย" ก็ดี, ผ้านั้นเป็นอันเขาถวายแก่สงฆ์สองฝ่ายแท้.

ข้อว่า **อุปฑฺฒํ ทาตพฺพํ** มีความว่า พึงทำเป็นสองส่วนเท่า ๆ กัน ให้ส่วนหนึ่ง. เมื่อเขากล่าวว่า "ถวายแก่สงฆ์สองฝ่ายด้วย

แก่ท่านด้วย." ถ้ามีภิกษุสิบรูป ภิกษุณีสิบรูป, พึงทำให้เป็นยี่สิบเอ็ดส่วน ให้แก่บุคคลส่วนหนึ่ง, ให้แก่ภิกษุสงฆ์สิบส่วน ให้แก่ภิกษุณีสงฆ์สิบส่วน; [๒๕๖] ส่วนเฉพาะบุคคลอันภิกษุใดได้แล้ว, ภิกษุนั้น ย่อมได้เพื่อถือเอาตามลำดับพรรษาของตนจากสงฆ์อีก. เพราะเหตุไร ? เพราะเหตุที่เธออันเขารวมเข้าด้วยศัพท์ว่า อุภโตสงฆ์. แม้ในผ้าที่เขาบอกถวายว่า "ถวายแก่สงฆ์สองฝ่ายด้วย แก่เจดีย์ด้วย" ก็มีนัยเหมือนกัน. แต่ในคำถวายนี้ ไม่มีส่วนที่จะถึงแก่เจดีย์จากสงฆ์, มีแต่ส่วนที่เท่ากับส่วนที่ถึงแก่บุคคลผู้หนึ่งเท่านั้น.

อนึ่ง เมื่อเขากล่าวว่า "ถวายแก่สงฆ์สองฝ่ายด้วย แก่ท่านด้วย แก่เจดีย์ด้วย," พึงทำให้เป็นยี่สิบสองส่วน ให้ภิกษุสิบส่วน, ให้แก่ภิกษุณีสิบส่วน. ให้แก่บุคคลส่วนหนึ่ง, ให้แก่เจดีย์ส่วนหนึ่ง ; ในบุคคลและเจดีย์นั้น บุคคลย่อมได้เพื่อถือเอาอีกตามลำดับพรรษาของตน จากสงฆ์ด้วย, สำหรับเจดีย์พึงได้ส่วนเดียวเท่านั้น.

อนึ่ง เมื่อเขากล่าวว่า "ถวายแก่ภิกษุสงฆ์ด้วย แก่ภิกษุณีทั้งหลายด้วย," อย่าแบ่งกลางให้, พึงนับภิกษุและภิกษุณีแล้วให้.

อนึ่ง เมื่อเขากล่าวว่า "ถวายแก่ภิกษุสงฆ์ด้วย แก่ภิกษุณีทั้งหลายด้วย แก่ท่านด้วย." บุคคลไม่ได้ส่วนอีกแผนกหนึ่ง; ย่อมได้เฉพาะส่วนเดียว จากลำดับที่ถึงเท่านั้น, เพราะเหตุไร ? เพราะเหตุที่บุคคลและเขารวมเข้าด้วยศัพท์ว่าภิกษุสงฆ์. แม้เมื่อเขากล่าวว่า "ถวายแก่ภิกษุสงฆ์ด้วย แก่ภิกษุณีทั้งหลายด้วย แก่ท่านด้วย แก่เจดีย์ด้วย," เจดีย์ได้ส่วนเท่าบุคคลผู้หนึ่ง, บุคคลไม่ได้ส่วนอีกแผนกหนึ่ง, เพราะ-

ฉะนั้น พึงให้แก่เจดีย์ส่วนหนึ่ง ที่เหลือพึงนับภิกษุและภิกษุณีแจกกัน. แม้เมื่อเขากล่าวว่า "ถวายแก่ภิกษุด้วย แก่ภิกษุณีด้วย," อย่าแบ่งกลางให้, พึงแบ่งตามจำนวนบุคคลเท่านั้น เมื่อเขากล่าวอย่างนี้ว่า "ถวายแก่ภิกษุด้วย แก่ภิกษุด้วย แก่ท่านด้วย" ดังนี้ก็ดี, กล่าวอย่างนี้ว่า "ถวายแก่ภิกษุด้วย แก่ภิกษุณีด้วย แก่เจดีย์ด้วย" ดังนี้ก็ดี, กล่าวอย่างนี้ว่า "ถวายแก่ภิกษุด้วย แก่ภิกษุณีด้วย แก่ท่านด้วย แก่เจดีย์ด้วย" ดังนี้ก็ดี, เจดีย์ได้ส่วนเดียว, บุคคลไม่มีส่วนอีกแผนกหนึ่ง, พึงนับภิกษุและภิกษุณีทั้งหลายเท่านั้น แจกกัน. [๒๕๗] เหมือนอย่างว่า ข้าพเจ้ายกภิกษุสงฆ์ให้เป็นต้น อธิบายความ ฉันใด, บัณฑิตพึงยกภิกษุณีสงฆ์ให้เป็นต้นบ้าง อธิบายความ ฉันนั้น. เมื่อกล่าวว่า "ถวายแก่ภิกษุสงฆ์ด้วย แก่ท่านด้วย" บุคคลไม่ได้ส่วนอีกแผนกหนึ่ง, พึงถือเอาตามลำดับพรรษาเท่านั้น.

อนึ่ง เมื่อเขากล่าวว่า "ถวายแก่ภิกษุสงฆ์ด้วย แก่เจดีย์ด้วย," เจดีย์ได้ส่วนอีกแผนกหนึ่ง. แม้เมื่อเขากล่าวว่า "ถวายแก่ภิกษุสงฆ์ด้วย แก่ท่านด้วย แก่เจดีย์ด้วย," เจดีย์เท่านั้น ได้ส่วนอีกแผนกหนึ่ง, บุคคลไม่ได้. แม้เมื่อเขากล่าวว่า "ถวายแก่ภิกษุทั้งหลายด้วย แก่ท่านด้วย." บุคคลไม่ได้ส่วนอีกแผนกหนึ่ง. แต่เมื่อเขากล่าวว่า "ถวายแก่ภิกษุทั้งหลายด้วย, แก่เจดีย์ด้วย" เจดีย์ย่อมได้ส่วนอีกแผนกหนึ่ง.แม้เมื่อเขากล่าวว่า "ถวายแก่ภิกษุทั้งหลายด้วย แก่ท่านด้วย แก่เจดีย์ด้วย," เจดีย์เท่านั้น ย่อมได้ส่วนอีกแผนกหนึ่ง, บุคคลไม่ได้. พึงยกภิกษุณี-สงฆ์ให้เป็นต้นบ้าง ประกอบเนื้อความอย่างนี้เหมือนกัน.

ถามว่า "เฉพาะในกาลก่อน ทายกทั้งหลายถวายทานแก่สงฆ์สองฝ่าย มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข, พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับนั่งตรงกลาง, ภิกษุนั่งข้างขวา ภิกษุณีนั่งข้างซ้าย, พระผู้มีพระภาคทรงเป็นพระสังฆเถระแห่งสงฆ์สองฝ่าย, ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคทรงบริโภคปัจจัยที่พระองค์ได้ด้วยพระองค์เองบ้าง, รับสั่งให้ให้แก่ภิกษุทั้งหลายบ้าง. ส่วนในบัดนี้ คนผู้ฉลาดทั้งหลายตั้งพระปฏิมาหรือพระ-เจดีย์ที่บรรจุพระธาตุ แล้วถวายทานแก่สงฆ์สองฝ่าย มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข ตั้งบาตรบนเชิงข้างหน้าแห่งพระปฏิมาหรือพระเจดีย์แล้วถวายทักษิโณทกกล่าวว่า "ขอถวายแด่พระพุทธเจ้า" ดังนี้แล้ว ใส่ของควรเคี้ยว ของควรบริโภคอันใดเป็นที่หนึ่งในบาตรนั้น, หรือนำมายังวัด ถวายบิณฑบาตและวัตถุมีระเบียบและของหอมเป็นต้น กล่าวว่า "นี้ถวายพระเจดีย์;" จะพึงปฏิบัติอย่างไร ในของควรเคียวและของควรบริโภคนั้น ?"

ตอบว่า วัตถุมีระเบียบและของหอมเป็นต้น ควรยกวางไว้ที่พระเจดีย์ก่อน, ผ้าพึงใช้ทำธงแผ่นผ้า น้ำมันพึงใช้ตามประทีป; ส่วนบิณฑบาตและเภสัชมีน้ำผึ้งและน้ำอ้อยเป็นต้น [๒๕๘] พึงให้แก่บรรพชิตหรือคฤหัสถ์ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ผู้รักษาพระเจดีย์เป็นประจำ, เมื่อไม่มีเจ้าหน้าที่ผู้รักษาเป็นประจำ; สมควรจะตั้งไว้ดังภัตที่ตนเองนำมากระทำวัตรแล้วฉัน. ในเวลากระชั้น ฉันเสียแล้ว จึงทำวัตรต่อภายหลัง ก็ควรเหมือนกัน. ก็เมื่อเขากล่าวว่า "ขอท่านทั้งหลายจงนำสิ่งนี้ไปทำการบูชาพระเจดีย์" ดังนี้ บรรดาวัตถุมีระเบียบและของหอม

เป็นต้นอย่างใดอย่างหนึ่ง แม้ในที่ใดไกล ก็ควรนำไปสู่บูชา. แม้เมื่อภูเขา กล่าวว่า "ขอจงนำไปเพื่อภิกษุสงฆ์" ควรนำไป. ก็หากว่าเมื่อภิกษุ กล่าวว่า "เราจักเที่ยวบิณฑบาต, ที่อาสนศาลามีภิกษุ, เธอทั้งหลาย จักนำไป" เขากล่าวว่า "ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าถวายท่านนั่นแล" สมควรฉัน. ก็ถ้าว่า เมื่อภิกษุกำลังนำไปตั้งใจว่า "จักถวายภิกษุสงฆ์" เวลาจวนเสียในระหว่างทางเทียว สมควรให้ถึงแก่ตนแล้วฉันเถิด.

[ถวายแก่สงฆ์ผู้จำพรรษา]

ข้อว่า "ถวายแก่สงฆ์ผู้จำพรรษา" มีความว่า ทายกเข้าไปยัง วิหารแล้วถวายว่า "ข้าพเจ้าถวายจีวรเหล่านี้ แก่สงฆ์ผู้จำพรรษา."

ข้อว่า **ยาวติกา ภิกฺขู ตสฺมึ อาวาเส วสฺสํ วุตฺถา** มีความว่า ภิกษุมีจำนวนเท่าไร จำพรรษาแรก ไม่ทำให้ขาดพรรษา, ภิกษุ เหล่านั้น พึงแจกกัน; จีวรนั้นไม่ถึงแก่ภิกษุเหล่าอื่น, เมื่อผู้รับแทน มี พึงให้แม้แก่ภิกษุผู้หลีกไปสู่ทิศจนกว่าจะรื้อกฐิน, พระอาจารย์ ทั้งหลายผู้เข้าในลักษณะกล่าวว่า "แต่เมื่อไม่ได้กรานกฐิน, ก็แลจีวร ที่เขาบอกถวายอย่างนั้น ในภายในเหมันตฤดู ย่อมถึงแม้แก่ภิกษุ ทั้งหลาย ผู้จำพรรษาหลัง." ส่วนในอรรถกถาทั้งหลาย หาได้สอดส่อง ข้อนี้ไว้ไม่. ก็ถ้าว่า ทายกตั้งอยู่ภายนอกอุปจารสีมากกล่าวว่า "ข้าพเจ้า ถวายแก่สงฆ์ผู้จำพรรษา," จีวรนั้น ย่อมถึงแก่ภิกษุทั้งปวงผู้มาถึงเข้า. ถ้าเขากล่าวว่า "ถวายแก่สงฆ์ผู้จำพรรษาในวัดโน้น." ย่อมถึงแก่ ภิกษุทั้งหลายผู้จำพรรษาในวัดนั้นเท่านั้น จนกว่าจะรื้อกฐิน. ก็ถ้าว่า

เขากล่าวอย่างนั้น จำเดิมแต่วันต้นแห่งคิมหฤดูไป, ย่อมถึงแก่ภิกษุทั้งปวงผู้พร้อมหน้ากันในวัดนั้น. [๒๕๙] เพราะเหตุไร ? เพราะจีวรนั้นเกิดขึ้นภายหลังสมัย. เมื่อเขากล่าวว่า "ถวายแก่ภิกษุทั้งหลายผู้จำพรรษา" ดังนี้ ในภายในพรรษาทีเดียว, ถวายผู้ขาดพรรษาย่อมไม่ได้, เฉพาะภิกษุผู้จำพรรษาตลอดจึงได้. ส่วนในจีวรมาส เมื่อเขากล่าวว่า "ถวายแก่ภิกษุทั้งหลายผู้จำพรรษา." ย่อมถึงแก่ภิกษุทั้งหลายผู้จำพรรษาในปัจฉิมพรรษาเท่านั้น, ไม่ถึงแก่ภิกษุทั้งหลายผู้จำพรรษาในปุริมพรรษาในปัจฉิมพรรษาเท่านั้น, จำเดิมแต่จีวรมาสไปจนถึงวันสุดท้ายแห่งเหมันตฤดู, เมื่อเขากล่าวว่า "ถวายผ้าจำนำพรรษา," กฐินจะได้กรานหรือไม่ได้กรานก็ตามที, ผ้านั้นย่อมถึงแก่ภิกษุทั้งหลายผู้จำพรรษาที่ล่วงไปแล้วเท่านั้น.

อนึ่ง เมื่อเขากล่าวจำเดิมแต่วันต้นแห่งคิมหฤดูไป, พึงยกมาติกาขึ้นว่า "สำหรับกาลจำพรรษาที่เป็นอดีต ล่วงไปแล้วห้าเดือน, กาลจำพรรษาที่เป็นอนาคต ต่อล่วงไปสี่เดือน จึงจักมี, ท่านให้สงฆ์ผู้จำพรรษาไหน." ถ้าเขากล่าวว่า "ถวายแก่พระภิกษุทั้งหลายผู้จำพรรษาที่ล่วงไปแล้ว." ย่อมถึงแก่ภิกษุทั้งหลายผู้อยู่จำตลอดภายในพรรษานั้นเท่านั้น. ภิกษุผู้ชอบกัน ย่อมได้เพื่อรับแทนภิกษุผู้หลีกไปสู่ทิศ. ถ้าเขากล่าวว่า "ถวายแก่ภิกษุผู้จำพรรษาในพรรษาที่จะมาข้างหน้า," พึงเก็บผ้านั้นไว้ ถือเอาในวันเข้าพรรษา. หากว่าที่อยู่คุ้มครองไม่ได้, ทั้งมีโจรภัย; เมื่อภิกษุกล่าวว่า "ไม่อาจเก็บไว้ หรือไม่อาจถือเที่ยวไป," เขาบอกว่า "ถวายแก่ภิกษุทั้งหลายผู้อยู่พร้อมแล้ว;"

พึงแจกกันถือเอา. หากว่า เขากล่าวว่า "ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าไม่ได้ถวายผ้าใด แก่ภิกษุทั้งหลายผู้จำพรรษาในพรรษาที่สาม แต่พรรษานี้ไป, ข้าพเจ้าถวายผ้านั้น," ย่อมถึงแก่ภิกษุทั้งหลายผู้จำพรรษาภายในพรรษานั้น. ถ้าภิกษุเหล่านั้นหลีกไปสู่ทิศเสียแล้ว, ภิกษุอื่นผู้คุ้นเคยกัน จะรับแทน; พึงให้. ถ้าเหลืออยู่รูปเดียวเท่านั้น, นอกจากนั้นมรณภาพหมด, ย่อมถึงแก่ภิกษุรูปเดียวนั่นแลทั้งหมด. ถ้าว่า แม้รูปเดียวก็ไม่มี, ย่อมเป็นของสงฆ์; ผ้านั้นภิกษุผู้พร้อมหน้ากัน พึงแจกกัน.

[ถวายจำเพาะ]

[๒๖๐] ข้อว่า "ถวายจำเพาะ" มีความว่า เขาเจาะจง คือกำหนดหมายถวาย.

ในบทว่า **ยาคุยา** เป็นอาทิ นีเนื้อความดังนี้ :-

เขาเจาะจงถวายในข้าวต้ม หรือข้าวสวย หรือของควรเคี้ยว หรือจีวร หรือเสนาสนะ หรือเภสัช.

ในบทเหล่านั้น มีโยชนาดังนี้ :-

ทายกนิมนต์ภิกษุด้วยข้าวต้มประจำวันนี้ หรือประจำวันพรุ่ง แล้วถวายข้างต้มแก่พวกเธอผู้เข้าสู่เรือนแล้ว, ครั้นถวายเสร็จแล้ว เมื่อภิกษุทั้งหลายฉันข้าวต้มแล้วจึงถวายว่า "ข้าพเจ้าถวายจีวรเหล่านี้ แก่พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายผู้ฉันข้าวต้มของข้าพเจ้า." จีวรข้าวต้มอันภิกษุผู้ได้รับนิมนต์ ได้ฉันข้าวต้มแล้วเท่านั้น. ส่วนข้าวต้มอันภิกษุเหล่าใดผู้ผ่านไปทางประตูเรือน หรือผู้เจ้าไปสู่เรือนด้วยภิกขาจารวัตรจึงได้,

หรือข้าวต้มที่ชนทั้งหลายนำบาตรของภิกษุเหล่าใดมาจากอาสนศาลาแล้ว นำไปถวาย, หรือข้าวต้มอันพระเถระทั้งหลายส่งไป เพื่อภิกษุเหล่าใด ย่อมไม่ถึงแก่ภิกษุเหล่านั้น. แต่ถ้าว่าภิกษุแม้เหล่าอื่น กับภิกษุที่ได้รับนิมนต์มากันมาก นั่งเต็มกายในเรือนและนอกเรือน, หากทายกกล่าวอย่างนี้ว่า "พระผู้เป็นเจ้าทั้งหลาย จะเป็นผู้ได้รับนิมนต์ หรือไม่ได้รับนิมนต์ก็ตาม, ข้าวต้มข้าพเจ้าได้ถวายแล้ว แก่พระผู้เป็นเจ้าเหล่าใด, ผ้าเหล่านี้ จงเป็นของพระผู้เป็นเจ้าทั้งปวงเหล่านั้น" ดังนี้ ย่อมถึงทั่วกัน. ฝ่ายภิกษุเหล่าใด ได้ข้าวต้มจากมือพระเถระ, ย่อมไม่ถึงแก่ภิกษุเหล่านั้น. ถ้าเขากล่าวว่า "พระผู้เป็นเจ้าเหล่าใด ฉันข้าวต้มของข้าพเจ้า, ผ้าเหล่านี้ จงเป็นของพระผู้เป็นเจ้าเหล่านั้นจนทั่วกัน" ดังนี้, ย่อมถึงทั่งกัน. แม้ในข้าวสวยและควรเคี้ยว ก็นัยนี้แล.

บทว่า **จีวเร วา** มีความว่า ถ้าทายกผู้เคยถวายจีวรแก่ภิกษุทั้งหลาย ซึ่งตนนิมนต์ให้จำพรรษาแม้ในกาลก่อน ให้ภิกษุฉันแล้วกล่าวว่า "ในกาลก่อน ข้าพเจ้าได้ถวายจีวรแก่พระผู้เป็นเจ้าเหล่าใด จีวรนี้ก็ดี เนยใสน้ำผึ้งและน้ำอ้อยเป็นต้นก็ดี จงเป็นของพระผู้เป็นเจ้าเหล่านั้นแล," ทุกอย่างย่อมถึงภิกษุเหล่านั้นเท่านั้น.

บทว่า **เสนาสเน วา** มีความว่า เมื่อเขากล่าวว่า "พระผู้เป็นเจ้าใด อยู่ในที่อยู่หรือในบริเวณที่ข้าพเจ้าสร้าง, [๒๖๑] ผ้านี้จงเป็นของพระผู้เป็นเจ้านั้น," ย่อมเป็นของภิกษุนั้นเท่านั้น.

บทว่า **เภสชฺเช วา** มีความว่า เมื่อเขากล่าวว่า "พวกข้าพเจ้า

ถวายเภสัชมีเนยใสเป็นต้น แก่พระเถระทั้งหลายทุกเวลา, เภสัชเหล่านั้น อันพระเถระเหล่าใดได้แล้ว, ผ้านี้จงเป็นของพระเถระเหล่านั้นเท่านั้น" ดังนี้, ย่อมเป็นของพระเถระเหล่านั้นเท่านั้น.

[ถวายแก่บุคคล]

ข้อว่า "ถวายแก่บุคคล" มีความว่า เขาถวายลับหลังอย่างนี้ว่า "ข้าพเจ้าถวายจีวรนี้แก่ท่านผู้มีชื่ออย่างนี้" หรือวางไว้แทบบาทมูล ถวายต่อหน้าอย่างนี้ว่า "ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าถวายจีวรนี้ แก่ท่าน" ดังนี้ก็ดี. ก็ถ้าว่าเขากล่าวอย่างนี้ว่า "ข้าพเจ้าจีวรนี้แก่ท่านด้วย แก่อันเตวาสิกทั้งหลายของท่านด้วย" ดังนี้. ย่อมถึงแก่พระเถระและเหล่าอันเตวาสิก. ภิกษุผู้มาเพื่อเรียนอุทเทส และผู้เรียนแล้วจะไปถึงอยู่, ย่อมถึงแม้แก่เธอ. เมื่อเขากล่าวว่า "ข้าพเจ้าถวายแก่ภิกษุทั้งหลายผู้เที่ยวอยู่เป็นนิตย์กับท่าน" ย่อมถึงแก่อุทเทสันเตวาสิกทั้งปวง ผู้กระทำวัตรเรียนอุทเทสและปริปุจฉาเป็นต้นเที่ยวไปอยู่. นี้เป็นวินิจฉัยในบทนี้ว่า "ถวายแก่บุคคล." คำที่เหลือในบททั้งปวง ตื้นทั้งนั้น ฉะนั้นแล.

จีวรรักขันธก วรรณนา จบ.

[๒๖๒] จัมเปยยักขันธก วรรณนา

[วินิจฉัยในจัมเปยยักขันธกะ]

วินิจฉัยในจัมเปยยักขันธกะ

วินิจฉัยในจัมเปยยักขันธกะ พึงทราบดังนี้ :-

หลายบทว่า **คคฺคราย โปกฺขรณิยา ตีเร** คือที่ฝั่งแห่งสระโบกขรณี ซึ่งหญิงมีชื่อว่าคัคราสร้าง.

บทว่า **ตนฺติพทฺโธ** มีความว่า ชื่อผู้เนื่องเฉพาะในความขวนขวาย เพราะข้อที่ความขวนขวายเป็นกิจอันเธอพึงทำในอาวาสนั้น.

วินิจฉัยใจข้อว่า **อุสฺสกฺกมฺปิ อกาสิ ยาคุยา** เป็นอาทิ พึงทราบดังนี้:-

สมควรทำความขวนขวายแต่ในที่ซึ่งชนทั้งหลายสั่งไว้ว่า "เมื่อภิกษุอาคันตุกะมา ท่านพึงบอก," ไม่สมควรทำในที่ซึ่งเขาไม่ได้สั่งไว้.

ข้อว่า **คจฺฉ ตฺวํ ภิกฺขุ** มีความว่า พระศาสดาได้ทรงเห็นว่า "เสนาสนะในอาวาสนั้นนั่นแลของภิกษุนั้น เป็นที่สบาย;" ด้วยเหตุนั้นแล จึงตรัสว่า "เธอจงสำเร็จการอยู่ในวาสภคามนั้นแล."

ความกระทำต่างแห่งคำว่า **อธมฺเมน วคฺคกมฺมํ กโรนฺติ** เป็นอาทิ จักมาในบาลีข้างหน้าเป็นแท้.

ข้อว่า **อญฺญตฺราปิ ธมฺมา กมฺมํ กโรนฺติ** มีความว่า ภิกษุฉัพพัคคีย์ ทำกรรม เว้นจากธรรมบ้าง; อีกอย่างหนึ่ง ปาฐะนี้เอง

เป็นบาลี; กรรมที่ทำด้วยวัตถุเป็นจริง จัดเป็นกรรมที่ทำตามธรรม; ความว่า ภิกษุฉัพพัคีย์ ไม่ทำอย่างนั้น.

แม้ในข้อว่า **อญฺญตฺราปิ วินยา กมฺมํ, อญฺญตฺราปิ สตฺถุ-สาสนา กมฺมํ** ก็นัยนี้แล. ก็ในวินัยและสัตถุศาสนานี้ การโจทและการประกาศชื่อวินัย. ญัตติสัมปทาและอนุสาวนาสัมปทา ชื่อสัตถุศาสนา, ความว่า ภิกษุฉัพพัคคีย์ทำกรรมเว้นจากการโจท การประกาศญัตติ-สัมปทา และอนุสาวนสัมปทาเหล่านั้น.

บทว่า **ปฏิกฺกุฏฺฐกตํ** ได้แก่ กรรมที่ถูกคัดค้านและอันเธอขืนทำ. กรรมใด อันภิกษุขืนทำในเมื่อภิกษุเหล่าอื่นคัดค้านอยู่, กรรมนั้นจัดเป็นกรรมที่ถูกคัดค้านและอันภิกษุขืนทำ; ความว่า ภิกษุฉัพพัคคีย์ทำกรรมเช่นนั้นบ้าง.

[กรรมหก]

[๒๖๓] ก็ในคำว่า **ฉยิมานิ ภิกฺขเว กมฺมานิ อธมฺมกมฺมํ** เป็นอาทิ คำว่า "ธรรม" เป็นชื่อแห่งบาลี. เพราะเหตุนั้น กรรมใดสงฆ์ไม่ทำโดยบาลีตามที่พระผู้พระภาคตรัสไว้, กรรมนั้น พึงทราบว่า "กรรมไม่เป็นธรรม." ความสังเขปในฉกัมมาธิการนี้ เท่านี้. ส่วนความพิสดารมาแล้วในบาลีนั่นแล.

ก็ความพิสดารนั้นแล มาแล้วด้วยอำนาจแห่งญัตติทุติยกรรมและญัตติจตุตถกรรมเท่านั้น. อันในญัตติกรรมไม่มีความลดหย่อนหรือความทำโดยประการอย่างอื่น เหมือนในญัตติทุติยกรรมและญัตติจตุตถกรรม,

ส่วนอปโลกนกรรม อันภิกษุย่อมทำเพียงสวดประกาศ; เพราะฉะนั้น ญัตติกรรมและอปโลกนกรรมนั้น พระผู้มีพระภาคจึงไม่ทรงแสดงไว้ในบาลี. ข้าพเจ้าจักพรรณนาวินิจฉัยแห่งกรรมเหล่านั้นแม้ทั้งหมดข้างหน้า.

บัดนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสคำว่า **ปญฺจ สงฺฆา** เป็นอาทิ เพื่อแสดงประเภทแห่งสงฆ์ทั้งหลาย ผู้จะพึงทำกรรมที่พร้อมเพรียงโดยธรรม ซึ่งเป็นที่หก.

บทว่า **กมฺมปฺปตฺโต** คือ ผู้เข้ากรรม ได้แก่ผู้ประกอบในกรรม คือ ผู้ควรกรรม, ความว่า ไม่ควรเพื่อทำกรรมใด ๆ หามิได้.

คำว่า **จตุวคฺคกรณญฺเจ ภิกฺเข กมฺมํ ภิกฺขุนีจตุตฺโถ** เป็นอาทิ พระผู้มีพระภาคตรัส เพื่อแสดงวิบัติแห่งกรรมโดยบริษัท.

ในคำนั้น บุคคลผู้มีสังวาสต่างกันเพราะกรรม พระผู้มีพระภาคทรงถือเอา ด้วยอุกขิตตกศัพท์. บุคคลผู้มีสังวาสต่างกันเพราะลัทธิทรงถือเอาด้วยนานาสังวาสกศัพท์.

สองบทว่า **นานาสีมาย ฐิตจตุตฺโถ** มีความว่า เป็นจตุวรรคกับทั้งภิกษุผู้ตั้งอยู่ในหัตถบาสที่สีมันตริกหรือภายนอกสีมา.

คำว่า **ปาริวาสิกจตุตฺโถ** เป็นอาทิ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัส เพื่อแสดงวิบัติโดยบริษัทแห่งปริวาสกรรมเป็นต้นเท่านั้น. ข้าพเจ้าจักพรรณนาวินิจฉัยแห่งกรรมเหล่านั้น ข้างหน้า.

เพื่อแสดงข้อที่กรรมถูกคัดค้านแล้วและขืนทำ เป็นกรรมกำเริบ

และไม่กำเริบ พระผู้มีพระภาคตรัสคำว่า **เอกจฺจสฺส ภิกฺขเว สงฺฆสฺส มชฺเฌ ปฏิกฺโกสนา รูหติ** เป็นต้น.

บทว่า **ปกตตฺตสฺส** ได้แก่ ผู้มีศีลไม่วิบัติ คือ ผู้ไม่ต้องปาราชิก.

บทว่า **อนนฺตริกสฺส** ได้แก่ ผู้นั่งเป็นลำดับแห่งตน. ๒๖๔ เพื่อแสดงข้อที่กรรมทั้งหลายเป็นของกำเริบและไม่กำเริบ โดยวัตถุ พระผู้มีพระภาคจึงตรัสคำว่า **เทฺว มา ภิกฺขเว นิสฺสารณา เป็นต้น. บรรดาคำเหล่านั้น** คำว่า **อปฺปตฺโต นิสฺสารณํ, ตญฺเจ สงฺโฆ นิสฺสาเรติ, สุนิสฺสาริโต** นี้ พระผู้มีพระภาคตรัสหมายเอาปัพพาชนียกรรม. จริงอยู่ สงฆ์ย่อมขับออกจากวัด ด้วยปัพพาชนียกรรม, เพราะฉะนั้น ปัพพาชนียกรรมนั้น ท่านจึงเรียกว่า "นิสสารณา." ก็เพราะเหตุที่ไม่เป็นผู้ประทุษร้ายสกุล, บุคคลนั้น จึงไม่ถึงปัพพาชนียกรรมนั้น ด้วยลักษณะแผนกหนึ่ง; แต่ว่า เพราะเหตุที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า "สงฆ์หวังอยู่พึงลงปัพพาชนียกรรมแก่บุคคลนั้น" ดังนี้ บุคคลนั้น จึงจัดว่า เป็นผู้อันสงฆ์ขับออกด้วยดีแล้ว.

[นิสสารณา]

ข้อว่า **ตญฺเจ สงฺโฆ นิสฺสาเรติ** มีความว่า หากสงฆ์ขับออกด้วยอำนาจแห่งตัชชนียกรรมเป็นต้นไซร้, บุคคลนั้น ชื่อว่า ถูกขับออกด้วยดี เพราะเหตุที่ในวินัยว่าด้วยตัชชนียกรรมเป็นต้นนั้น พระผู้มี

พระภาคทรงอนุญาตนิสสารณาด้วยองค์แม้อันหนึ่งอย่างนี้ว่า "ภิกษุทั้งหลาย สงฆ์จำนงอยู่พึงตัชชนียกรรมแก่ภิกษุสามพวก คือ เป็นผู้ทำความบาดหมาง เป็นผู้ทำการทะเลาะ เป็นผู้ทำการวิวาท เป็นผู้ทำการอื้อฉาว เป็นผู้ก่ออธิกรณ์ในสงฆ์ พวกหนึ่ง, เป็นพาล ไม่ฉลาด มีอาบัติมาก มีมรรยาทไม่สมควร พวกหนึ่ง, อยู่คลุกคลีด้วยคฤหัสถ์ด้วยการคลุกคลีอันไม่สมควร พวกหนึ่ง."

[โอสารณา]

กิริยาที่เรียกว่าเข้าหมู่ ชื่อโอสารณา.

ในเรื่องโอสารณานั้น ข้อว่า **ตญฺเจ สงฺโฆ โอสาเรติ** ได้แก่ เรียกเข้าหมู่ ด้วยอำนาจอุปสมบทกรรม.

บทว่า **โทสาริโต** มีความว่า บุคคลนั้น สงฆ์ให้อุปสมบทแล้ว แม้ตั้งพันครั้ง ก็คงเป็นอนุปสัมบันนั่นเอง. ฝ่ายอาจารย์และอุปัชฌาย์ ย่อมมีโทษ, การกสงฆ์ที่เหลือก็เหมือนกัน, ใคร ๆ ไม่พ้นจากอาบัติ. อภัพพบุคคลสิบเอ็ดจำพวกเหล่านี้ สงฆ์เรียกเข้าหมู่ใช้ไม่ได้เลย ด้วยประการฉะนี้. ส่วนบุคคลสามสิบสองจำพวก มีคนมือด้วนเป็นต้น เรียกเข้าหมู่โดยชอบ, สงฆ์ให้อุปสมบทแล้ว ย่อมเป็นอุปสัมบันแท้, บุคคลเหล่านั้น ใคร ๆ จะว่ากล่าวอะไร ๆ ไม่ได้. แต่อาจารย์กับอุปัชฌาย์และการสงฆ์ย่อมมีโทษ, [๒๖๕] ใคร ๆ ไม่พ้นจากอาบัติ.

เพื่อแสดงกรรมไม่เป็นธรรมด้วยอำนาจวัตถุไม่เป็นจริง และ

กรรมเป็นธรรมด้วยอำนาจวัตถุเป็นจริง พระผู้มีพระภาคจึงตรัสคำว่า **อิธ ปน ภิกฺขเว ภิกฺขุสฺส น โหติ อาปตฺติ ทฏฺฐพฺพา** เป็นต้น.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า **ปฏินิสฺสชฺเชตา** คือ ทิฏฐิลามา อันจะพึงสละเสีย. กรรมเป็นธรรมและไม่เป็นธรรม ด้วยอำนาจวัตถุ นั่นแล พระผู้มีพระภาคทรงจำแนกไว้ ในอุบาลีปัญหาก็มี. ในอุบาลีปัญหานั้น มีนัย ๒ คือ นัยมีมูลอันเดียว ๑ นัยมีมูลสอง ๑ นัยมีมูลอันเดียวชัดเจนแล้ว. ในนัยมีมูลสอง สติวินัยกับอมูฬหวินัย ท่านทำให้เป็นคำถามอันเดียวกันฉันใด, แม้อมูฬหวินัยเป็นต้น กับตัสสปาปิยสิกาเป็นต้น ก็พึงทำให้เป็นคำถามอันเดียวกันฉันนั้น. ส่วนในข้อสุดท้าย คำว่า **อุปสมฺปทรหํ อุปสมฺปาเทติ** ย่อมเป็นบทอันเดียวกันแท้. ข้างหน้า พระผู้มีพระภาคทรงประกอบบทที่เหลือทั้งหลายกับบทอันหนึ่ง ๆ ทำสติวินัยแม้แห่งภิกษุให้เป็นต้น.

เพื่อแสดงวิบัติในกรรมเจ็ดอย่าง มีตัชชนียกรรมเป็นต้น พร้อมทั้งกิริยาที่ระงับ จัดเป็นหมวด ด้วยอำนาจบทเหล่านี้ คือ **อธมฺเมน วคฺคํ อธมฺเมน สมคฺคํ ธมฺเมน วคฺคํ ธมฺมปฏิรูปเกน วคฺคํ ธมฺมปฏิรูปเกน สมคฺคํ** พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า **อิธ ปน ภิกฺขเว ภิกฺขุ ภณฺฑนการโก** เป็นอาทิ.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า **อนปาทาโน** ได้แก่ ผู้เว้นจากมารยาท, อาการเป็นเครื่องกำหนด เรียกว่ามารยาท. ความว่า ผู้เว้นจากความกำหนดอาบัติ. เบื้องหน้าแต่นั้น พระผู้มีพระภาคตรัสบาลีนั้นเอง เทียบเคียงกับบทว่า **อกตํ กมฺมํ** เป็นต้น เพื่อแสดงประเภท

แห่งกรรมที่ถูกคัดค้านแล้วและขืนทำ. ในบาลีนั้น ใคร ๆ ไม่สามารถจะทราบคำใด ๆ โดยทำนองแห่งบาลีหามิได้, เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าจึงไม่พรรณนาให้พิสดาร ฉะนี้แล.

จัมเปยยักขันธก วรรณนา จบ.

[๒๖๖] โกสัมพิกขันธก วรรณนา

[วินิจฉัยในโกสัมพิกขันธกะ]

วินิจฉัยโกสัมพิกขันธกะ พึงทราบดังนี้:-

ในคำว่า **ตํ ภิกฺขุํ อาปตฺติยา อทสฺสเน อุกฺขิปึสุ** นี้ มีอนุปุพพิกถา ดังต่อไปนี้ :-

ได้ยินว่า ภิกษุ ๒ รูป คือ พระวินัยธร ๑ พระสุตตันติกะ ๑ อยู่ในอาวาสเดียวกัน. ในภิกษุ ๒ รูปนั้น วันหนึ่ง พระสุตตันติกภิกษุเข้าไปยังเว็จกุฎิ ค้างน้ำชำระที่เหลือไว้ในภาชนะแล้วออกไป. พระวินัยธรเข้าไปทีหลัง เห็นน้ำนั้น ออกไปแล้วจึงถามภิกษุนั้นว่า :-

"ผู้มีอายุ ท่านเหลือน้ำนี้ไว้หรือ ?"

"ขอรับ ผู้มีอายุ."

"ท่านไม่รู้ว่าเป็นอาบัติในเพราะเหลือน้ำไว้นี้หรือ ?"

"ขอรับ ผมไม่รู้."

"ผู้มีอายุ มีอาบัติเพราะเหตุนี้."

"ถ้ามี, ผมจักแสดง."

"ผู้มีอายุ แต่ท่านไม่แกล้ง ทำด้วยไม่มีสติ, ก็ไม่มีอาบัติ."

พระสุตตันติกะนั้น ได้เป็นผู้มีความเห็นอาบัตินั้นว่าไม่เป็นอาบัติ. ฝ่ายพระวินัยธร ได้บอกแก่เหล่านิสิตของตนว่า "พระสุตตันติกะนี้

แม้ต้องอาบัติอยู่ ก็ยังไม่รู้." นิสิตเหล่านั้น พบพวกนิสิตของพระสุตตันติกะนั้นเข้า จึงกล่าวว่า "อุปัชฌาย์ของพวกท่าน แม้ต้องอาบัติแล้ว ก็ไม่รู้ว่าเป็นอาบัติ." นิสิตเหล่านั้นจึงมาบอกแก่อุปัชฌาย์, เธอจึงกล่าวอย่างนี้ว่า "วินัยธรนี้ แต่ก่อนพูดว่า "ไม่เป็นอาบัติ" มาบัดนี้พูดว่า "เป็นอาบัติ," เธอพูดปด." นิสิตเหล่านั้น จึงไปก่อการทะเลาะกะกันและกันอย่างนี้ว่า "อุปัชฌาย์ของพวกท่านพูดปด." ลำดับนั้นพระวินัยธรได้โอกาส [๒๖๗] จึงได้ลงอุกเขปนียกรรม เพราะไม่เห็นอาบัติแก่เธอ. ด้วยเหตุนั้น พระธรรมสังคาหกาจารย์จึงกล่าวว่า "ได้ยกวัตรภิกษุนั้น เพราะไม่เห็นอาบัติ."

วินิจฉัยในคำว่า **ภินฺโน ภิกฺขุสงฺโฆ ภินฺโน ภิกฺขุสงฺโฆ** นี้ พึงทราบดังนี้:-

ภิกษุสงฆ์ยังไม่แตกกันก่อน, เช่นอย่างว่า เมื่อฝนตก ชนทั้งหลายย่อมกล่าว "บัดนี้ข้าวกล้าสำเร็จแล้ว," จริงอยู่ ข้าวกล้านั้นจักสำเร็จเป็นแน่ ข้อนี้ฉันใด; ด้วยเหตุนี้ ต่อไป ภิกษุสงฆ์จัดแตกกันแน่แท้ข้อนี้ก็ฉันนั้น. จริงอยู่ ภิกษุสงฆ์นั้นแลจักแตกกันด้วยอำนาจความทะเลาะ, จักแตกกันด้วยอำนาจสังฆเภทหามิได้; เพราะเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า "แตกกันแล้ว." ส่วนคำที่ตรัสซ้ำในข้อนี้ พึงทราบด้วยอำนาจเนื้อความที่ปรากฏ,"

ข้อว่า **เอตมตฺถํ ภาสิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกามิ**มีคำถามว่า "เพราะเหตุไร พระผู้มีพระภาคครั้นตรัสอย่างนั้นแล้ว จึงเสด็จหลีกไปเสีย ?"

ตอบว่า "ก็ถ้าว่า พระผู้มีพระภาคจะพึงตรัสกะเหล่าภิกษุผู้ยกวัตรว่า "ภิกษุนั้น อันท่านทั้งหลายยกวัตรแล้ว โดยมิใช่เหตุ," หรือจะพึงตรัสกะเหล่าภิกษุผู้ประพฤติตามภิกษุผู้ถูกยกวัตรว่า "ท่านทั้งหลายต้องอาบัติ," ภิกษุเหล่านั้น จะพึงกล่าวว่า "พระผู้มีพระภาคเป็นฝักฝ่ายแห่งภิกษุเหล่านี้, พระผู้มีพระภาคเป็นฝักฝ่ายแห่งภิกษุเหล่านี้," และผูกอาฆาต; เพราะเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคจะทรงตั้งเพียงแบบแผนเท่านั้น จึงทรงภาษิตเนื้อความนั้นแล้ว เสด็จลุกจากอาสนะหลีกไปเสีย."

ในข้อว่า **อตฺตนา ว อตฺตานํ** นี้ มีความว่า ภิกษุใด นั่งในฝ่ายแห่งเหล่าอธรรมวาที ผู้มีกรรมอันสงฆ์พึงทำแก่ภิกษุผู้ควรยกวัตร ถามว่า "พวกท่านกล่าวอย่างไร ?" ได้ฟังลัทธิของพวกเธอและของอีกฝ่ายหนึ่ง ยังจิตให้เกิดขึ้นว่า "ภิกษุเหล่านี้ เป็นอธรรมวาที, ภิกษุนอกจากนี้ เป็นธรรมวาที;" ภิกษุนี้คงนั่งในท่ามกลางแห่งพวกภิกษุอธรรมวาทีนั้น ย่อมเป็นนานาสังวาสก์ของพวกเธอ; ย่อมยังกรรมให้กำเริบ; ชื่อว่ายังกรรมของอีกฝ่ายหนึ่งให้กำเริบด้วย เพราะข้อที่เธอไม่มาเข้าหัตถบาส. ภิกษุย่อมทำตนให้เป็นนานาสังวาสก์ด้วยตนเอง ด้วยประการอย่างนี้.

แม้ในข้อว่า **สมานสํวาสกํ** นี้ มีความว่า ภิกษุใด นั่งในฝ่ายอธรรมวาทีทราบว่า "พวกนี้เป็นอธรรมวาที พวกนอกจากนี้เป็นธรรมวาที" แล้วเข้าไปในท่ามกลางของพวกนั้น, [๒๖๘] นั่งแล้วในฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ถืออยู่ว่า "พวกนี้เป็นธรรมวาที." ภิกษุนี้พึงทราบว่า "ทำตนให้เป็นสมานสังวาสก์ด้วยตนเอง."

ในคำว่า **กายกมฺมํ วจีกมฺมํ** นี้ มีความว่า ภิกษุเหล่านั้น เมื่อประหารกันด้วยกาย พึงทราบว่า ยังกายกรรมให้เป็นไป เมื่อกล่าวคำหยาบ พึงทราบว่า ยังวจีกรรมให้เป็นไป.

สองบทว่า **หตฺถปรามสํ กโรนฺติ** มีความว่า ภิกษุเหล่านั้นกระทำการตีกันและกันด้วยมือ ด้วยอำนาจความโกรธ.

บทว่า **อธมฺมิยมาเน** ได้แก่ ผู้ทำอยู่ซึ่งกิจทั้งหลาย อันไม่สมควรแก่ธรรม.

สอบทว่า **อสมฺโมทิกาย วตฺตมานาย** คือ เมื่อถ้อยคำอันชวนให้บันเทิง ไม่เป็นอยู่. อีกอย่างหนึ่ง ปาฐะนี้เองเป็นบาลี. ความว่า เมื่อถ้อยคำเป็นเครื่องบันเทิงพร้อม ไม่เป็นไปอยู่.

วินิจฉัยในข้อว่า **เอตฺตาวตา น อญฺญมญฺญํ** นี้ พึงทราบดังนี้ :-

พึงทำให้เป็นสองแถว นั่งเว้นอุปจารไว้. ส่วนในฝ่ายผู้กระทำกรรมสมควรแก่ธรรม เมื่อถ้อยคำอันชวนให้บันเทิงเป็นไปอยู่ พึงนั่งในแถงมีอาสนะคั่นในระหว่าง คือ พึงนั่งเว้นอาสนะอันหนึ่ง ๆ ไว้ในระหว่าง.

ในบทว่า **มา ภณฺฑนํ** เป็นต้น พึงถือเอาปาฐะที่เหลือว่า **อกตฺวา** เห็นนี้ความอย่างนี้ว่า "ท่านทั้งหลายอย่างได้ทำความบาดหมางกัน."

บทว่า **อธมฺมวาที** ได้แก่ ภิกษุรูปใดหนึ่ง ในพวกภิกษุผู้ประพฤติตามภิกษุผู้ถูกยกวัตร. อันภิกษุนี้ เป็นผู้ใคร่ประโยชน์แด่พระ

ผู้มีพระภาค. ได้ยินดี ความประสงค์ของภิกษุนั้น ดังนี้ว่า "ภิกษุเหล่านี้ ถูกความโกรธครอบงำ ย่อมไม่เชื่อฟังคำของพระศาสดา, พระผู้มีพระภาคอย่าต้องทรงลำบากตักเตือนภิกษุเหล่านั้นเลย," เพราะฉะนั้น เธอจึงทูลอย่างนั้น. ฝ่ายพระผู้มีพระภาคทรงนำเรื่องในอดีตมาตรัส ด้วยทรงเอ็นดูแก่ภิกษุเหล่านั้น "พวกเธอจักได้ความรู้สึกแล้วงดเว้น ในภายหลังบ้าง."

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า **อนตฺถโต** ตัดบทว่า **อนตฺโถ อโต**. มีคำอธิบายว่า "ความเสื่อมเสียจักมีแก่เราจากบุรุษนั้น."

อีกอย่างหนึ่ง บทว่า **อนตฺถโต** ได้แก่ **อนตฺถโท** แปลว่า บุรุษนั้นจักเป็นผู้ให้ความฉิบหาย. คำทำเหลือชัดเจนแล้ว.

ก็วินิจฉัยในคาถาว่า **ปุถุสทฺโท** เป็นอาทิ พึงทราบดังนี้ :-

ชนชื่อว่าผู้มีเสียงดัง เพราะเขามีเสียงมากคือใหญ่. [๒๖๘] ชนผู้เป็นเช่นเดียวกัน ชื่อว่าชนผู้สมกัน. มีคำอธิบายว่า "จริงอยู่ ชนผู้ทำความบาดหมางกันนี้ทั้งหมด เป็นผู้มีเสียงดังเพราะปล่อยเสียงรอบด้าน และเป็นเช่นกัน."

บาทคาถาว่า **น พาโล โกจิ มญฺญถ** มีความว่า ในชนนิกายนั้น ใคร ๆ แม้คนหนึ่ง (ไม่) สำนึกตนเลยว่า "เราเป็นพาล." ทุก ๆ คนเป็นผู้มีความสำคัญว่า "เราเป็นบัณฑิตทั้งนั้น."

บาทคาถาว่า **นาญฺญํ ภิยฺโย อมญฺญรุํ** มีความว่า ใคร ๆ แม้ผู้หนึ่ง ไม่สำนึกตนเลยว่า "เราเป็นพาล," และยิ่งกว่านั้น เมื่อสงฆ์แตกกันอยู่ ไม่สำนึกถึงเหตุอันหนึ่งแม้อื่น คือ เหตุอันนี้ว่า "สงฆ์

แตกกันเพราะเราเป็นเหตุ."

บทว่า **ปริมุฏฺฐา** ได้แก่ ผู้หลงลืมสติ.

บาทคาถาว่า **วาจาโคจรภาณิโน** คือ ทำอาเทศ **ร** อักษรให้เป็น รัสสะ, ความว่า ผู้มีวาจาเป็นโคจร หาใช่ผู้มีสติปัฏฐานเป็นต้นเป็นโคจรไม่.

บทว่า **ภาณิโน** ได้แก่ ผู้มักกล่าวถ่อยคำ.

บาทคาถาว่า **ยาวจฺฉนฺติ มุขายามํ** มีความว่า ภิกษุเหล่านั้นตนปรารถนาจะต่อปากกันเพียงใด, ย่อมเป็นผู้มักกล่าวยืดไปเพียงนั้น, แม้รูปหนึ่งก็ไม่ทำความสยิ้วหน้าด้วยความเคารพต่อสงฆ์.

สองบทว่า **เยน นีตา** มีความว่า อันความทะเลาะใดนำไปสู่ความเป็นผู้ไม่มีละอายนี้.

สองบทว่า **น ตํ วิทู** มีความว่า ภิกษุเหล่านั้น ไม่รู้ซึ่งความทะเลาะนั้นว่า "ความทะเลาะนี้ มีโทษอย่างนี้."

บาทคาถาว่า **เย จ ตํ อุปนยฺหนฺติ** มีความว่า ชนเหล่าใดเข้าไปผูกอาการที่ว่า "ผู้นี้ได้ด่าเรา," เป็นต้นนั้นไว้.

บทว่า **สนนฺตโน** คือ เป็นของเก่า.

บทว่า **ปเร** มีความว่า เว้นพวกบัณฑิตเสีย ชนเหล่าอื่นจากบัณฑิตนั้น คือ ผู้ก่อความบาดหมางกัน ชื่อว่าชนเหล่าอื่น. ชนเหล่าอื่นนั้น เมื่อทำการทะเลาะอยู่ท่ามกลางสงฆ์นี้ ย่อมไม่รู้เสียเลยทีเดียวว่า "เราทั้งหลายยุบยับ คือป่นปี้ ฉิบหาย ไปสู่ที่ใกล้ความตายเนือง ๆ คือ สม่ำเสมอ."

บาทคาถาว่า **เย จ ตตฺถ วิชานนฺติ** มีความว่า ฝ่ายชนเหล่าใดเป็นบัณฑิตในท่ามกลางสงฆ์นั้น ทราบชัดว่า "เราทั้งหลายไปสู่ที่ใกล้แห่งความตาย."

บาทคาถาว่า **ตโต สมฺมนฺติ เมธคา** มีความว่า จริงอยู่ ชนเหล่านั้น เมื่อทราบอย่างนั้น ยังโยนิโสมนสิการให้เกิดขึ้น ย่อมปฏิบัติเพื่อความเข้าไปสงบแห่งความหมายมั่น คือ ความทะเลาะเสีย.

[๒๗๐] คาถาว่า **อฏฺฐิจฺฉิทา** นี้ พระผู้มีพระภาคตรัสหมายเอาพระเจ้าพรหมทัต และทีฆาวุกุมาร. ความว่า ความพร้อมเพรียงแม้แห่งชนเหล่านั้นยังมีได้, เหตุไร ความพร้อมเพรียงของท่านทั้งหลายจะมีไม่ได้เล่า ? กระดูกของมารดาบิดาอันพวกท่านเหล่าใด ก็หาได้ถูกตัดเสียไม่เลย, ชีวิตก็หาได้ถูกผลาญเสียไม่, โคม้าและทรัพย์ทั้งหลายก็หาได้ถูกกลักไม่.

คาถาว่า **สเจ ลเภถ** เป็นอาทิ พระผู้มีพระภาคตรัส เพื่อแสดงคุณแห่งสหายผู้เป็นบัณฑิตและโทษแห่งสหายผู้เป็นพาล.

บาทคาถาว่า **อภิภุยฺย สพฺพานิ ปริสฺสยานิ** มีความว่า พึงย่ำยีอันตรายที่ปรากฏ และอันตรายที่ซ่อนเร้นเสีย มีใจชื่นชมกันด้วยสหายนั้น มีสติเที่ยวไป.

หลายบทว่า **ราชาว รฏฺฐํ วิชิตํ** มีความว่า พระราชาทรงพระนามว่า มหาชนก และพระมหาราชทรงพระนามว่า อรินทมะ ทรงละแว่นแคล้น คือ ดินแดงเป็นที่ยินดีของพระองค์เสีย เที่ยวไปตามลำพัง ฉันใด, พึงเที่ยวไป ฉันนั้น.

สองบทว่า **มาตงฺครญฺญว นาโค** มีความว่า เหมือนช้างใหญ่ (ละโขลง) เที่ยวไปในป่า.

สัตว์มีงวงเรียกว่าช้าง.

คำว่า "นาค" นี้ เป็นชื่อแห่งผู้เป็นใหญ่. มีคำอธิบายว่า "เหมือนอย่างว่า ช้างใหญ่ผู้เลี้ยงมารดา เที่ยวไปในป่าแต่ลำพัง, ทั้งไม่ได้ทำบาปทั้งหลาย ฉันใด; อนึ่ง ช้างปาริเลยยกะ เที่ยวไปในป่าตามลำพัง, ทั้งไม่ได้ทำบาปทั้งหลาย ฉันใด: บุคคลพึงเที่ยวไปตามลำพัง, ทั้งไม่พึงทำบาปทั้งหลายก็ฉันนั้น.

หลายบทว่า **ปาริเลยฺยเก วิหรติ รกฺขิตวนสณฺเฑ** มีความว่า พระผู้มีพระภาคทรงเข้าไปอาศัยบ้านชื่อปาริเลยยกะ เสด็จอยู่ในรักขิตไพรสณฑ์.

บทว่า **หตฺถินาโค** ได้แก่ ช้างใหญ่.

บทว่า **หตฺถิกลเภหิ** ได้แก่ ลูกช้าง.

บทว่า **หตฺถิจฺฉาเปหิ** ได้แก่ ลูกช้างอ่อน ซึ่งยังดื่มนม.

บทว่า **ฉินฺนคฺคานิ** มีความว่า เคี้ยวกินหญ้า มียอดซึ่งช้างเหล่านั้นไปข้างหน้า ๆ ตะพ่วนเสีย คือ คล้ายตอซึ่งเหลือจากที่เคี้ยวกินแล้ว.

ข้อว่า **โอภคฺโคภคฺคํ** มีความว่า อันช้างใหญ่นั้นหักให้ตกลงจากที่สูงแล้ว.

สองบทว่า **อสฺส สาขาภงฺคํ ความว่า ช้างเหล่านั้นย่อมเคี้ยวกินกิ่งไม้ที่พึงหัก ซึ่งเป็นของช้างใหญ่นั่น.**

บทว่า **อาวิลานิ** มีความว่า ช้างใหญ่นั้น ย่อมดื่มน้ำเจือตม ซึ่งช้างเหล่านั้น เมื่อลงดื่มก่อนลุยเสียแล้ว.

[๒๗๑] บทว่า **โอคาหา** คือ จากท่า.

สองบทว่า **นาคสฺส นาเคน** คือ แห่งสัตว์ใหญ่ คือ ช้าง ด้วยผู้เป็นใหญ่ คือ พระพุทธเจ้า.

บทว่า **อีสาทนฺตสฺส** คือ ผู้มีงาเช่นกับงอนรถ.

บาทคาถาว่า **ยเทโก รมตี วเน** มีความว่า สัตว์ใหญ่ คือ ช้างแม้นี้ เป็นผู้เดียว คือเงียบสงัด รื่นรมย์ในป่า เหมือนผู้ประเสริฐ คือ พระพุทธเจ้า, เพราะฉะนั้น จิตของสัตว์ใหญ่นั้น ชื่อว่า เสมอด้วยท่านผู้ประเสริฐ คือเป็นเช่นเดียวกัน ด้วยความยินดีในความเป็นผู้เดียว.

พึงทราบความในคำว่า **ยถาภิรนฺตํ วิหริตฺวา** นี้ว่า พระผู้มีพระภาคเสด็จอยู่บ้านปาริเลยยกะนั้น ตลอดไตรมาส. คำที่พูดกัน ได้แพร่หลายไปในที่ทั้งปวงว่า "ได้ยินว่า พระผู้มีพระภาค อันภิกษุชาวเมืองโกสัมพีเบียดเบียนด้วยเหตุเท่านี้ จึงเสด็จเข้าป่าอยู่ตลอดไตรมาส."

หลายบทว่า **อถ โข โกสมฺพิกา อุปาสกา** มีความว่า ครั้งนั้นแล พวกอุบาสกชาวเมืองโกสัมพี ได้ฟังถ้อยคำที่เจรจากันนี้.

ข้าพเจ้าจักพรรณนาเภทกรวัตถุ ๑๘ มีคำว่า **อธมฺมํ ธมฺโม** เป็นต้น ในสังฆเภทักขันธกะ.

บทว่า **อาทายํ** ได้แก่ ฝั่งแห่งลัทธิ.

บทว่า **วิวิตฺตํ** ได้แก่ ว่าง.

หลายบทว่า **ตํ อุกฺขิตฺตกํ ภิกฺขุํ โอสาเรตฺวา** มีความว่า พาภิกษุผู้ถูกยกวัตรนั้นไปนอกสีมา ให้แสดงอาบัติแล้ว เรียกเข้าหมู่ด้วยกรรมวาจา.

สองบทว่า **ตาวเทว อุโปสโถ** มีความว่า พึงทำสามัคคีอุโบสถตามนัยที่กล่าวแล้วในอุโปสถักขันธกะในวันนั้นทีเดียว.

หลายบทว่า **อมูลา มูลํ คนฺตฺวา** มีความว่า ไม่ออกจากมูลไปหามูล อธิบายว่า ไม่วินิจฉัยวัตถุนั้น.

ข้อว่า **อยํ วุจฺจติ อุปาลิ สงฺฆสามคฺคี อตฺถาเปตา พฺยญฺชนุเปตา** มีความว่า สังฆสามัคคีนี้ ปราศจากอรรถ แต่อาศัยเพียงพยัญชนะว่า "สังฆสามัคคี" นี้.

[อรรถแห่งคาถา]

สองบทว่า **สงฺฆสฺส กิจฺเจสุ** มีความว่า เมื่อกิจที่จะพึงกระทำเกิดขึ้นแก่สงฆ์.

บทว่า **มนฺตนาสุ** ได้แก่ เมื่อการปรึกษาวินัย.

สองบทว่า **อตฺเถสุ ชาเตสุ** ได้แก่ เมื่อเนื้อความแห่งวินัยเกิดขึ้น.

บทว่า **วินิจฺฉเยสุ** ได้แก่ ครั้นวินิจฉัยอรรถเหล่านั้นแล.

บทว่า **มหตฺถิโก** ได้แก่ ผู้มีอุปการะมาก.

บทว่า **ปคฺคหารโห** ได้แก่ สมควรเพื่อยกย่อง.

[๒๗๒] บาทคาถาว่า **อนานุวชฺโช ปฐเมน สีลโต** มีความว่า ในชั้นต้นทีเดียว ใคร ๆ ก็ติเตียนไม่ได้โดยศีลก่อน.

บทว่า **อเวกฺขิตาจาโร** คือ ผู้มีอาจาระอันตนพิจารณาแล้ว ได้แก่ผู้มีอาจาระอันตนคอยตรวจตราแล้ว โดยนัยเป็นต้นว่า "มีปกติทำความรู้สึกตัว ในเมื่อมองดู ในเมื่อเหลียวแล."

ส่วนในอรรถกถาทั้งหลายแก้ว่า ผู้มีอาจาระไม่ปกปิด (ผู้ระวังตัวดี).

บทว่า **วิสยฺห** ได้แก่ องอาจ.

สองบทว่า **อนุยฺยุตฺตํ ภณํ** คือ เมื่อพูด ไม่นอกเหตุอันควร คือ ไม่เข้ากัน.

พระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่า "จริงอยู่ บุคคลนั้น ย่อมพูดไม่นอกเหตุอันควร, คือไม่พูดปราศจากเหตุด้วยความริษยา หรือด้วยอำนาจความลำเอียง, เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่า ไม่ยังประโยชน์ให้เสีย. ฝ่ายบุคคลผู้พูดด้วยความริษยา หรือด้วยอำนาจความลำเอียง ชื่อว่าย่อมยังประโยชน์ให้เสีย, บุคคลใดไม่กล่าวเหตุ, บุคคลนั้นไปในบริษัทย่อมประหม่าและสะทกสะท้าน, บุคคลใด ไม่เป็นผู้เช่นนี้, บุคคลนี้สมควรเพื่อยกย่อง.

คาถาว่า **ตเถว ปญฺหํ** พึงทราบให้ชัดเจนอีกสักหน่อย, เนื้อความแห่งคาถานั้น บุคคลผู้พูดไม่นอกเหตุอันสมควร ย่อมไม่ยังประโยชน์ให้เสียฉันใดเล่า ? เขาเป็นผู้ถูกถามปัญหา ในท่ามกลางบริษัท ย่อมไม่นิ่งอั้น และย่อมไม่เป็นผู้เก้อ ก็ฉันนั้นนั่นแล.

จริงอยู่ ผู้ใด ไม่รู้อรรถ ผู้นั้น ย่อมนิ่งอั้น, ผู้ใด ไม่อาจเพื่อตอบ ผู้นั้น ย่อมเป็นผู้เก้อ. ฝ่ายผู้ใด รู้อรรถด้วย อาจเพื่อตอบด้วย

ผู้นั้น ย่อมไม่นิ่งอั้น ไม่เป็นผู้เก้อ.

บทว่า **กาลาคตํ** มีความว่า เหมาะในกาลที่สมควรกล่าว.

บทว่า **พฺยากรณารหํ** มีความว่า ชื่อว่าเป็นพยากรณ์ที่สมควร เพราะเข้ากับใจความแห่งปัญหา.

บทว่า **วโจ**ได้แก่ เมื่อพูด อธิบายว่า เมื่อกล่าวถ้อยคำเห็นปานนั้น.

บทว่า **รญฺเชติ** ได้แก่ ย่อมให้พอใจ.

บทว่า **วิญฺญูปริสํ** ความว่า ยังบริษัทแห่งวิญญูชนทั้งหลาย.

สองบทว่า **อาเจรกมฺหิ จ สเก** มีความว่า (เป็นผู้แกล้วกล้า) ในวาทะแห่งอาจารย์ของตน.

สองบทว่า **อลํ ปเมตุํ**มีความว่า เป็นผู้สามารถเพื่อพิจารณา คือ เพื่อชั่งดูเหตุนั้น ๆ ด้วยปัญญา.

บทว่า **ปคุโณ** มีความว่า ผู้ได้ทำความสั่งสมไว้ คือ ได้ความส้องเสพจนคุ้น.

บทว่า **กเถตเว** ได้แก่ ในคำที่จะพึงกล่าว.

บทว่า **วิรทฺธิโกวิโท** ได้แก่ ผู้ฉลาด (รู้ทัน) ในเหตุอันพิรุธ.

[๒๗๓] คาถาว่า **ปจฺจตฺถิกา เยน วชนฺติ** นี้ พระผู้มีพระภาคตรัส เพื่อแสดงคำที่จะพึงกล่าว ซึ่งเป็นที่ชำนาญ. จริงอยู่ ในคาถานี้ มีเนื้อความดังนี้:-

ด้วยถ้อยคำเช่นใด อันตนกล่าวแล้ว ข้าศึกทั้งหลาย ย่อมถึงความถูกปราบ, และมหาชนย่อมถึงความยินยอม, อธิบายว่า ถึงความ

ตกลงตามคำประกาศ.

จริงอยู่ บุคคลนี้ เมื่อกล่าว ชื่อว่าย่อมไม่ลบล้างลัทธิเป็นที่เชื่อถือของตน คือวาทะแห่งอาจารย์ตน.

อธิกรณ์เกิดขึ้น เพราะเรื่องใด, เมื่อแก้ปัญหา สมควรแก่เรื่องนั้น คือไม่ทำความขัดขวาง (แก่เรื่องนั้น) ชื่อว่าเป็นผู้ชำนาญในคำที่จะพึงกล่าวเช่นนั้น.

สองบทว่า **ทูเตยฺยกมฺเมสุ อลํ** มีความว่า ชื่อว่าผู้สามารถในกรรมเนื่องด้วยทูตของสงฆ์ เพราะเป็นผู้ประกอบด้วยองค์แห่งทูต ๘ ประการ. ชื่อว่าผู้ยอมรับ เพราะอรรถว่า รับด้วยดี คือ โดยง่าย.

มีคำอธิบายดังนี้ว่า ภิกษุทั้งหลายย่อมรับด้วยดี ซึ่งสักการะอันเขาพึงนำมาคำนับคือบิณฑาหารอันชื่อว่า "ของคำนับ" ชื่อฉันใด, บุคคลนี้ ย่อมเป็นผู้ยอมรับในกิจทั้งหลายของสงฆ์ ด้วยน้ำใจอันมีปีติและโสมนัสเป็นแท้ ข้อนี้ก็ฉันนั้น, ความว่า เป็นผู้รับช่วยกิจนั้น ในบรรดากิจของสงฆ์.

สองบทว่า **กณํ วโจ** มีความว่า เมื่อทำหน้าที่เจรจา.

สองบทว่า **น เตน มญฺญติ** มีความว่า ย่อมไม่ประพฤติถือตัวและเย่อหยิ่งว่า "เราทำ, เราช่วยภาระสงฆ์" เพราะการทำหน้าที่เจรจาอันนั้น.

บทว่า **อาปชฺชติ ยาวตเกสุ** มีความว่า เมื่อจะต้องอาบัติ ย่อมต้องในวัตถุมีประมาณเท่าใด.

สามบทว่า **โหติ ยถา จ วุฏฺฐิติ** มีความว่า และความออก

อาบัตินั้น ย่อมมีด้วยประการใด.

สองบทว่า **เอเต วิภงฺคา** มีความว่า ย่อมต้องในวัตถุเหล่าใด และความออกย่อมมีด้วยประการใด, วิภังค์ทั้งสองเหล่านี้ของภิกษุนั้น ซึ่งส่องเนื้อความเหล่านี้ มาดีแล้ว คือมาถูกต้องแล้ว.

บาทคาถาว่า **อาปตฺติวุฏฺฐานปทสฺส โกวิโท** คือ ผู้ฉลาดในเหตุแห่งการออกอาบัติ.

สองบทว่า **ยานิ จาจรํ** มีความว่า อนึ่ง เมื่อประพฤติซึ่งกรรมมีความก่อความบาดหมางเป็นต้น เหล่าใด จึงถึงความถูกขับออกด้วยอำนาจตัชชนียกรรมเป็นอาทิ.

[๒๗๔] บาทคาถาว่า **โอสารณํ ตู วุสิตสฺส ชนฺตุโน** มีความว่า เมื่อบุคคลอยู่จบพรตนั้นแล้ว, การเรียกเข้าหมู่อันใด สงฆ์พึงทำให้, ย่อมรู้การเรียกเข้าหมู่แม้นั้น.

คำที่เหลือในบททั้งปวง ตื้นทั้งนั้น ฉะนี้แล.

โกสัมพิกขันธก วรรณนา จบ.

มหาวรรควรรณนา ในอรรถกถา ชื่อสมันตปาสาทิกา

จบบริบูรณ์ด้วยประการฉะนี้.

เหมือนอย่างว่า วรรณนานี้ ไม่มีอุปัทวะ จบบริบูรณ์ ฉันใด ปวงชนจงถึงความสงบ หาอุปัทวะมิได้ ฉันนั้นแล.